

A DEBRECENI EGYETEM HABILITÁCIÓS FÜZETEI
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI HABILITÁCIÓS BIZOTTSÁG
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A BANKSEKTOR JOGI SZABÁLYOZOTTSÁGÁNAK KERETRENDSZERE

HABILITÁCIÓS TÉZISEK

ÍRTA:

Dr. Vértesy László

aki

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYOK TUDOMÁNYÁGBAN
habilitáció elnyerésére pályázik

DEBRECEN

2019

A BANKSEKTOR JOGI SZABÁLYOZOTTSÁGÁNAK KERETRENDSZERE

A bankokra vonatkozó jogi és pénzügyi összefüggések tárgyalása hosszú, több évszázados hagyományokra nyúlik vissza. Az általános irodalmi frissesség mellett, a könyv újszerűségét két tényező is alátámasztja. A nemzetközi, de a hazai szakirodalomban meg inkább ritka a téma interdiszciplináris értelmezése és elemzése, valamint 2019 (esetleg egyes elemeiben 2020) az a határév, amikor lezárul egy jól körülhatárolható fejlődési ciklus, és teljes egészében megvalósul az ún. Bázeli III rendszer. A bő egy évtizeden át tartó evolúció alapvetően megváltoztatta a pénzügyi szektorokkal kapcsolatos közgazdasági gondolkodást és a kodifikációt is. Az uralkodó trend a bankrendszert érintő valamennyi témakör minél pontosabb, minél precízebb – már-már a végletekig fokozott, kazuisztikus – feltérképezése, azonosítása, kiszámítása és szabályozása.

Mind a közgazdasági és mind a jogi szakirodalomban megfigyelhető, hogy korábban soha nem tárgyalt, apró, – az ökológiából kölcsönözve – niche (fülke) témakörök is gazdag és bőséges szövegmennyiséget, tudást halmoztak fel ebben az időszakban. Ez a fókuszálódás a módszertanban is jelentkezik: az 1980-as években indult *law and economics* irányzat (jog és közgazdaság, vagy joggazdaság) is szűkebb területekre osztódik, és megjelenik külön, azon belül a *law and finance* (jog és pénzügy). Ez utóbbi – például az angol, amerikai vagy a holland – egyetemi oktatásban önálló MSc, LLM szakirányként is megtalálható és nagy népszerűségnek örvend.

A habilitációs tézisek alapjául szolgáló kézirat széles dimenzióban tárgyalja a bankokra vonatkozó jogi szabályozást és a hozzá kapcsolódó pénzügyi összefüggéseket. Ennek keretében az alapvetés a banktan jogi alapjait mutatja be megvilágítva a pénzügyi ágazatok jogának rendszerbeli elhelyezését, elemzi az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseit és összefoglalja a hatályos jogi szabályozás elemeit. A bankszektor fordulatokban bővelkedő történeti fejlődését érdemes nemzetközi és hazai megközelítésben is külön ismertetni. Ezt követően a bankrendszert értelmezi a maga egészében, de az egyes szereplő csoportokra is kitér az írás. A témakör nukleusza a kockázat, a kockázatkezelés és ennek pénzügyi, jogi transzformációja: a prudens működés. Utóbbi érdemes szétbontani a mikro- és makroprudenciára, a Bázeli I-IV-re, a szervezeti és működési, valamint a pénzügyi szabályokra, kiegészítve a kvantitatív szemléletű, kötelezően alkalmazandó mutatókra. Természetesen az önkéntes jogkövetés sem hanyagolható el, de mindenképp szükséges az állami szerepvállalás a felügyelet, szanálás vagy akár a felvigyázás területein. A pénzügyi fogyasztóvédelem rész kitér az általános és az egyes szerződésekre vonatkozó jogi szabályokra, amelyek olykor szintén különféle, minimum vagy maximum értékben meghatározott indexeket jelentenek. Ennek további fontos eleme a panaszkezelés és fogyasztói jogviták békéltetése. A nyilvántartások és a garanciák egyfelől a fogyasztóvédelmet, de ugyanakkor a forgalom biztonságát is erősítik.

1.A BANKTAN JOGI ALAPJAI

A jog felépítése, szerkezete folyamatosan idomul a világfolyamatokhoz, így ahogy már a 20. század elején is írták: a közjog és magánjog határai csipkések,¹ úgy – ahhoz hasonlóan – most az érezhető, hogy **a gazdasági kérdések egyre jobban betüremkednek a jogba**, létrehozva új **irányzatokat**: law and economics, law and finance. A gazdaságban, a társadalomban és a pénz-ügyi szektorban is végbement, illetve folyamatban lévő változások hatására a szabályozás valamennyi szintjének közgazdasági szempontú megközelítése indokolt. A szabályozás azért fontos, mert a fejlett és prudens pénzügyi közvetítés a hatékony tőkeallokáción keresztül támogathatja a nagyobb gazdasági növekedést.

„*A kötelmi és a hiteljog kifejtése, a zálogjog, az értékpapírok és a különböző hitelviszonyok megfelelő jogi formáinak megteremtése a legfontosabb támaszai a hitel helyes működésének, mert előmozdítják és helyes mederbe terelik a tőke körforgását.*”

HELLER Farkas: Közgazdaságtan. 1920. II. kötet 131. o.

A szabályozás olyan értelemben szűkkörű, hogy a magyarországi pénzintézetek száma kevesebb mint 500, így felmerül, hogy szükséges-e egyáltalán a külön jogalkotás, ugyanakkor mivel az ügyfelek, de különösen a különféle szerződések, tranzakciók száma több milliós, és így a jogügyletek biztonsága érdekében mindenképp indokolt.

1.1. A pénzügyi ágazatok joga

Az újszerű és haladó javaslatok a jogági elhelyezésre egyre többször az **interdiszciplinaritás** lehetőségét használják fel,² tekintettel arra, hogy számos modern jogterület azzal a tulajdonsággal rendelkezik, hogy maradéktalanul nem illeszthető bele sem a *ius privatum*, sem a *ius publicum* világába, illetve más tudományterületekkel (például informatika, energetika, közgazdaság) is szoros kapcsolatban állnak. Nevezetesen egyszerre tartalmaznak olyan egymástól elválaszthatatlan elemeket, amelyek vagy az egyik, vagy a másik oldalhoz tartoznak. Így, mai kifejezéssel élve, a vegyes szakjogok közé sorolandók,³ ahol a közjogi és magánjogi elemek keverednek. Amikor a közjog és magánjog közti határ elmosódásáról, relativizálódásáról beszélnek, akkor valójában a szerzők inkább az egyes tipikus szabályozási módszerekre utalnak. Ennek megfelelően pedig helyesebb volna a precíz szerződés, illetve az egyoldalú állami aktus kifejezéseket használni.⁴

A **pénzügyi szektor** jogági elhelyezésével kapcsolatban is az interdiszciplinaritás a legcélravezetőbb, mert a legtöbb esetben a szabályozás Janus-arcú, egyszerre közjogi és magánjogi; egy adott ügyben olykor nehéz eldönteni, hogy a pénzügyi, a közigazgatási, a fogyasztóvédelmi, a magánjogi, esetleg akár a büntetőjogi rendelkezés a legcélravezetőbb-e.

A **pénzügyi ágazatok joga** egy szellemes megoldás a három összefüggő gazdasági terület (bank, biztosítás, tőzsde) jogi szempontú együtt-tárgyalására, ezért indokolt lenne annak elfogadása és beépítése a tudományba, továbbá az oktatásba. A kifejezés alatt a pénz-, a tőke- és a biztosítási piacot, annak szereplőit, továbbá az általuk nyújtott egyes ügyleteket kell érteni. A jogterület megközelítése háromféleképpen lehetséges. Az első a pénzügyi intézmények által nyújtott **szolgáltatásokat**, ügyleteket helyezi a középpontba, ugyanis mindegyikük kapcsolatban áll az üzleti piacokkal, a mindennapi üzleti élettel. Ebben az esetben az értékesíteni szánt áru a pénz vagy a tőke. Az ügylet tárgyának természetéből ered, hogy a legtöbb szolgáltatás teljesítése általában rövid időn belül történik és nincs lehetőség azok visszafordítására. A második aspektus

¹ GROSSCHMID Béni (1905): Jogszabálytan. Budapest, 10. o.

² SONG Xian-zhong (2009): What Is Philosophy in Branches of Law? in Law and Social Development 2009/04. szám

³ LÁBADY Tamás (2018): A magánjog általános tana. Szent István Társulat, 24. o.

⁴ JAKAB András (2007): Közjog, magánjog, polgári jog – a dogmatikatörténet Próteuszai és az új Ptk. tervezete. in Állam- és Jogtudomány 2007/1. szám

az üzleti **kockázatokra** koncentrál: piac kockázat (piaci ingadozások, élénkülések, recessziók) rendszer kockázat (biztonság, emberi tényező, számvitel, elektronika) és az állami szabályozás, ellenőrzés kockázata (jogalkotás, felügyelet). A harmadik nézőpont a **szabályozás** kérdésére helyezi a hangsúlyt, azaz: teljes vagy részleges-e a szabályozás az említett piacok, intézmények számára. A szabályozottságra szükség van, mert ha a bankszektor pusztán a „*laissez faire*” elve és a „*láthatatlan kéz*” mítosza alatt működne, a piaci szereplők felelőtlen vagy túlzott kockázatot vállaló magatartása könnyen okozhatná például néhány (akár jelentősebb) intézmény csődjét, amely akár az egész gazdaság összeomlását eredményezhetné, ahogy azt a dominó-elmélet állítja. Erre nemcsak a jog, de más tudományág, például a közgazdaságtan is kidolgozott már védekezési javaslatokat; ilyen az ún. Tobin-adó,⁵ amelyet néhány országban (Belgium, Franciaország stb.) már sikeresen alkalmaznak,⁶ vagy az EU pénzügyi tranzakciós adó (*financial transaction tax*, FTT) kezdeményezése.

A pénzügyi ágazatok és a vonatkozó főbb magyar joganyag

	Bank- vagy pénzpiac	Biztosítási piac	Tőke vagy értékpapír-piac
Intézmények	bankok, szakosított hitelintézetek, takaré- és hitelszövetkezetek, pénzügyi vállalkozások stb.	biztosító társaságok biztosítási szövetkezetek, biztosító egyesületek, biztosítási alkuszok stb.	befektetési társaságok, alapok, tőzsde, bizományosi ügynökök, értékpapír kereskedők, befektetési alapkezelők, árutőzsde tagok stb.
Ügyletek	finanszírozás: hitel, kölcsön, lízing, faktoring; megtakarítás: betét, letét, befektetés, bankszámla, egyéb: váltó, csekk, kártyák, járulékos kötelezettségek (bankgarancia) bankközi stb.	élet és nem-élet ág szerinti biztosítások (élet, házasság, baleset, betegség, jármű, kár, felelősség, jogvédelem, vagyon, viszont stb.)	értékpapír vétel eladás, származtatott ügyletek, derivatívák (swap), határidős ügyletek (futures)
Joganyag	2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról 2009. évi CLXII. törvény a fogyasztónak nyújtott hitelről 2011. évi CXXII. törvény a központi hitelinformációs rendszerről	2014. évi LXXXVIII. törvény a biztosítási tevékenységről	2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról 2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről			

Forrás: saját szerkesztés

Fiatalsága és újszerűsége ellenére ez a jogterület tűnik a legalkalmasabbnak, és nyújtja a legtöbb lehetőséget – a finanszírozással kapcsolatban is – az egységes, közös elmélet szempontjából. Ez a komplex megközelítés a jogi és a gyakorlati oktatásban,⁷ továbbá a szakirodalomban is hasznos lenne, mivel így a jogtudomány és a jogalkotó, valamint a jogalkalmazók egyszerre látnák összefüggésében a közjogi és magánjogi joganyagot, továbbá – ami még fontosabb – a pénzügyi ágazatok közti szoros gazdasági és jogi kapcsolódási pontokat. A közjog és a magánjog közötti összefüggést jól szemlélteti a kockázatvállalásból eredő korlátok, azaz miért nem köthet egy hitelintézet bármekkora összegű hitelszerződést, miért tiltott a túlzott ügyfél (kockázat) kon-

⁵ A Tobin-adó a tőkeáramlások egy viszonylag kismértékű alacsony adókulccsal (például 0,1 % vagy 0,01 %) történő megadóztatásáról szól, amivel a spekulatív jellegű, gyors árfolyammozgások kijátszására irányuló befektetői magatartást lehetne visszafogni. Az adóból alap is képezhető, amelyet az esetleges spekulációs zavarok során használhat fel az állam.

⁶ Bővebben in KAISER, Johannes – CHMURA, Thorsten – PITZ, Thomas (2006): *The Tobin Tax – A Game-Theoretical and an Experimental Approach*. SSRN Papers, és PATOMÁKI, Heikki (2003): *Democratising Globalisation: The Leverage of the Tobin Tax*. Zed Books

⁷ Az ügyletekkel összefüggő gyakorlati jogi oktatás problémájáról és megoldási javaslatairól lásd bővebben in BOGART, Daniel B. (2000-2001): *The Right Way to Teach Transactional Lawyers: Commercial Leasing and the Forgotten Dirt Lawyer*. in *University of Pittsburg Law Review*.

centráció. Az ágazatok közti kapcsolatokra pedig a két legjobb példa egy befektetés-alapú biztosítással összekötött (*unit-linked*) kombi hitel, vagy egy hitelbiztosítás mellett felvett kölcsön értékpapírok vagy származtatott ügyletek (például kamat swap) megszerzésére.

Egyre több internet link, publikáció⁸ és könyvcím⁹ használja a pénzügyi ágazatok (*financial industries*, vagy *financial services industries*) kifejezést vagy tartalmaz utalást mind a szabályozásra és mind a szolgáltatásokra,¹⁰ azaz a közjogi és a magánjogi részre.

Összegyűjtve és összehasonlítva a releváns jogforrásokat, valamint a közös rendelkezéseket a következő főbb, jellemzően olyan **általános (köz)jogi jellegű szabályozási kérdések** kerülnek elő, amelyek mindhárom szektort egyaránt érintik:

általános rendelkezések	fogalmak a tevékenységekre és szolgáltatásokra; intézmények, szolgáltatók, szereplők típusai, feltételek; szükséges minimális tőke; tulajdonosokra és jogaikra vonatkozó megfeleltetési és részvételi szabályok; személyi és tárgyi feltételek; alapítási és engedélyezési eljárások, engedélyek
általános működési szabályok	vezetési és ellenőrzési szervek, testületek; belső és külső ellenőrzés, ellenőrzési mechanizmusok; tulajdonosok, vezetők, ellenőrök és felelősség; üzleti és pénzügyi titok, (személyes) adatok védelme; bennfentes kereskedelem, belső hitel, befolyásoló részesedés; informatika
prudens működés	saját, jegyzett, szavatóló és alárendelt tőke; tőke megfelelés; kihelyezések és befektetések korlátozása; kockázatkezelés; tartalékképzés; likviditás, szolvencia
felügyelet és ellenőrzés	felügyelet típusai; prudens működés; pénzügyi konglomerátumok, összevont / kiegészítő felügyelet; együttműködés más hatóságokkal; számvitel és auditálás; versenyjogi elemek intézmény- és ügyfélvédelem; betétvédelmi alap; befektetővédelmi alap; intézményvédelmi alap; más alapok; hitelinformációs rendszer; nyilvántartások
egyéb	hirdetések és korlátozásaik; információ, tájékoztatás; szünnapok; nemzetközi kapcsolatok, összefüggések

A **különös rész** elsősorban a pénzügyi tranzakciók (magán)jogi hátterét teremti meg. Az összes szerződéstípus felsorolása rendkívül hosszú listát eredményezne, továbbá a szerződési szabadság és napjaink globalizált pénzügyvilága annyira változatos, hogy szinte lehetetlen lenne egy taxatív regiszter összeállítása. Ebben a részben az egyes ügyletek kerülnének bemutatásra és elemzésre, megvilágítva a köztük lévő kapcsolódási pontokat. E három piacon található szolgáltatások ugyanis módfelett szoros kapcsolatban állnak: például, ha az embernek nincs elegendő pénze ahhoz, hogy értékpapírokat vagy származtatott eszközöket vásároljon, általában kölcsön-szerződést köt egy bankkal, amelyhez gyakran egy biztosító társasággal kötött hitelbiztosítási szerződés kapcsolódik, mint szerződést biztosító mellékkötelezettség. Ugyancsak itt érdemes

⁸ TROIANO, L. MEJUTOVILLA, E. LOIA, V. (2018): Replicating a Trading Strategy by Means of LSTM for Financial Industry Applications. in IEEE Transactions on Industrial Informatics, Vol. 14/7; KASTNER Lisa (2018): Business lobbying under salience – financial industry mobilization against the European financial transaction tax. in Journal of European Public Policy Volume 25, 2018 - Issue 11; HOBERG G. – PHILIPS G. (2010): Real and Financial Industry Booms and Busts. in The Journal of Finance, American Finance Association. CAMPA J. M. – HERNADO I. (2006): M&As performance in the European financial industry. in Journal of Banking & Finance Vol. 30/12, FISHER, J. HARSHMAN, E. GILLESPIE, W. ORDOWER, H. (2001): Privatizing Regulation: Whistleblowing and Bounty Hunting in the Financial Services Industries. in Dickinson Journal of International Law (2000-2001); továbbá SCOTT, E (1987). Symposium: Striking the Right Balance: Federal and State Regulation of Financial Industries, Law Review. 27

⁹ WEBSTER, Mandy (2006): Data Protection in the Financial Services Industry. Ashgate Pub Co. továbbá MORLEY, Alfred C. (1992): The Financial Services Industry - Banks, Thrifts, Insurance Companies, and Securities Firms. AIMR (CFA Institute). és OBAY, Lamia (2000): Financial Innovation in the Banking Industry: The Case of Asset Securitization (Financial Sector of the American Economy). Routledge GLASSMAN, Cynthia A. (1988): Regulating the New Financial Services Industry. Rowman & Littlefield Pub; KATONA Klára –szerk. (2018): A pénzügyi közvetítőrendszer funkciói. Wolters Kluwer

¹⁰ BIDDLE – STEIN – SCHABERG (2015): Financial Institutions Answer. Practising Law Institute; MOLONEY, Niamh (2014): EU securities and financial markets regulation. Oxford University Press; GILLIGAN, George and GILLIGAN, George P. (1999): Regulating the Financial Services Sector. Studies in Comparative Corporate and Financial Law Volume 6.;

említeni a befektetési hitelt,¹¹ a hitelderivatívákat, a kombihitelt,¹² a unit-linked alapú biztosítást stb. Tágabban értelmezve a területet a magánjog további alterületei is relevánsak: jogi személyek (részvénytársaság, vállalatcsoport, fióktelep, megszűnés) és a kötelmi jogból az általános rendelkezések vagy a szerződésen kívüli felelősség.

1.2. Hatályos jog

Magyarország **Alaptörvényének** egyes rendelkezései és különösen annak közpénzügyi fejezete hazánkban is meghonosították a gazdasági alkotmány,¹³ az alkotmányos gazdaságtan, a gazdasági alkotmánytan irányzatokat. Ez is jó példája annak, hogy a jogtudomány és a közgazdaság egyre szorosabban összefonódik.

A **gazdasági kérdések** közé sorolható i) a piacgazdaság, ii) a szociális felelősségvállalás, iii) a vállalkozás joga, iv) a verseny tisztességessége és tisztasága, v) a fogyasztóvédelem, vi) az állami beavatkozás és közteherviselés. Az Alaptörvény bár első olvasatra **gazdaságpolitikailag semleges**,¹⁴ nem határozza meg a **piacgazdaságot**, illetve annak – szociális (!) – modelljét,¹⁵ így azt az M) cikkben található értékteremtő munkára, a vállalkozás szabadságára és a tisztességes gazdasági verseny feltételeire, az erőfölénnyel való visszaéléssel szembeni fellépésre és a fogyasztók jogaira történő utalásokból kell levezetni, továbbá a XIX. cikk is idekapcsolható: a szociális biztonság.

A Nemzeti Hitvallásban szerepel, hogy Magyarország elismeri a **kereszténység** nemzetmegtartó szerepét. (Egyébként a szöveg háromszor utal a kereszténységre.) A Katolikus Egyház társadalmi tanításban, de a pápai enciklikában is állást foglalt a pénzügyi szektorokkal kapcsolatban: *Rerum novarum* (XIII. Leó, 1891), *Quadragesimo anno* (XI. PIUS, 1931), *Populorum progressio* (VI. PÁL, 1967), *Centesimus annus* (II. JÁNOS PÁL, 1991), *Caritas in veritate* (XVI. BENEDEK, 2009) és *Evangelii gaudium* (FERENC, 2013). XI. PIUS szerint, ha a tőke gazdasági fölénye megszűnik, ha a tőke nem ura, hanem eszköze lesz a nemzetnek, megszűnik a bankok elleni ellenszenv is.¹⁶ A gazdasági tevékenységnek és az anyagi gyarapodásnak az ember és a társadalom szolgálatában kell állnia.¹⁷ Az Egyház ezért az állami szervek általi ellenőrzést tartja szükségesnek. II. JÁNOS PÁL pápa pedig azt hangsúlyozza, ha a nyereséget például a vevők, ügyfelek megtévesztésén keresztül éri el, akkor ezzel megsérül a társadalmi igazságosság. A nyereség csak egy indikátor lehet, amely csak a közjó megteremtésével nyer legitimitást.¹⁸ A közjó pedig nem azonos az ún. PARETO-optimum elérésével.

A **gazdasági verseny** jogszabályok által való tisztességes korlátok közé szorítása önmagában nem alaptörvényellenes, ugyanis az államnak joga van megfelelő alkotmányos indokok esetén annak korlátozására.¹⁹ A pénzügyi gazdaság szempontjából mindenképp szükséges a legteljesebb verseny, hogy az ügyfelek számukra a legkedvezőbb pénzügyi konstrukciót vehessék igénybe. A magyar bankszektor kevesebb mint 500 szereplős, így egyes területeken a részvevők száma alacsony, lásd a jelzálog-hitelintézeti vagy a lakás-takarékpénztári kört. Számosságában egyébként ez a létszám – a bankkoncentrációk mellett – megfelel az első világháború utáni értéknek. Itt érdemes jelezni, hogy a versenyjog két nagy területe a tisztességtelen verseny elneve-

¹¹ 2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól 4. § (2) 6. befektetési hitel: pénzügyi eszköz vásárlásához nyújtott hitel, ha a hitelt nyújtó részt vesz az ügylet lebonyolításában

¹² Befektetéssel kombinált hitelnyújtási forma.

¹³ A témával részletesen foglalkozik DRINÓCZI Tímea (2005): A gazdasági alkotmány – A gazdasági alkotmány elmélete és összetevői a Magyar Köztársaságban, különös tekintettel a gazdasági alapjogokra. PhD értekezés, PTE ÁJK

¹⁴ KUKORELLI István (2001): Alkotmánytan. Osiris, 204. o. és 33/1993. (V. 28.) AB határozat

¹⁵ Vö. Alfred MÜLLER-ARMACK és Ludwig ERHARD (1957): Wohlstand für alle. Econ-Verlag

¹⁶ MIKOS Ferenc (1934): A Quadragesimo Anno gazdasági rendje. Pázmány Péter Irodalmi Társaság, 248. o.

¹⁷ Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma 329. bekezdés

¹⁸ II. JÁNOS PÁL pápa (1991): Centesimus annus 41-42

¹⁹ Lásd 17/1998. (I. 13.) AB határozat, ABH 1998, 155 és 156., illetve 31/1994. (VI. 2.) AB határozat, ABH 1994, 168. és 170.

zést viselő normacsoportra és a versenykorlátozások jogára (vállalkozások összefonódása, kartell jog) oszlik;²⁰ ez utóbbi a szövegből kimaradt, pedig akár két hazai nagyobb szereplő fúziója is jelentős, túlzott erőfölényt eredményezhet.

A **fogyasztóvédelemre** történő utalás a szociális érzékenységet erősíti alkotmányos szinten. Ezzel kapcsolatban érdekes epizód, amikor 2012-ben az Fgytv. módosításával bevezették, hogy a pénzügyi fogyasztói jogok érvényesülésének elősegítése és a pénzügyi kultúra fejlesztése érdekében **pénzügyi jogok biztosa** tevékenykedik. Az intézmény végül elég hamar, 2013 végén, a Magyar Nemzeti Bank és a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének fúziója során szűnt meg. Kvázi jogutódja, szűkebb hatáskörrel, de kötelező erejű döntéshozatali jogkörrel a Pénzügyi Békéltető Testület. Érdemes lenne visszaállítani, nemzetközi viszonylatban is számos ország hozható fel példaként, ahol pénzügyi ombudsman vagy szektoriális (bank, biztosítás vagy befektetés külön) ombudsman (*banking ombudsman*) működik: Egyesült Királyság (Financial Ombudsman Service), Belgium, Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Ciprus, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország (Μεσολαβητής ής Τραπεζικών), Írország, Lengyelország, Svájc, Szerbia, Montenegró; vagy Kazahsztán, Ausztrália, Új-Zéland.

A **közteherviselés** általános követelménye, amely a pénzügyi szektor tekintetében szintén aktuális kérdés:²¹ a bankszektor érintő válságadó(k) és különadó(k) bevezetése, illetve a későbbiekben az ún. Tobin adó alkalmazása. Ez utóbbi rendkívül fontos lenne, mert ebből hatékony pénzalapokat lehetne képezni, illetve a már meglévő, működő állami pénzügyi pénzalapok: Országos Betétbiztosítási Alap, Befektetővédelmi Alap, Szanálási Alap tőkefeltöltöttsége is jelentős mértékben javulna. Sajnálatosan jelenleg ezek a vagyontömegek nem tőkeerősök, egy nagyobb pénzügyi szereplő fizetéseképtelensége esetén az általuk vállalt garanciákra, kifizetésekre nincs elegendő fedezet. A Magyar Faktoring Szövetség a bankadó csökkentésének módját sérelmezi: ez az elmúlt években a hitelintézeteket ugyan pozitívan érintette, a piaci résekben pénzügyi vállalkozásként működő faktorcégek azonban versenyhátrányba kerültek, ugyanis ők nem részesültek az adócsökkentésből.

A **szabályozottság** témakörébe tartozik a **jogállamiság**, a jogforrások és a köztük kialakított hierarchia, a jogorvoslathoz való jog, az Európa-klauzula és a nemzetközi jog. A pénzügyi szektor sem tekinthető kizárólag közgazdasági fogalomnak, mivel számos kérdés egyértelmű jogi előírásokat igényel, amelyeknek szintén illeszkednie kell a jogállamiságba. Ebbe a témakörbe tartozik a **szerződési szabadság** korlátozása, különféle mutatók bevezetése illetve a **diszkrimináció tilalmából** is számos követelmény vonatkozik a bankszektorra: egyenlő esélyű hozzáférés, fogyasztóvédelem, a vezető testületen belül a nemek arányának kérdése vagy a szociális számla.

A pénzügyi szektorral kapcsolatban az Alaptörvény csak a Magyar Nemzeti Bankot nevesíti. (A 2013-as fúziót megelőzően még szerepelt benne a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete is.) A Pénzügyi Stabilitási Tanács a Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény alapján létrehozott döntéshozatali testület. Emellett az ügyféli oldalon az önkormányzatok, és a finanszírozási korlátozások miatt a Kormány is megemlíthető. A **Magyar Nemzeti Bankkal** kapcsolatban a szöveg továbbra is őrzi a kétszintű bankrendszert, a monetáris-fiskális politika elválasztását és az Országgyűlésnek való felelősséget. Az Alaptörvény 41. cikk értelmében a Magyar Nemzeti Bank Magyarország központi bankja, amely törvényben meghatározott módon felelős a monetáris politikáért és ellátja a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletét. A függetlenség és piaci verseny megőrzése érdekében, az uniós joggal összhangban az MNB-re is vonatkozik a **monetáris finanszírozás** és a **kiváltságos hozzáférés tilalma**.²² Mindkettő bekerülhetett volna az Alaptörvény szövegébe is, előbbi az MNB törvényben szerepel.

²⁰ MISKOLCZI-BODNÁR Péter: Anyagi versenyjog. Protestáns Jogi Oktatásért Alapítvány, 2009. 7. o.

²¹ MARTIN-FLORÈS, J. and MOUSSU C. (2017): Is bank capital sensitive to a tax allowance on marginal equity? in European Financial Management, 2017

²² Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata 123. és 124. cikk

Az Alaptörvény további, tartalmában távolinak tűnő rendelkezési – még ha közvetett módon is – hatással lehetnek a pénzügyi szektorra. A **közvetett összefüggések** című fejezet szabadjára engedi a gondolatokat, megmutatva, hogy egy új alaptörvénynek milyen hatásai lehetnek a magyar gazdasági életre: helyi önkormányzatokra, környezetvédelemre és a fenntartható fejlődésre, a családtámogatásra (lakás és lakhatás), a hátrányos helyzetű társadalmi rétegekre, valamint nem utolsósorban az államháztartáson túl élő magyarokra.

A hazai bankrendszerre vonatkozó alapvető szabályozást a **2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról** (a továbbiakban Hpt.) tartalmazza. A **2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről XX. Cím A hitel- és a számlaszerződések**, amely a következőket nevesíti: i) hitelszerződés; ii) kölcsönszerződés; iii) betétszerződés; iv) folyószámla-szerződés; v) fizetesiszámla-szerződés; vi) fizetési megbízási szerződés; vii) faktoring szerződés; viii) pénzügyi lízingszerződés; a XXI. Cím A biztosítéki szerződések közé tartozik: i) kezességi szerződés és ii) garanciaszerződés. A zálogjogot a korlátozott dologi jogok között helyezték el. Ezzel párhuzamosan érdemes kiemelni a fair bank törvényként elhíresült 2014. évi LXXVIII. törvényt a fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról, amely **átláthatóvá** és ezáltal **követhetővé** teszi a fogyasztói hitelszerződések kamatának alakulását.

A Hpt. felépítése és logikai mátrixa

Általános szabályok	I. Fejezet - Általános rendelkezések
Alapítás, szervezet és működés	II. Fejezet - Engedélyezés általános szabályai III. Fejezet - Szolgáltatás nyújtásának szabadsága IV. Fejezet - Pénzügyi intézmény jogutód nélküli megszűnése V. Fejezet - Egyes tevékenységi, működési szabályok
Prudens működés	VI. Fejezet - Prudens működésre vonatkozó követelmények VII. Fejezet - Tulajdonjog gyakorlásának szabályai, irányítás és ellenőrzés XII/A. Fejezet - Csoporton belüli pénzügyi támogatás
Ügyfélvédelem	VIII. Fejezet - Titoktartás X. Fejezet - Az Országos Betétbiztosítási Alap XI. Fejezet - Önkéntes betét- és intézménybiztosítás XIII. Fejezet - Ügyfelek védelme
Felügyelet	IX. Fejezet - Pénzügyi intézmények felügyelete XII. Fejezet - A pénzügyi intézmények számvitele és könyvvizsgálata
Záró szabályok	XIV. Fejezet - Vegyes és záró rendelkezések

Forrás: saját szerkesztés a 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról alapján

Összességében meglehetősen szerteágazó, terjedelmes, elaprózott és tördezett mind a hazai, mind az uniós **hatályos joganyag**. Ha csak a három legfontosabbat vesszük: Hpt., CRR és CRD IV,²³ az is összesen több mint ezer oldal, amely megkérdőjelezi szinte valamennyi, a jogalkotással szemben támasztott követelményt. Az uralkodó irányzat szerint ugyanis a **minőségi jogalkotás** (*smart vagy better regulation*) az alábbi elveknek felel meg:²⁴ i) nyitottság

²³ CRR (Capital Requirements Regulation): 575/2013/EU rendelet a hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről és a 648/2012/EU rendelet módosításáról

CRD IV (Capital Requirements Directive): 2013/36/EU irányelv a hitelintézetek tevékenységéhez való hozzáférésről és a hitelintézetek és befektetési vállalkozások prudenciális felügyeletéről, a 2002/87/EK irányelv módosításáról, a 2006/48/EK és a 2006/49/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről

²⁴ European Commission (2017): Completing the Better Regulation Agenda: Better solutions for better results; European Commission (2017): Overview of the Union's Efforts to Simplify and to Reduce Regulatory Burdens;

COM/2016/0615 final - A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak és a Tanácsnak A jogalkotás minőségének javítása: az eredmények javítása egy erősebb Unióért

és átláthatóság; ii) részvétel; iii) hatásvizsgálat; iv) bürokrácia és az adminisztratív terhek csökkentése; v) olcsóbb, költségkímélőbb hatásmechanizmusok; vi) egyértelműség, normavilágosság; vii) jogbiztonság; viii) színvonalas jogszabályszerkesztés.

Ezzel szemben a bankrendszerre vonatkozó joganyaggal kapcsolatban a következő **kritika** fogalmazható meg. A **túlzott részletezettség** a klasszikus kodifikációs hibaként általában felhozott, a felvilágosodás korában keletkezett Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten (ALR, 1794) kódexre emlékeztet, amely több mint 17.000 cikkben próbálta meg a különféle jogterületeket rendezni. A szabályok így egyszerre tartalmazznak pénzügyi, közjogi, magánjogi és eljárási előírásokat. A szinte végletekig kidolgozott kazuisztika pedig jól megfigyelhető a CRR-ben található tőkekövetelmények esetén, ahol a sztenderd módszer is 17 kategóriába sorolja a szerződő feleket, és ezeken belül is 5-6 kockázati súlyozású alkategóriát állapít meg. Ugyanez állapítható meg a tőkelemek kiszámítása esetében is.

A vonatkozó szabályozás meglehetősen **szétdarabolt**, egyszerre kell a uniós normákat és a hazai jogszabályokat is alkalmazni, ugyanis a nemzeti implementálás sem teljes egészében ültette át az uniós jogot. Egyes intézmények kizárólag a CRR-ben szerepelnek (például számos fogalom, tőkekövetelmények, nagykockázat korlátozása), továbbá a végrehajtási rendeletek is rendkívül részletesek. Ez egyfelől indokolható azzal, hogy csökkenjen a párhuzamos és megismételt szabályozás, ugyanakkor annak veszélye is felmerül, hogy még a jogászok számára is rendkívüli körülményt igényel valamennyi rendelkezés megismerése, megtalálása.

Az előírások betartása nemcsak a bankszektor, hanem azok betartatása, ellenőrzése a felügyelet, közigazgatás számára is **jelentős adminisztrációs terhet** jelent. Az ehhez szükséges és erre fordított összeg lehet hogy hatékonyabban működne, ha a szektorális alapok vagyona gyarapítaná vagy a pénzügyi kultúra fejlesztésére, pénzügyi fogyasztóvédelemre költenék. Sokan **megkérdőjelezik**, hogy az előírások valóban elég társadalmi **hatékonyságot** eredményeznek-e, valóban elérhető-e ezekkel a gazdasági ciklusok okozta receszió/válság hatásainak enyhítése.²⁵ A **hatásvizsgálatokkal** szemben is ellenérv, hogy a különadókat más köz- vagy adminisztrációs terheket a szektor sikeresen áthárítja az ügyfelekre.

A **szabályozási hullámokra** is számos példa található a jogtörténetben, minden nagyobb erejű válságot követően a szigorúbb szabályozás volt az első válasz,²⁶ majd idővel a piaci igényeknek és a lobby nyomásnak²⁷ megfelelően a gazdasági növekedés érdekében lazítottak azokon. Ezzel függ össze, hogy a jogalkotó sajátos **posztkodifikációs lemaradásban** van, a gyakorlat évekkal megelőzi, így a visszaható hatály tilalma következtében a folyamatos „átmeneti” időszakban valamennyi jogtechnika többségében legális.

Szintén probléma, hogy a jog a címzettek számára **nem egyértelműen értelmezhető** szabályozási tartalommal rendelkezik, mert például a mutatókhoz megállapított számítási képletek rendkívül hosszúak, a változók nem egyértelműek, illetve egyes esetekben több képlet is rendelkezésre áll, lásd THM. Ezek a nehézségek az ügyfeleket, a fogyasztókat is érintik, mert számukra egyre nagyobb kihívás a pénzügyi élet szabályainak megismerése, megértése, pedig csak ezeken keresztül tudnak ténylegesen megbizonyosodni arról, hogy jogaikat nem sérti-e a bankgyakorlat, az intézményi és rendszerszintű mikro- és makro stabilitás, -prudencia biztosított-e. A hatályos joganyagban **ugyanarra a fogalomra vonatkozóan több eltérő meghatározással** találkozunk (hitel, kölcsön, lízing, faktoring, fogyasztói kölcsön), ezért egy átfogó felülvizsgálat során rendezni kell a definíciókat, (különösen Hpt., Ptk., nemzetközi szerződések, uniós jog, számviteli és adótörvények tekintetében).

²⁵ ZINGALES, L. (2015): Does Finance benefit society? Harvard University, NBER, and CEPR, SANDERS, D. (2014): Reinventing regulation. Law and Financial Markets Review, June, MCCORMICK, R (2012). Towards a more sustainable finance system- part2: Creating an effective civil society response to the Crisis. Law and Financial Markets Review, 200-209.

²⁶ HAYEK, F. A. (1973) Law, Legislation and Liberty. Rules and Orders, University of Chicago Press, Volume 1. CAMPBELL Andrew, CARTWRIGHT Peter (2017): Banks in Crisis - The Legal Response. Routledge, London

²⁷ KASTNER Lisa (2018): Business lobbying under salience – financial industry mobilization against the European financial transaction tax. in Journal of European Public Policy Volume 25, 2018 - Issue 11

További nehézségként jelentkezik a **párhuzamos és vegyes fórumrendszer**. A Hpt. szerint az MNB-nek a pénzügyi intézmények egyesüléséhez adott engedélye nem pótolja a Gazdasági Versenyhivatal engedélyét. az Fttv. szabályainak alkalmazása három hatóság, a GVH mellett a fogyasztóvédelmi hatóság és a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletét is ellátó Magyar Nemzeti Bank hatáskörébe tartozik.

2. BANKTÖRTÉNET

Egy terület, tudományág történeti megközelítése segít megérteni a jelent. A jogtudományban és a jogalkalmazásban – elsősorban SAVIGNY munkásságának köszönhetően – különös jelentéssel bír a történeti értelmezés (*interpretatio historica*), valamint a pénzügyek története is hangsúlyos a gazdaságtörténetben. A kettő ez esetben sem választható el élesen egymástól. A fejlődése szoros összefüggést mutat a pénztörténet korszakaival, ugyanis a bankok működése majdnem olyan régi keletű, mint maga a pénzgazdaság, egészen az ókorra, a pénz megjelenésére vezethető vissza.

A **nemzetközi banktörténet** egészen az ókorra vezethető vissza, majd ezt követi a középkor és a központi bankok korszaka. A modern bankrendszer egyébként a 19. század második felére – az elektronika és az IT adta lehetőségeket leszámítva – teljesen megfelel a jelenlegi színvonalnak. A Kr.e. II. évezredtől egész a görögökön (*trapezithészek*, *τραπεζῖτες*) és a rómaiakon (*argentarius*, *nummularius*, *mensarius*) át a középkor végéig a bankolás technikája hasonló volt, kis asztalok vagy padok szolgálták az intézményi háttérrel. A legalapvetőbb kifejezések a levantei városokból származnak: bank (*banco*, *banca*, pad); akik pedig a különböző pénzekkel (innen a bankó) és pénzműveletekkel foglalkoztak, azok voltak a bankárok (*bancherii*, *banchieri*);²⁸ a fizetésképtelenné vált pénzváltó padját és asztalát a nyílt piacon hatóságilag szétöverték, így innen ered a német *Bankrott*, *Bankerott*, a francia *banqueroute*, vagy az angol *bankruptcy*. Londonban a mai napig a bankélet központja a Lombard street, amely – a hagyomány szerint – az odavándorolt bankárokról kapta nevét.

A banktörténet harmadik korszaka a központi bankok, jegybankok megjelenéséhez köthető. A **Bank of England**-et (BoE), Angliában az állam hitelezőinek testülete 1694-ben alapította meg részvénytársasági formában, és hamar jogot szerzett bankjegykibocsátásra, ugyanakkor már kezdetben sem foglalkozott kereskedelmi bankügyletekkel. Az **európai kontinensen** a 19. században általános jegybankalapítási hullám söpör végig. A 19-20. század fordulójára már a klasszikus **kétszintű bankrendszer** általánossá vált világszerte, különösen a gyarmatbirodalmaknak köszönhetően. A **20. század** jelesebb eseményei a nemzetközi pénzügyi intézmények (*international financial institution*, IFI) megjelenése, a Nemzetközi Fizetések Bankjának (Bank for International Settlements, BIS, 1930) megalapítása a Bretton Woods-i intézmények (1944), az EGK (1957) és az Európai Unió (1992), majd a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság (1974). A **21. század** első két évtizedét a felerősödő bankkoncentráció és a pénzügyi válság határozta meg, 2009-ben alapították a Pénzügyi Stabilitási Tanácsot és ezzel párhuzamosan kezdte meg működését az Európai Bankunió. A **legújabb trendek** közé tartozik i) a digitális bankolás (4.0 !), ii) a fenntartható fejlődés paradigmához kapcsolódik szorosan a zöld bankolás (*green banking*) és iii) az érték-alapú, etikus más néven szociális, alternatív fenntartható vagy közösségi bank (*ethical*, *social*, *alternative*, *sustainable*, *civic bank*),²⁹ illetve iv) a szociális érzékenység jegyében dolgozta ki Muhammad YUNUS, a Béke Nobel-díjas bangladesi közgazdász a szegények bankja modellt.³⁰

²⁸ Az olasz szlengben a mai napig így nevezik gúnyolódva a nyilvános tereken, fapadokon (*banchi*) alvó lazzaronikat (nápolyi csavargók).

²⁹ HOWARTH D. QUAGLIA L. (2016): Internationalised banking, alternative banks and the Single Supervisory Mechanism. in West European Politics, Vol. 39, No. 3

³⁰ YUNUS, Muhammad (1999): Banker to the Poor. United States: PublicAffairs.

A magyar bankjog és pénzügyek tudománya, illetve gyakorlata annak ellenére, hogy rövid történelmi múltra tekint vissza – hiszen érdemben csak a reformkortól beszélhetünk hazai bankügyről, azt is megszakította a szocializmus négy évtizede – gazdag hagyományokkal, színvonalas elméletekkel, szakirodalommal rendelkezik. A **középkorból** érdemes kiemelni NEKCSEI Demeter tárnokmester és Károly Róbert monetáris reformját.

Magyarországon érdemben a **modern bankügy** kialakulása – sajnálatosan a porosz utas fejlődés következtében Nyugat-Európához képest megkésve, de megelőzve Kelet-Európát – csak az 1830-as években jelentkezett. „*Kell tehát előmenetel a gazdaságban, kell kereskedés! De ezekről csak álmodni sem lehet bizonyosság s hitel nélkül.*”³¹ Az **első magyar bank** alapítása Ullmann Móric nevéhez fűződik, aki 1830-ban, Széchenyi programjának hatására, vetette fel egy kereskedelmi bank létrehozását. Végül a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank privilégiumát 1841-ben írta alá V. Ferdinánd. Az **1848-49-es szabadságharc és forradalom** során ezen a bankon keresztül szervezték meg az *önálló bankjegykibocsátást*, amely a forint (Kossuth-bankó) volt. A kezdeti probléma az ércfedezet megteremtése volt, amelyet a nemesfémhányák termelésén kívül – Szemere Bertalan 1848. május 19-i felhívása alapján – a hazafias közönség adományaival és kölcsöneivel egészítettek ki. A **neoabszolutizmus** pangó éveit követően a **kiegyezés után** indult újra a hazai pénzügyi élet, a fejlődés virágkora a 19. század utolsó évtizedétől a világháborúig terjedő időszakra tehető. „*Európai, sőt mondhatjuk, amerikai méretű volt a haladás ebben a negyedszázadban a gazdasági élet egy másik területén: a hitelintézetekén.*”³² E korszak vége az **első világháború**, mégis ezt követően kezdődhetett meg az önálló hazai pénzügyi – fiskális és monetáris – politika, jog és tudomány fejlődése. 1921-ben alapították meg a Magyar Királyi Állami Jegyintézetet, amelyet 1924-ben átszerveztek a **Magyar Nemzeti Bank**-ról szóló 1924. évi V. törvénycikkkel.

A második világháborút követően a kereskedelmi bankokat és a takarékpénztárakat sorra felszámolták, amit némi iróniával akár **szocialista bankkoncentrációnak** is nevezhetünk, kialakult az **egyszintű bankrendszer**. Majd mintegy 40 évre a hitelélet intenzitása lecsökkent, összesen 4-5 bank működött központi irányítás alatt, számos ügylet (például követelésleszámítás, tartós bérlet, váltó) teljesen eltűnt a gyakorlatból, és még a tudomány számára is feledésbe merült.

1987. január 1-én felállt a **kétszintű bankrendszer**, az 55/1986. (XII. 10.) MT rendelet az állami bankfelügyeletről mindösszesen két oldalban szabályozta a bankalapítás feltételeit. A **rendszerváltozás** évei a bankbotrányokkal, a konszolidációval és a kettős privatizációval teltek.³³ Később megjelent az ágazati, majd az integrált felügyelet (PSZÁF), a betétbiztosítás (OBA), befektető védelem (BEVA) és az adósnilyvántartás (BAR, KHR). **2013**-ban új törvényt alkottak a Magyar Nemzeti Bankról, ekkor fogadták el az új Hpt-t és a Ptk-t is valamint a szövetkezeti integrációs törvényt.³⁴ Hazánkban is megjelent a nemzetközi trendeknek megfelelően a közösségi bankolás, a szegények bankja³⁵ és 2019-ben indította el az MNB a Zöld Programot.³⁶

Bár a szállóige szerint nyelvében él a nemzet,³⁷ a magyar bankzsargon az elmúlt két-három évtizedben rendkívül megkedvelte a **külföldi szavak, kifejezések** átvételét. Ennek háttérében elsősorban az áll, hogy a szocializmus évei alatt a polgári korszak kimunkált hitellete és szellemi örökségének nagy része homályba merült, így a 90-es években a pénzügyi szféra kénytelen volt külföldi, főleg angol és német anyagokból dolgozni. A 2004-es EU-csatlakozást követően ez tovább erősödött, mivel az uniós joganyag elsődleges szövege az angol, német vagy francia

³¹ SZÉCHENYI István (1830): Hitel. 15. o.

³² ECKHART Ferenc (1941): A magyar közgazdaság száz éve 1841-1941. Posner Grafikai Műintézet, 161.o.

³³ BOTOS – HALUSTYIK – KOVÁCS – PETRIK – RUSZNÁK – TOMORI (2003): Bankjog. HVG-ORAC, 27. o.

³⁴ NAGY Zoltán, NÉMETH Fanni (2016): A takarékszövetkezeti integráció alapvető kérdései. in Advocat (Miskolc)

³⁵ GÁL – SIPICZKI – SZÓKA – VAJAY (2013): A Grameen-modell társadalmi hasznosulásának mérhetősége. in E-CONOM 2013/2. szám

³⁶ MNB (2019): Az MNB zöld programja.

³⁷ A szállóige a legújabb kutatások szerint nem Széchenyi Istvántól, nem Kazinczytól, nem Kisfaludy Károlytól és nem is Arany Jánostól, hanem KÖVÁRY László Székelyhonról 1842-ben megjelent könyvéből való: „Szinészet által terjed a nyelv. Nyelvében él a nemzet.” – Grétsy László találta meg ezt a legrégebbi forrást.

nyelv, még akkor is, ha az európai intézmények által alkotott jogszabályokat lefordítják az összes hivatalos nyelvre. Természetesen bizonyos tendenciákkal nehéz szembe menni, mert egyes kifejezések (például lízing, faktoring) egyértelműen elterjedtek, mások lefordítása pedig túlságosan bonyolult (*treasury*, *trust*). További problémát jelent az egységes definíciók hiánya, amely eltérő jelentéseket, felfogásbeli különbségeket eredményez; illetve a sajátos hazai kifejezések használata, amelyek magyar/angol megfelelője elsőre megtévesztő (például a szavatoló tőke: *own funds*, ugyanígy a hitelezői feltőkésítés: *bail-in*; eredménytartalék: *retained earnings*, kockázati céltartalék: *risk provisions*). Az egységes helyesírásban és használatban is meg kell állapodni, ugyanis most sajátos kevert rendszer érvényesül: valamit teljesen magyarul (is) használunk (például TMM: tőkemegfelelési mutató vagy CAR: *capital adequacy ratio*), de más fogalom továbbra is őrzi angol megfelelőjét (LR: *leverage ratio*, a TÁM rövidítés a tőkeáttételi mutatóra nem terjedt el).

3.A BANKRENDSZER FUNKCIÓI ÉS SZEREPLŐI

A **pénzügyi piacok**, így a bankszektor **funkciói** közé tartozik a gazdasági növekedés elősegítése, az ellenőrzés és értékelés (delegált megfigyelés),³⁸ valamint a kockázatkezelés. A pénzügyi közvetítők gyorsítják a pénz- és tőkekereslet és -kínálat egymásra találását, csökkentik a kockázatot, valamint növelik a biztonságot. A fejlett pénzügyi rendszer nemcsak fokozza a gazdasági növekedést, hanem a növekedés hullámszásait is csillapíthatja. A gazdaság szereplőinek szüksége van **pénzügyi közvetítőkre**, amelyek legfontosabb feladata a megtakarítók és a forrást igénylők közti kapcsolat kialakítása és folyamatos fenntartása. A közvetlen pénz- és tőkeáramlás ugyanis önmagában nem kellő mértékben hatékony.

A **bank makroökonómiai szerepét** tekintve olyan pénzügyi közvetítő, amely i) összehangolja a különböző megtakarítói és finanszírozási igényeket, ii) lejárat- volumen transzformációkat hajt végre, iii) csökkenti a finanszírozás tranzakciós költségeit, iv) lebonyolítja a fizetési forgalom egy részét, és v) magára szóló követeléseket „teremt”, ami pénzként képes funkcionálni. A bank a különböző összegű, lejáratú, devizanemű, régiókból és gazdasági alanyoktól származó megtakarításokat (betéteket) átalakítja (**transzformálja**)³⁹ különböző összegű, lejáratú, devizanemű, régiókba irányuló és gazdasági alanyoknak nyújtott finanszírozássá (hitelekkel).

A **szolgáltatások összetettsége** alapján **specializált** az a bankrendszert, illetve hitelintézetet, amelyben a kereskedelmi bankok a klasszikus kereskedelmi banki funkciótól eltérő pénzügyi szolgáltató tevékenységtől elzártak. A szétválasztás az **angolszász** országokra jellemző, amelyet az 1933-as gazdasági válságot követő GLASS-STEAGALL törvény⁴⁰ írt elő az USA-ban. Ezt azóta többször is felpuhították, és a lobbierős bankholdingok 1999-ben, a GRAMM-LEACH-BLILEY ACT elfogadását követően a különválasztás mértékét tovább enyhítették. Sokak szerint ez is hozzájárult a 2008-as pénzügyi válsághoz. Az **univerzális vagy kontinentális** bankrendszer vagy hitelintézet tevékenységi köre a pénzügyi szolgáltatások széles körére terjed ki.⁴¹ A hagyományos lakossági és vállalati hitelek kihelyezése és betétek elfogadása mellett befektetési termékeket is árulnak: értékpapírokat (részvények, kötvények, befektetési jegyek), biztosítási szolgáltatásokat vagy vagyionkezelési szolgáltatásokat (*trust*) is.

A **bankok és a más pénzügyi közvetítők közötti verseny** alapján három pénzügyi rendszer különíthető el.

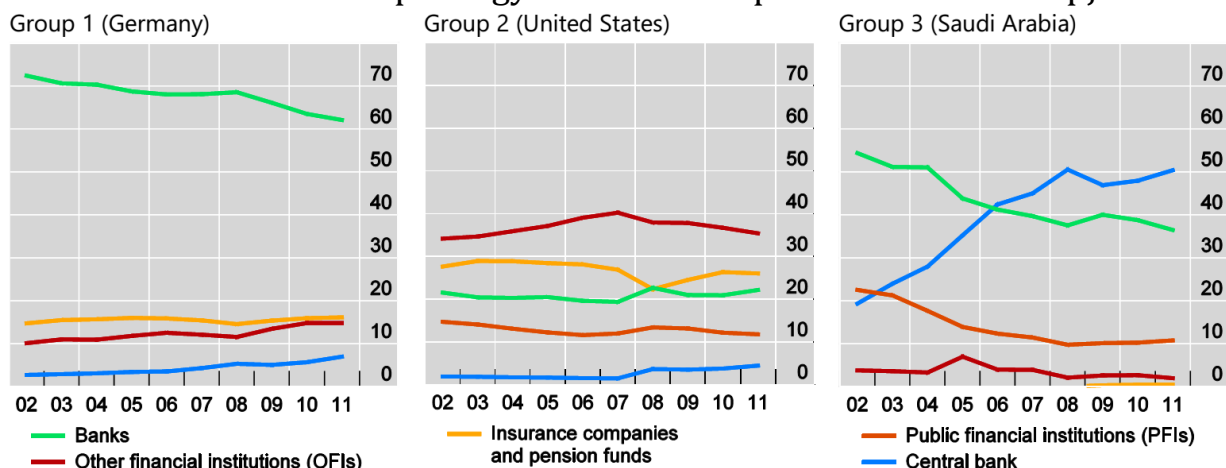
³⁸ DIAMOND, Douglas W. (1984): Financial Intermediation and Delegated Monitoring in The Review of Economic Studies Vol. 51, No. 3 393-414. o.

³⁹ Lásd i) lejárat- transzformáció; ii) likviditás transzformáció; iii) volumen vagy összeg transzformáció; iv) eszköz transzformáció; v) kockázat transzformáció; vi) fizetési forgalom

⁴⁰ Act of June 16, 1933, ch. 89, 48 Stat. 162 shall be the “Banking Act of 1933.” Federal Reserve Bulletin, June 1933. 385-401. o.

⁴¹ de HAAN, J. – OOSTERLOO, S. – SCHOENMAKER, D. (2015): Financial Markets and Institutions. A European Perspective. Cambridge University Press

Bankrendszerek – pénzügyi struktúrák a piaci részesedés alapján

Forrás: Financial Stability Board (2012): Global Shadow Banking Monitoring Report. 2012. 13. o.

A **kontinentális** rendszerben, a bankok dominanciája érvényesül, mivel a hitelintézetek univerzális tevékenységet folytatnak, a bankszektor szerepe jelentős: a pénzügyi eszközök 60 %-át kezelik. Ebbe a csoportba olyan fejlett gazdaságok tartoznak, amelyeket a bankok domináns részesedése jellemez, és az egyéb pénzügyi intézmények (*other financial institutions*, OFIs) hányada nem haladja meg a 20 %-ot: Ausztrália, Kanada, Franciaország, Németország, Japán, Spanyolország. Az **angolszász** specializált bankrendszerben a szektorok között viszonylag kiegyenlített az eloszlás, sőt egyre jelentősebbek a biztosítók, de különösen az egyéb pénzügyi intézmények, amelyek részesedése több mint 20 %, és arányuk magasabb vagy közel azonos a bankokéval: Hollandia, az Egyesült Királyság és az USA. A **harmadik csoport**ba tartoznak a feltörekvő piacok és a fejlődő gazdaságok, ahol az állami pénzügyi intézmények vagy a központi bank részesedése jelentős (gyakran a magas devizatartalékok vagy a szuverén befektetési alapok miatt) és ahol az OFI-k aránya viszonylag alacsony, ami egyszintű bankrendszerre utal. Ide olyan országok tartoznak, mint Argentína, Kína, Indonézia, Oroszország és Szaúd-Arábia.

A bankmodellek evolúciós szakaszai

	Hagyományos	Kockázatokkal kereskedő (originate to hold)	Kockázatokat megosztó (originate to distribute)
Időszak	- 1971	1972 – 1988	1988 – 2008
Alap-tevékenység	Hitel + betét	Hitel + betét + derivatív ügyletek	Hitel + betét + derivatív ügyletek + értékpapírosítás
Kiegészítő tevékenység	Értékpapírosítás	Értékpapírosítás	-
Jellemző	Delegált megfigyelő	Kockázatokkal kereskedő üzem	Kockázat áthárítása
Hitelezés célja	Profitszerzés	Kockázatvállalás, hitelek tartása, hitelportfólió növelése	Hitelezési kockázatok szétterítése a tőkepiaci befektetőkre

Forrás: Gál Erzsébet (2010): Az önkormányzatok adós- és követelésminősítésének elméleti és gyakorlati problémái. Miskolci Egyetem, 55.o.

A 20. század második felében és a 21. század elején a **bankmodellekben** az evolúciós folyamatot állomásai külön sajátosságokkal rendelkeznek, mind a bank működése, és szabályozói kényszer miatt.⁴² A **hagyományos** bankmodellben a bankszektor a gazdaság legszigorúbban

⁴² ERDŐS Mihály – MÉRŐ Katalin (2008): A subprime válság és a pénzügyi szervezetek felügyelése. Hitelintézeti szemle 2008. VII. évf. 5. sz.

szabályozott ágazata volt, a bankok kiszámítható gazdasági környezetben (3-6-3 szabály),⁴³ valós verseny nélkül folytathatták munkájukat.⁴⁴ A kockázatokkal kereskedő, **originate to hold** modellt az énszerítette ki, hogy a bankok információs aszimmetriából eredő és tranzakciós költségeket csökkentő előnye fokozatosan elfogyott a többi pénzügyi közvetítővel szemben. A kockázatokat szétterítő, **originate to distribute** bankmodell esetén a hitelnyújtás kezdete során már eldől, hogy a kockázatkezelés érdekében a hitelkockázatot értékpapírosítással részben vagy egészen a bank áthárítja a tőkepiaci befektetőkre.⁴⁵

Jelentős változások figyelhetők meg **2008-at követően**. Az *originate to distribute* modell terjedését a pénzügyi válság visszavetette,⁴⁶ ezt követően egy lassú átrendeződés, a reintermediáció következett, amely újra előtérbe állította a hagyományos banktevékenységeket.⁴⁷ Bár az elmélet és a szakirodalom nem dolgozott ki egységes elnevezést, a szabályozás eredményei jól összegezhetők. Annak ellenére, hogy a Bázeli II még nem tudott teljes mértékben megvalósulni, pénzügyi válság során elkövetett hibák (és bűnök)⁴⁸ egyértelmű válaszokat és megoldásokat énszerítettek ki. Ennek figyelembevételével fogadta el a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság a Bázeli III ajánlást, és az abban foglaltakat az Európai Unió tagállamainak 2019/2020-ig kellett átültetniük. Ennek eredményeként az átláthatóság, az egységesség és a biztonság érdekében az európai bankunió kertében jelentősen szigorodtak az előírások a prudens működésre, a felügyeletre és a szanálásra, valamint a fogyasztóvédelemre, a betétbiztosításra vonatkozóan. Ezzel párhuzamosan uniós szintű egységes felügyeleti mechanizmust alakítottak ki új hatóságokkal.

A Hpt. a következő **bankpiaci szereplőket** nevesíti: pénzügyi intézmény, ezen belül hitelintézet és a pénzügyi vállalkozás; továbbá pénzforgalmi intézmény és a közvetítők. Ennek azért van jelentősége, mert pénzügyi szolgáltatásokat (*financial services*) és kiegészítő pénzügyi szolgáltatásokat (*financial auxiliary services*) – ha törvény eltérően nem rendelkezik – kizárólag pénzügyi intézmény végezhet. Ezek közül a legkülönlegesebb az **alapítványi formában működő pénzügyi vállalkozás** (*financial enterprise set up as a foundation*), amely gazdasági tevékenysége keretében kizárólag kezesség és garancia vállalását, valamint egyéb bankári kötelezettség vállalását, illetve a pénzügyi szolgáltatás közvetítéséből ügynöki tevékenységet végezhet. Ilyen például az Agrár-Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány (AVHGA), amely célja a vidéki és agrárágazatban működő KKV-k kötelezettségvállalásaihoz nem megfelelő biztosítéki háttér esetén készfizető kezesség nyújtása, ezáltal lehetővé téve a vállalkozás működőképességének javítását. De szociális szempontokból egyes társadalmi rétegekhez (nagy családosok, fogyatékkal élők) köthető alapítványok is közreműködhetnek pénzügyi műveletekben: gépjármű- vagy lakásvásárlás, -átalakítás.

⁴³ WALTER, John R. (2006): The 3-6-3 Rule: An Urban Myth? in Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly. 92.1 Winter 2006 „Bankers gathered deposits at 3 percent, lent them at 6 percent, and were on the golf course by 3 o'clock in the afternoon”

⁴⁴ LELAND H. – PYLE D. (1977): Information Asymmetries, Financial Structure, and Financial Intermediaries. in Journal of Finance. Vol. 32. 1977

⁴⁵ SEALEY K. S. BINDER P.M. KING BURCH, R. (2018): Financial credit drives urban land-use change in the United States. in Anthropocene Volume 21, March 2018

⁴⁶ SHI, Lan – ZHANG, Yan (2018): The effect of mortgage broker licensing under the originate-to-distribute model: Evidence from the U.S. mortgage market. in Journal of Financial Intermediation, Volume 35, Part A, July 2018

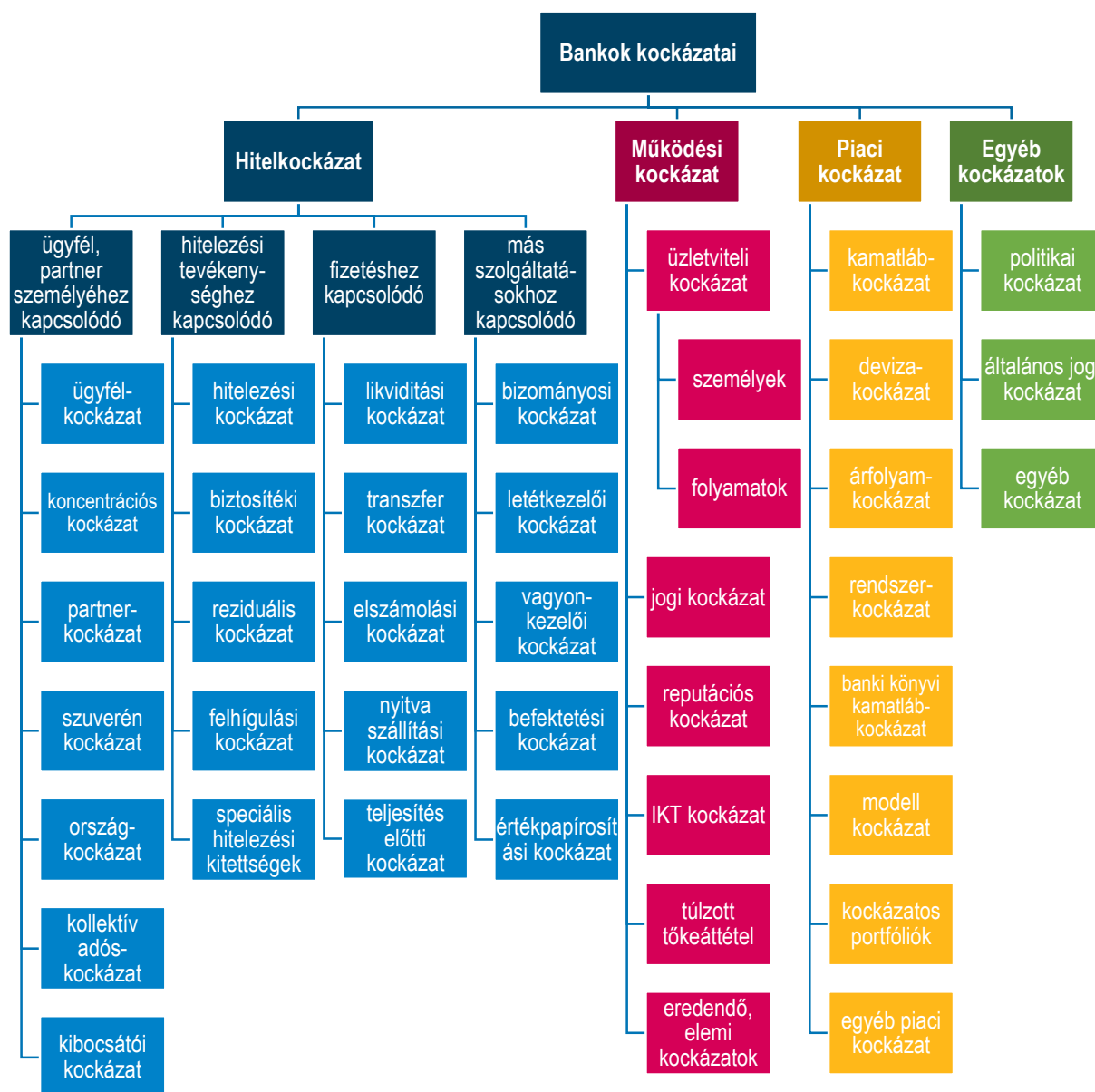
⁴⁷ GÁL Erzsébet (2010): Az önkormányzatok adós- és követelésminősítésének elméleti és gyakorlati problémái. Miskolci Egyetem, 55-56.o.

⁴⁸ MOYA, Elena (2009): Seven Deadly Sins that Led to Financial Hell. The Observer. 14 February 2009.

4. KOCKÁZATOK

A **kockázat** (*risk*) általában valamilyen előre nem látható veszély vagy veszteség esetleges bekövetkezése, illetve ennek tudatos vállalása. A fogalomra számos meghatározás született, amelyekben közös elem egyrészt az eltérés lehetősége a tervezetthez vagy elvárthoz képest, illetve a bizonytalanság, valószínűség.⁴⁹ A kockázat lehet **véletlenszerű esemény, hiányos ismeret vagy információ**. A hitelintézetek kockázatai az alapján közelíthetők meg, hogy az **egyedi kockázatok** a mikroprudenciával függnek össze, míg a **rendszerkockázatok** a makroprudenciába tartoznak. Gyakoribb megközelítés, hogy a **banki kockázatok** lehetnek i) hitelkockázatok; ii) piaci kockázatok; iii) működési kockázatok és előző kategóriákba nem, vagy nem egyértelműen sorolható iv) egyéb kockázatok.

A bankok kockázatai

Forrás: saját szerkesztés CHERNOBAI, A. S. – RACHEV, S. T. – FABIOZZI, F. J. (2007): Operational Risk: A Guide to Basel II Capital Requirements, Models and Analysis. John Wiley & Sons Inc. 27. o. alapján

⁴⁹ in HORNAI Gábor (2010): Kockázat és kockázatkezelés. MVM Partner 2. o. és ÉBLI Györgyné (1985): A biztosítás közgazdasági alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 8. o.

A **hitelkockázat** a szerződéses partnerek nem- (vagy nem a szerződési feltételek szerinti) teljesítéséből fakadó, azaz a pénzügyi szervezettel szemben fennálló (mérlegben lévő vagy mérlegben kívüli) kötelezettségek teljesítésének részleges vagy teljes mulasztásából eredő, jövedelmezőséget és tőkehelyzetet érintő veszteségek veszélye.⁵⁰ Kezelése különösen hangsúlyos a bankszektorban,⁵¹ amelyek közül jogi szempontból érdemes kiemelni az ügyfelekben és a hitel-fedezetekben rejlő kockázatokat. A CRR szerint a hitelkockázat-mérséklés elismerhető formái:

előre rendelkezésre bocsátott hitelkockázati fedezet (<i>funded credit protection</i>)	repoügyletek, pénzügyi biztosítékok, ingatlanulajdon-fedezet, követelések, egyéb dologi biztosítékoklízingkittetés fedezet
előre nem rendelkezésre bocsátott hitelkockázati fedezet (<i>unfunded credit protection</i>)	hitelkockázati eseményhez kapcsolt értékpapírok (<i>credit linked notes</i>): garanciákra és hitelderivatívák, állami és egyéb közszektorbeli viszontgaranciák

A **működési kockázat** a nem megfelelő vagy rosszul működő belső folyamatokból és rendszerekből, személyek nem megfelelő feladatellátásából, vagy külső eseményekből eredő veszteség kockázata,⁵² amely magában foglalja i) a jogi és ezen belül az üzletviteli kockázatot is, továbbá ii) a reputációs kockázatot, és iii) az információs és kommunikációs technológiai kockázatot. Ezek értékelése és kezelése elengedhetetlen, mert például a belső csalás esetén a piaci értékvesztés nagyobb, mint a bejelentett működési veszteség összege, amely a hírnévkárosodás jele.⁵³ A **jogi kockázatokhoz** kapcsolódó veszteségesemények körébe tartozik különösen a jogszabályok változásával kapcsolatos szabályszegés, a jogszabályi megfeleléshez szükséges intézkedések elmulasztása, a jogszabálynak való megfelelést elkerülendő meghozott intézkedés, illetve a pénzügyi szolgáltatások ellátása során megtett vagy elmulasztott cselekménnyel megvalósított szabályszegés, függetlenül attól, hogy szándékosan vagy gondatlanul követték-e el (*misconduct events*). Ennek megfelelően ezek lehetnek az ügyfelekkel, partnerekkel szembeni perek, választott bírósági eljárások, illetve az intézménnyel szembeni hatósági kötelezések, bíróságok, többlettőkekövetelmény megállapítása.

A **piaci kockázat** a mérlegben belüli és mérlegben kívüli pozíciókon a piaci árak változásából (kötvények, értékpapírok, áruk, devizák árfolyamának vagy a pozíciókat érintő kamatlábak megváltozásából) fakadó veszteségek jelenbeli és/vagy jövőbeli veszélye.⁵⁴

Az **egyéb lényeges kockázatok** közé tartozik a fentiekben nem definiált, de az intézmény szempontjából lényeges, nem vagy nehezen számszerűsíthető kockázatok. A **szabályozói környezetből adódó kockázat** vagy általános jogi kockázat közvetetten vagy közvetve a tőkét vagy a jövedelmezőséget érintő olyan kockázat, amely az állam, vagy a nemzetközi, nemzeti hatóságok által előírt,⁵⁵ intézmény számára alkalmazandó szabályok változásából, illetve új szabályok előírásából fakad. A **politikai kockázat** a hazai vagy külföldi kormányzat, egy harmadik fél országa vagy nemzetek feletti szerve intézkedéseiből vagy tétlenségéből eredő külső bizonytalanságból származó veszteség kockázata. Ezek lehetnek politikai események, vagy szűkebben

⁵⁰ A Magyar Nemzeti Bank 11/2017. (XI.06.) számú ajánlása a hitelkockázat méréséről, kezeléséről és kontrolljáról 3-4. o.

⁵¹ BLUHM, Christian, OVERBECK, Ludger, WAGNER Christoph (2016): Introduction to Credit Risk Modeling. Chapman and Hall/CRC

⁵² BIRINDELLI, G. FERRETTI P. (2017): Operational risk management in banks. Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions, Springer

⁵³ ZADEBAGHER M. BANI M. JALILI J. SARFI E. (2016): The Relationship between Operational Risk and Profitability of the Banks Listed on Tehran Stock Exchange. in ICP Business, Economics and Finance, Volume: 3, Issue: 1 és GILLET, Roland – HÜBNER, Georges – PLUNUS, Séverine (2010): Operational risk and reputation in the financial industry. in Journal of Banking & Finance Volume 34, Issue 1, January 2010

⁵⁴ BURCHI, A. MARTELLI D. (2016): Measuring Market Risk in the Light of Basel III: New Evidence From Frontier Markets (Chapter 7). in Handbook of Frontier Markets, Evidence from Asia and International Comparative Studies. Academic Press Perugia

⁵⁵ CABRERA M. DWYER G.P. NIETO J. (2018): The G-20's regulatory agenda and banks' risk. in Journal of Financial Stability Volume 39, December 2018

olyan gazdaságpolitikai intézkedések,⁵⁶ amely miatt az ügylet meghiúsul, késve valósítható meg, többletköltséget igényel. A politikai rizikó a kormányzat, az állampolgárok és szervezeteik, illetve a gazdasági élet szereplőinek mindennapi tevékenységét és létfeltételeit érintő bizonytalan-ságot, kiszámíthatatlanságot és potenciális fenyegetést jelent. Lobby tevékenység esetén ez átfordulhat szabályozói kockázatba is.

A **kockázatkezelés** (*risk management*) a kockázatok tudatos ismeretére és aktív kontrolljára vonatkozó szisztematikus megközelítés⁵⁷ annak érdekében, hogy a vállalat működése, illetve a vállalkozás megvalósulása az üzleti célok, valamint a tulajdonosok és érintettek elvárásainak megfelelően zavartalanul történjen. Célja nem szükségszerűen a kockázatok számának csökkentése vagy elkerülése, hanem minél magasabb szintű kockázati tudatosság elérésével és fenntartásával lehetséges hatásainak minimalizálása, az üzleti döntések eredményének optimalizálása.⁵⁸ A szisztematikus és diverzifikált kockázatkezelés **előnyei** közé tartozik⁵⁹ a reális kockázatvállalás, a magasabb költséghatékonyság, a védettség növekedése, a megbízhatóbb stratégiai tervezés, az új üzleti lehetőségek és a versenyelőny. Összességében tehát a vállalkozás üzleti értékének növekedése.

A **kockázatvállalási politika** összefoglalja a bank által elfogadott kockázatvállalási és kockázatkezelési elveket, és tartalmazza mindazokat a szabályokat, kockázatkezelési célokat, amelyek egységes alkalmazását a vezetés az egész intézményen belül elvárja. A hitelintézet **kockázati étvágya, kockázatvállalási hajlandósága** az a kockázatteljesítmény, amit egy szervezet kész felvállalni, képes tolerálni. Azt mutatja, hogy i) milyen kockázatoknak, milyen mértékben kívánja magát kitenni; ii) mely kockázatokot tart elfogadhatónak és melyeket nem; és iii) milyen módon ellenőrzi és jelenti a kockázatokot. A mérlegfőösszeg tekintetében legalább 5 %-os piaci részesedéssel rendelkező hitelintézet **kockázatvállalási-kockázatkezelési bizottságot** állít fel, amely folyamatosan figyelemmel kíséri a hitelintézet kockázatvállalási stratégiáját és kockázatvállalási hajlandóságát.⁶⁰

A kockázatkezelés a hitelintézetek esetében **négy lényeges témakör** köré csoportosítható. A **hitelkockázatok** kezelése azért rendkívül fontos, mert a bankcsődök csaknem mindig a nem teljesítő adósok miatt következnek be. Míg a piaci kockázat hozhat kedvező eredményeket és szerencsétlenségeket egyaránt, addig a hitelkockázat csak kedvezőtlen fejleményekkel járhat, a lehető legrosszabb következmény a nem fizetés. A bank három irányból védheti magát a hitelkockázattal szemben: megfelelő körültekintést tanúsít a hitel kihelyezésekor; alkalmazza a hitelügyletek diverzifikálásában rejlő lehetőségeket; hitelmegosztás.

A **működési kockázat kezelése** legtöbb esetben a bankok belső szabályzatain alapul és nagyfokú eltérést mutat. Hatóköre rendkívül széles, és szinte a teljes szervezetet áthatja, hiszen a működést érintő események szinte bármelyik folyamatban előfordulhatnak. A működési kockázatkezelés főbb módszerei a következőkön alapulnak: belső veszteségadatok, külső veszteségadatok, scenáriók, valamint az üzleti és kontrolltényezők.

A **piaci kockázat kezelése** leginkább a kamatláb- és az árfolyamkockázatok miatt szükséges, amely a lejárat (duration mismatch) vagy devizaösszehangolatlanság (currency mismatch) következménye. Eszközei közé tartozik a i) a futamidőegyeztetés; ii) biztosítás; ii) leggyakoribb

⁵⁶ ASHRAF, Badar Nadeem (2017): Political institutions and bank risk-taking behavior. in Journal of Financial Stability Volume 29, April 2017

⁵⁷ SAUNDERS, Anthony – CORNETT, Marcia Millon (2014): Financial Institutions Management: A Risk Management Approach, 8th Edition. McGraw-Hill

⁵⁸ in HORNAI Gábor: Kockázat és kockázatkezelés. MVM Partner, 2010. 6. o.

⁵⁹ IRM (2010): A Risk Management Standard. IRM – AIRMIC, Institute of Risk Management 10. o. AIRMIC (Association of Insurance and Risk Managers) és Office of Government Commerce GB (2007): Management of risk: guidance for practitioners. 58. o.

⁶⁰ HASAN, Mostafa Monzur, AL-HADI, Ahmed, HABIB Ahsan (2015): Risk Committee, Firm Life Cycle, and Market Risk Disclosures. in Corporate Governance, Volume24, Issue2 March 2016

pedig, hogy a bankok származtatott, ellentétes pozíciókkal fed(ez)ik le saját pozícióikat a futures, az opciós vagy a swap-paicon.

A **likviditási kockázat kezelésének** kiinduló gondolata, hogy a bankok likviditását hagyományosan alapvetően a pooling biztosítja: a betétek kivonását általában az új betétek ellensúlyozzák. Amennyiben ez nem elegendő, akkor igénybe lehet venni a (többlet)tartalékokat, illetve a kockázatkezelés két módszere az eszközgazdálkodás (állampapírok, értékpapírok, bankközi kihelyezések) és a forrásgazdálkodás (overnight piac, tartósabb hitelfelvételi lehetőségek).

A kockázatokból adódó **veszteség** lehet várt és a nem várt, valamint *ex ante* és *ex post* veszteség. A veszteségek jelentős része előre kiszámítható, azaz **várható** (*expected loss*), amelyre fel lehet készülni egyedileg vagy portfólió alapján képzett tartalékokkal.⁶¹ A **nem várt veszteség** (*unexpected loss*) a kis valószínűséggel bekövetkező nagymértékű – rendkívüli – veszteség, amely egyrészt a lehetséges veszteség mértékére vonatkozó bizonytalanság, másrészt kis valószínűsége miatt ennek a veszteségnek a mértéke előre nehezen becsülhető. A nem várt veszteségekre a tőkének kell fedezetet nyújtania. E kettőt szokás a **stressz veszteséggel** (*stress loss*) kiegészíteni, amely a Poisson-eloszlás végén helyezkedik el. Az **ex ante** felkészülés a következő közgazdasági megfontoláson alapul: annak ellenére, hogy az adott időpontban még semmi jel sem utal a veszteség bekövetkezésére, a korábbi tapasztalatok alapján a jövőben valószínűsíthető bekövetkezésre előre fel kell készülni. A számviteli és adózási szabályokra jellemző **ex post** megközelítés alapján a veszteség nagysága pontosabban – kevesebb manipulációt megengedve – meghatározható. Az ilyen gyakorlat hátránya azonban az, hogy a veszteségekre való felkészülés lehetőségét leszűkíti, ami hozzájárulhat a hitelezési ciklusok kialakulásához.

⁶¹ BUSHMAN, R.M. WILLIAMS, C. D. (2015): Delayed Expected Loss Recognition and the Risk Profile of Banks. in Journal of Accounting Research Volume53, Issue 3 June 2015

5. PRUDENS MŰKÖDÉS

A **prudens működés** gyökere a latin *prudentia*, *æf* 1. ismeret, tudás, jártasság 2. körültekintés, okosság, belátás, illetve a *prudens*, *-entis* 1. tudatos, szándékos 2. ismerő, tudó, valamihez értő, jártas valamiben 3. körültekintő, okos, értelmes jelentésekkel. Magyar megfelelője nem alakult ki, így a prudens, prudencia és prudenciális kifejezések terjedtek el. A Hpt. 125. §-ában ez az óvatos, körültekintő és megbízható; szakirodalmi megközelítésben továbbá a megfelelő, hozzáértő, független, körültekintő banki működést jelenti.⁶²

A hitelintézetek és a prudens működés **szabályozottsága** indokolt, mert a **banktörténetből** számos olyan példa hozható, amikor a bankcsődök hatása(i) egy egész társadalom vagy a világ számára is érezhetővé vált(ak). A középkori és újkori bankcsődök is mind a felelőtlen, túlzott kockázatvállalásokban keresendők, amelyek ellensúlyozására nem volt elegendő finanszírozási háttér.

Jelentősebb bankbotrányok, -csődök

Év	Bank	Hely	Rövid összefoglaló, magyarázat
1494	Medici Bank	Firenze	A Medici család tulajdonában állt, és nagy adósság keletkezett; a család kíméletlen kiadásai, az extravagáns életmód és a vezetői irányítás elmulasztása miatt a bank fizetéseképtelenné vált.
1866	Overend, Gurney & Co	Egyesült Királyság	Samuel Gurney nyugdíjba vonulása után a bank jelentős mértékben befektetett vasúti részvényekbe, de a részvényárfolyamok általános csökkenése súlyosan érintette. A Bank of England nem volt hajlandó pénzt előlegezni, és összeomlott. Az igazgatókat perbe fogták, de mentesítették a csalás vádjától.
1931	Danat-bank	Németország	A nagy világválság kezdetén a Norddeutsche Wollkammerei & Kammgarnspinnerei fizetőképességéről szóló pletykák után bankot megrohanták a betétesek, és a jelentős kivétel miatt a Danatbank fizetéseképtelenné vált, felszámolásra kényszerült.
1974	Herstatt Bank	Németország	Elszámolási kockázat. A központi szerződő fél bankjai nem kapták meg USD-kifizetéseiket, amikor Herstatt korábban megkapta a DEM-et, ennek következtében a kormány kényszerítette a felszámolást.
1989	LSLA	USA	Lincoln Savings and Loan Association a Keating Five botrányát követően csődbe ment pénzügyi intézmény. (A Keating Five öt USA szenátor volt, akiket 1989-ben korrupcióval vádoltak; Charles H. Keating, volt a LSLA elnöke)
1991	Nord-banken	Svédország	A piaci dereguláció után lakásár buborék alakult ki. A svéd bankválság kibontakozásának általános megmentése részeként a Nordbankent 64 milliárd koronáért államosították. Később a Götabankennel egyesült, amely a hitelezőinek 37,3 %-át le kellett írnia; most Nordea néven ismert.
1995	Barings Bank	Egyesült Királyság	Egy szingapúri alkalmazott, Nick Leeson, kereskedett határidős ügyletekkel, saját számlájára írt alá, és egyre inkább eladósodott. A londoni igazgatókat ezután kizárták, mivel nem voltak alkalmasak arra, hogy a Re Barings Plc-t vezessék.
2008	Lehman Brothers	USA	A Lehman Brothers pénzügyi stratégiája 2003-tól nagyrészt a jelzáloghitelekbe való befektetésre irányult, olyan piacokon, amelyeket deregulált az amerikai kormány a fogyasztóvédelem alól. Később az összeomlás globális pénzügyi piaci válságot váltott ki. A Barclays, a Nomura és a Bain Capital megvásárolta a maradék nem eladósodott eszközöket.
2010 2012	-	Kolumbia Mexico USA	Az amerikai hatóságok több pénzügyi intézményt azzal vádoltak, hogy nem jelentették be a pénzmosás gyanúját, amely különösen a mexikói kábítószer-kereskedelemhez kapcsolódott. Az Egyesült Királyság bankjai a kolumbiai kábítószer-pénzmosáshoz kapcsolódtak. 2012-ben az angol FSA több banknak 8,75 millió £ bírságot szabott ki a pénzmosás elleni rendelkezések megsértése miatt.
2012	Bankia SA	Spanyolország	2010-ben a spanyol Bankia SA bank hét regionális takarékpénztár összeolvadásával jött létre, majd a részvények tőzsdei bevezetését kezdte meg. 2012-ben Spanyolország 100 milliárd €-s pénzügyi mentőcsomagot kapott az EU-tól, hogy megmentse a mérgező ingatlanbefektetések miatt pénzt elvesztő bankjait.

⁶² GÁL Erzsébet (2011): Praktikus bankszakmai ismeretek. Saldo, 278. o.

2014 2016	-	Moldova	2014 szeptemberében mintegy 20 000 ember vonult ki az utcákra, hogy visszakövetelje azt az 1 milliárd \$-t, amely az ország vezető bankjaiból eltűnt. 2016-ban a korábbi miniszterelnököt, Vlad Filat-ot, 9 év börtönbüntetésre ítélték csalásért, de a gyanú szerint az ország EU-s elitjének más tagjai is részt vettek a csalásban.
2016	Rizal Commercial Banking Corp	Fülöp-szigetek	2016-ban hekkerek bejelentették, hogy a Central Bank of Bangladesh FED-nél vezetett bankszámlájáról 1 milliárd \$-t fognak átutalni a Fülöp-szigetekre és Sri Lankára. A Rizal Commercial Banking Corphoz 81 millió \$ érkezett, de más kereskedelmi társaságok és kaszinók is kapcsolódtak a csaláshoz. A Fülöp-szigeteki hatóságok közel 20 millió \$-os bírságot szabtak ki, és később eljárások indult a vezetők ellen a további 66 millió \$ visszaszerzése érdekében.

Forrás: saját szerkesztés a List of corporate collapses and scandals és a Reprisk Report (2017): 2006-2016: Ten years of global banking scandals alapján

Az egyéni és társadalmi bizalom az egyes bankokba és a bankrendszerbe meghatározó tényező; ennek analógiájára használjuk a mikro- és makroprudencia fogalmát. A **mikroprudencia** az egyes pénzügyi szereplők prudens működését helyezi előérbe. A mikroprudenciális politika pedig az intézményi kockázatok mérséklésével, azok megakadályozásával, felderítésével és kezelésével járul hozzá a pénzügyi rendszer stabilitásához. A vonatkozó felügyelet fő célja, hogy felügyelje és korlátozza az egyes pénzügyi intézmények nehézségeit, ezzel védve a fogyasztókat. A **makroprudencia** ezzel szemben – nem az egyes intézmények, hanem – a bankrendszer egészébe vetett bizalmat erősíti, a pénzügyi rendszer általános kockázatoknak való kitettségét veszi figyelembe, amelynek célja a pénzügyi rendszer ellenálló képességének erősítése, és a nehézségeinek korlátozása a teljes gazdaság reálkibocsátás terén elszenvedett jelentős veszteségektől való védelme érdekében.⁶³ A kifejezés első megjelenése nemzetközi környezetben 1979-re, a BIS keretein belül a Cooke Bizottság egyik ülésére datálható, amelyen a szakértők a nemzetközi bankközi hitelek lejáratú idejében rejlő kockázatokat vitatták meg.⁶⁴ Újabb lendületet, lökést adott a makroprudenciális megközelítésnek Andrew Crockett 2000-ben megtartott előadása,⁶⁵ majd a 2008-as pénzügyi válság.

A két fogalom egymástól élesen nem elválasztható kategória, és azt is fontos megjegyezni, hogy önmagában az egyes intézmények mikroprudenciális megfelelősége sem eredményezi a makroprudenciális stabilitást, ahogy ezt a 2008-as pénzügyi válság is bizonyította. Az egyes intézkedéseknek, eszközöknek egyaránt értelmezhető a makro- és mikroprudenciális hatása. Emellett a közöttük lévő szoros kapcsolatot szemléltetik az intézményekre vonatkozóan a *too big to fail*, a *too interconnected to fail* és a *moral hazard* kifejezések is. A jelenség azonban jóval korábbról is ismert, már az 1930-as években is írnak arról, hogy a nagybankok kialakulása lényegesen megváltoztatta a bankvezetőség helyzetét és jelentőségét a közgazdasági életben. „A nagybankoknak ugyanis megvan az a hajlamuk és hatalmuk, hogy a tőkéket, melyekre befolyást gyakorolnak, az ő szervezetüknek megfelelő irányba vezessék, illetve, hogy a veszély idejében szorosán összetartó érdekközösséget alkothatnak.”⁶⁶ A szervezett nagybank befektetéseinek kiválasztása az egész gazdasági életre kihat, és az elhatározás a vezetőség részére szinte teljesen szabad, lásd (túlzott) subprime hitelezés és értékpapírosítás.

A *too big to fail* arra utal, hogy egy vagy több intézmény mérete, piaci szerepe **túl nagy ahhoz, hogy csődbe menjen**, pontosabban az állam nem engedheti, hogy csődbe jusson. Ugyanis akár egy rendszerszinten jelentős pénzügyi intézmény összeomlása – a dominó elvnek megfelelően – magával ránthatja az egész pénzügyi szektort, ezért a társadalom és a kormányzat

⁶³ GIESE, J. – NELSON, B. – TANAKA, M. – TARASHEV, N. (2013): How could macroprudential policy affect financial system resilience and credit? Lessons from the literature. Financial Stability Paper, No. 21.

⁶⁴ CLEMENT, Piet (2010): The term „macroprudential”: Origins and evolution. BIS Quarterly review 2010.

⁶⁵ LIGETI Sándor (2017): A makroprudenciális politika egyes kérdései. in KÖZ-GAZDASÁG 2017/2. szám

⁶⁶ Somary, Felix (1934): Bankpolitik. Zürich, 330. o. és ECKHART Ferenc (1941): A magyar közgazdaság száz éve 1841-1941. Posner Grafikai Műintézet, 172-3. o.

számára is mindenképpen fontos, hogy az adott hitelintézetet kimentsék. A legtöbb forrás szerint a kifejezés MCKINNEY szenátorhoz köthető, aki egy 1984-es kongresszusi meghallgatáson használta először,⁶⁷ a szakirodalomban 1987-ben jelent meg ADAMS és BROCK tanulmányában.⁶⁸ Ehhez hasonló a *too interconnected to fail*, azaz a pénzügyi intézmények **túlságosan összekapcsolódtak ahhoz, hogy bebukjanak**. Ez szintén a dominó elv negatív hatásait erősíti, illetve a finanszírozásnak és a derivatív piacoknak való kitettség kiépülését, a kockázatok növekedését eredményezi.⁶⁹ Mindkét kategória elérése egyébként kiemelkedő **versenyelőnyt** jelent a többi szolgáltatóval szemben, mert e kritikus, rendszerszinten jelentős pozíció könnyen kihasználható; ugyanis abban a biztos tudatban folytatható a banki tevékenység, és vállalható túlzott mértékű kockázat is a jövedelmezőség növelése érdekében, hogy az ilyen üzletmenet esetleges költségeit, a veszteségeket, a kimentést (*bail out*) a kormányok az adófizetők pénzéből majd úgymint kifizetik.⁷⁰ Ezt ellensúlyozza a **rendszerszinten jelentős hitelintézetekre vonatkozó tőkepuffert**, amely arra ösztönzi a bankokat, hogy ne nőjenek túl nagyra, mert ebben az esetben kénytelenek lesznek teljesíteni a megemelt tőkekövetelményeket, ami a magasabb tőkeköltségek miatt versenyhátrányt jelent a számukra.

A harmadik fogalom a *moral hazard*, vagyis a **morális kockázat**, ami arra vonatkozik, hogy vannak a pénzügyeknek, a közgazdaságtannak és a jognak olyan íratlan („láthatatlan”) alapvető erkölcsi normái, alapelvei, amelyeket be kell tartani, mint amelyen a tisztesség. A morális viszályok több, jól ismert példa is hozható a pénzügyi válságból. Az egyik a **hitelminősítők** és a részvényelemzőkre vonatkozik, akik legtöbbször azoktól a bankoktól és cégvezetőktől kapták a díjukat, akik termékeiket értékelni kellett. Így függetlenségük megkérdőjelezhető, mivel szintén érdekelték voltak a kedvező bírálatokban, annak érdekében, hogy később is további hasonló, jól jövedelmező megbízásokhoz jussanak.⁷¹ A másik, a **hitel-nemteljesítési csereügyletek** (*credit default swap*, CDS) túlzott alkalmazása, egyfelől már azonnal az új értékpapír kibocsátásakor, illetve ezek „túlbiztosítása” nagyobb, többszörös mértékű CDS-kel. A probléma ebben az esetben az, hogy a kibocsátó, forgalmazó már eleve tisztában van saját terméke kockázataival és így próbálja a nem kívánt, de biztosan bekövetkező veszteségét mérsékelni. Szintén problémásnak tekinthető a szélsőségesen teljesítményalapú **javadalmazási politika**, mert ennek az ösztönzőnek az lett az eredménye, hogy az ügyintéző, üzletkötő számára leginkább az ügyletek értéke és volumene számított, azok teljesítőképessége már nem. Részben így és ezért is vonták be a subprime adósokat a jelzáloghitelezésbe. A negyedik ilyen a *too big to fail*-l és a **kimentéssel** (*bail out*) függ össze, ugyanis, ha szektor abban bíz, hogy a kormány képes és hajlandó is lesz a minimum tőke-, illetve likviditáskövetelményeket nem teljesítő bankok megmentésére, ezek a bankok kisebb költséggel juthatnak forráshoz, mintha azt szigorúan csak önálló minősítésük alapján tehetnék, előidézve a felelőtlen kockázatvállalást. Valójában az euróövezet peremországainak kormányait az országban lévő bankok egészségi állapota tartja túszként fogva.⁷² Ha meg kellene ezeket a bankokat menteniük, a költségvetés hiánya az egekbe szökne és a kormány hitelképessége romlana, mint ahogy Írország esetében történt.⁷³

Utóbbi időben a **makroprudencia** lett hangsúlyosabb. Központi eleme a **rendszerkockázat** fogalma, amely a pénzügyi rendszer egészének vagy egy részének gyengülése következtében, a

⁶⁷ Hearings before the Subcommittee on Financial Institutions Supervision, Regulation and Insurance of the Committee on Banking, Finance and Urban Affairs House of Representatives, ninety-Eight Congress, Second Session, 1984, 89.

⁶⁸ ADAMS, Walter – BROCK, James W. (1987): Corporate Size and the bailout Factor. *Journal of Economic Issues*, vol. 21. no. 1. 61–85. o.

⁶⁹ KÁLMÁN János (2015): A makroprudenciális politika fogalmi keretei és helye a gazdaságpolitika rendszerében. in *Jog, állam, politika* 7. évf. 2. szám

⁷⁰ ATKINSON, T., D. LUTTRELL and H. ROSEMBLUM (2013): Assessing the costs and consequences of the 2007-2009 financial crisis. in *Economic Letter*, vol.8, no. 7.

⁷¹ MARIÁN Attila (2003): Az európai pénzügyi szolgáltatási szektor és a gazdasági, monetáris unió. *Corvinus Egyetem*, 55. o.

⁷² TUCKER, P. (2012): Resolution: A progress report. Bank of England

⁷³ HUERTAS, T. F. (2014): Safe to Fail: How Resolution Will Revolutionise Banking. Palgrave Macmillan

pénzügyi szolgáltatások ellátásának visszaesését ragadja meg,⁷⁴ mégpedig úgy, hogy ennek a visszaesésnek komoly negatív hatásai lehetnek a reálgazdaságra; mert az már befolyásolja a gazdasági növekedést és a jólétet. MOLONEY rendszerezésében a **makroprudenciális politika eszközei** közé tartozik:⁷⁵ i) tőkeelemek, tőke-követelmények, ii) pénzügyi arányszámok, iii) hitelezési arányszámok, iv) korlátozások v) központi elszámolóház vi) betétbiztosítás. Vitatható CAO álláspontja, amely a makroprudenciális eszközök közé sorolja a **központi bank kamatpolitikáját**,⁷⁶ de mindenképp felhívja a figyelmet arra, hogy a kamat változása a kereskedelmi bankok által felszámított kamatok növekedésén vagy csökkenésén keresztül hat a reálgazdaságra. A probléma abban keresendő, hogy alapvetően nem várható el, hogy a kamat egyszerre szolgáljon két célkitűzést: az árak és a pénzügyi rendszer stabilitását.⁷⁷

Az **Európai Unióban** a makroprudenciális politikát érdemes ketté bontani aszerint, hogy egyéges vagy legalább harmonizált szabályozás szükséges, vagy elegendő – a szubszidiaritás elvének megfelelően – tagállami hatáskörben tartani / utalni a kérdést.

Az EU és nemzeti szintű makroprudenciális eszközök

Az EU szinten harmonizált makroprudenciális szabályozói eszközök	Nemzeti hatáskörben alkalmazható eszközök
Túlzott hitelnövekedés és tőkeáttétel kockázatainak visszafogása	
Anticiklikus tőkepuffer; Az ingatlanal fedezett kitettségek kockázati súlyának és a lakossággal szembeni ingatlanal fedezett kitettségekre vonatkozó átlagos nemteljesítési veszteségráta (LGD) minimális szintjének meghatározása	Adósságfék szabályok
Rossz ösztönzők hatásának mérséklése és a koncentrált kitettségek korlátozása	A pénzügyi infrastruktúra alkalmazkodó-képességének megerősítése
Egyéb rendszerszinten jelentős intézmények azonosítása, a rájuk vonatkozó többlet tőkekövetelmények; Rendszerkockázati tőkepuffer	Nem banki intézmények kockázatainak kezelése; Pénzügyi infrastruktúrát kiszolgáló intézmények erősítése; Kompenzációs politikák
A túlzott lejáratú vagy devizális eltérés és a likviditási kockázatok kezelése	
Rövid és hosszú távú likviditási előírások (LCR, NSFR)	Az eszközök és források közötti lejáratú és denominációs összhang szabályozása. A likviditás minimális szintjére vonatkozó rövidtávú likviditási fedezeti követelmények előírása
Bármely köztes cél elérése érdekében felhasználható	
A kockázatok intenzitásában bekövetkezett változás esetén a következő követelmények szigorítása: minimum szavatoló tőke előírások; nagykockázati kitettségek; tőkefenntartási puffer; likviditási tartalékok; nettó stabil forrásellátottsági követelmények; a lakó- és kereskedelmi ingatlanokra vonatkozó kockázati súlyok	Egyes tevékenységek végzésének korlátozása vagy tiltása legfeljebb 90 napra

Forrás: saját szerkesztés az MNB (2016): A Magyar Nemzeti Bank makroprudenciális stratégiája, 32-34. o. alapján

A makroprudenciális politika meghatározása és eszköztár alkalmazása, valamint a szabályozás **intézményei szervezési módjaként** az IMF három modellt azonosít:⁷⁸

- a makroprudenciális szabályozás a központi bank feladata, amely mind a monetáris politikaért, mind a makroprudenciális szabályozásért felelős;
- a makroprudenciális szabályozás a központi bankon belüli bizottság feladata, amely a monetáris politikai döntéseket hozó szervezettől függetlenül működik;

⁷⁴ OMAROVA Saule T. (2018): Central banks, systemic risk and financial sector structural reform. in CONTI-BROWN Peter, LASTRA, Rosa Maria (2018): Research Handbook on Central Banking. Edward Elgar Publishing, 487. o.

⁷⁵ MOLONEY, N. – FERRAN, E. – PAYNE, J. (2015): The Oxford Handbook of Financial Regulation. Oxford University Press, 344-345. o.

⁷⁶ CAO, J. (2012): Banking Regulation and the Financial Crisis. Routledge, London and New York.

⁷⁷ LIGETI Sándor (2017): A makroprudenciális politika egyes kérdései. in KÖZ-GAZDASÁG 2017/2. szám

⁷⁸ International Monetary Fund (2013): Key Aspects of Macroprudential Policy. 30. o.

- a makroprudenciális szabályozás egy központi bankon kívüli bizottság feladata, amelynek munkájában a központi bank is részt vesz.

A prudens működés a Bázeli I-III és újabban a Bázeli IV ajánlásokon alapul. A bázeli folyamatok a **Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság** (Basel Committee on Banking Supervision, BCBS) ajánlásaihoz köthetők. A Bizottságot 1974-ben alapították a G10 országok központi bankjainak vezetői.⁷⁹ Nem klasszikus többoldalú szervezet, részben azért, mert nincs alapító szerződése és inkább mint informális fórumként működik, amelyben politikai megoldásokat és szabványokat, ajánlásokat (*accords*) fejlesztenek ki. Az ajánlások főbb témakörei: i) tőkeszabályozás; ii) a különböző típusú kockázatok (hitelkockázat, likviditási kockázat, piaci kockázat, működési kockázat); iii) külföldi bankfiókok, leánybankok, vegyesvállalatok alapításának engedélyezése és azok felügyelete a különböző országokban; iv) számvitel; v) ellenőrzés; vi) pénzmosás megelőzése. A szabályozás területén a bázeli ajánlások (Basel Accords) kezdetben (Bázeli I-II) a mikroprudenciális szabályozásra irányultak, de a válságot követő tanulságok alapján a Bázeli III már a makroprudenciális szabályozás, felügyelet elemeit is tartalmazza.⁸⁰

A Bázeli IV fókuszpontjai

Tőkekövetelmény és témakörök		BCBS
Tőkekövetelmények	tőkekülönbértékek (capital floors)	BCBS 306
	banki könyvi kamatláb kockázat (interest rate risk in the banking book)	BCBS 368
	hitelkockázat	hitelkockázatra vonatkozó sztenderd módszer (SA) belső minősítésen alapuló módszer (IRB)
	értékpapírosítás	az értékpapírosítási keretszabályozás felülvizsgálata
	üggyfél, partner hitelkockázat	üggyfél, partner (counterparty credit risk) kockázatra vonatkozó sztenderd módszer (SA)
	piaci kockázat	a kereskedési könyv alapvető felülvizsgálata
	működési kockázat	a működési kockázat felülvizsgálata
	CVA kockázat	a hitelértékelési kiigazítás (credit valuation adjustment, CVA) kockázati keretrendszer felülvizsgálata
	belépési kockázat	a belépési kockázat (step-in risk) meghatározása és kezelése

Forrás: saját szerkesztés a Price Water House (2018): Basel IV at a glance. <https://www.pwc.com.au/banking-capital-markets/basel-iv.html> alapján. Belépési kockázat (step-in risk): annak a kockázata, hogy a bank a szerződéses/tőke kötelezettségén felül, vagy akár szerződés hiányában is pénzügyi segítséget nyújt a vele kapcsolatban álló pénzügyi stresszhelyzetbe került szereplőnek

A legújabb trendekkel összhangban a **Bázeli IV** ajánlás keretein belül a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság több területen is újragondolta a korábbi szabályozásokat. A javaslatcsomag hosszú konzultációs időszakokat követően, a 2017 decemberében kiadott „Basel III: finalising post-crisis reforms”⁸¹ című sztenderddel tekinthető véglegesnek, bár ebben is vannak olyan elemek, amelyek még kialakításra várnak, úgymint a szuverén kockázatok kezelése, valamint egyes elemek kalibrációja.⁸² Alapvetően nem cél a tőkekövetelmény szintjének növelése (szemben a Bázeli III javaslatcsomaggal) de sokan a likviditási kockázati követelmények miatt,⁸³ 10-15%-os

⁷⁹ A G10 az Általános Hitelegyezményben (ÁHE) részt vevő országok csoportja. Az ÁHE-t 1962-ben hozták létre, amikor nyolc IMF-tagállam (USA, Belgium, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Japán, Kanada, Olaszország) és két további ország (Németország, Svédország) központi bankja megegyezett az IMF forrásainak elérhetőségéről a résztvevők számára és bizonyos feltételek mellett a nem résztvevők számára is.

⁸⁰ LIGETI Sándor (2017): A makroprudenciális politika egyes kérdései. in KÖZ-GAZDASÁG 2017/2. szám

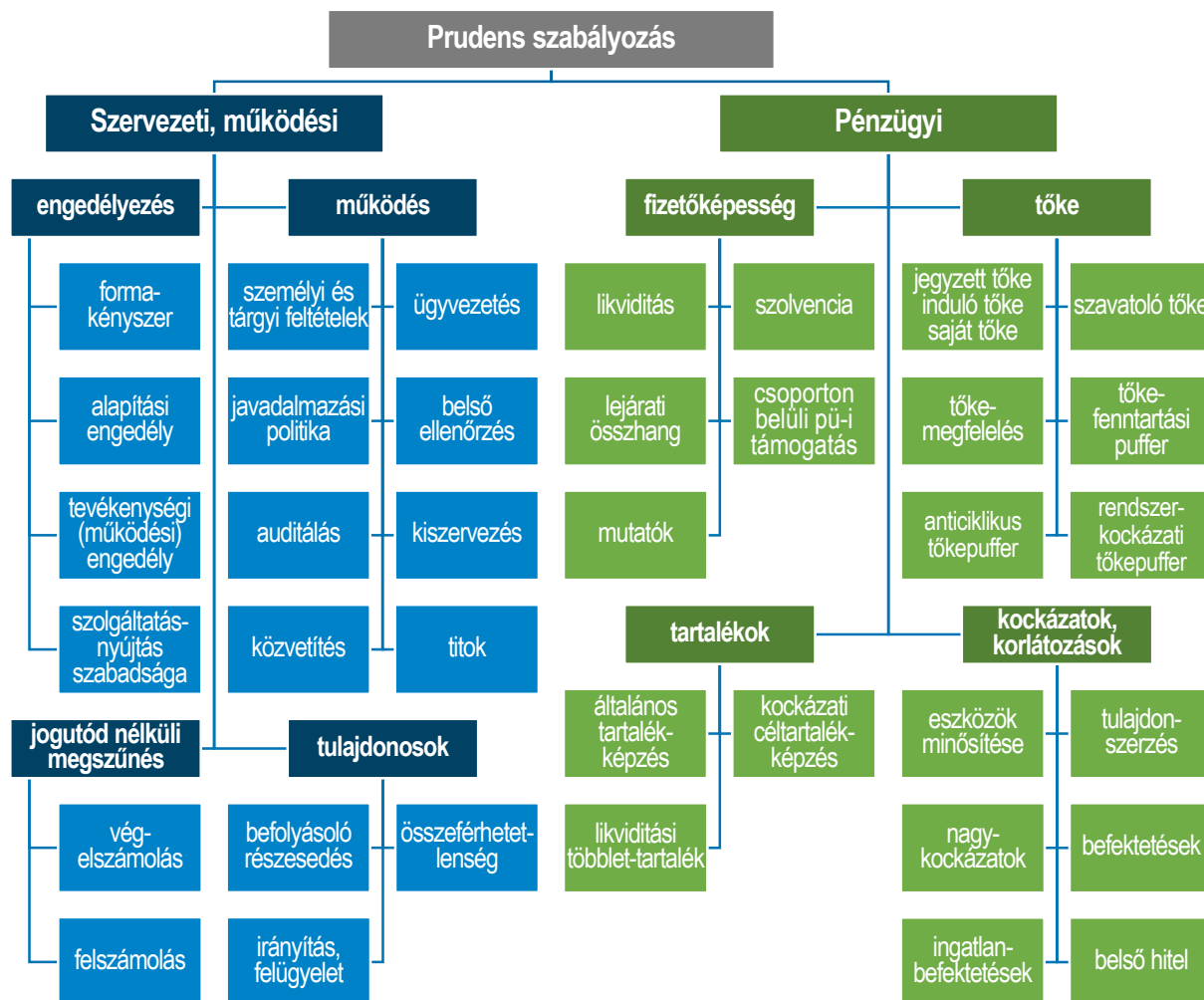
⁸¹ Basel Committee on Banking Supervision (2017): Basel III: Finalising post-crisis reforms

⁸² SCHNEIDER Sebastian et al. (2017): Basel “IV”: What’s next for banks? Implications of intermediate results of new regulatory rules for European banks. McKinsey’s Cologne

⁸³ OJO, Marianne (2016): Preparing for Basel IV – Why Liquidity Risks Still Present a Challenge to Regulators in Prudential Supervision. in SSRN Publications

tőkekövetelmény növekedést várnak.⁸⁴ A 248 európai bank portfólióján végzett felmérés alapján a nemzetközileg aktív bankoknál összesen 90,7 milliárd € tökehiány (ennek jó része a rendszer-szinten jelentős bankoknál), az egyéb intézmények esetében összesen 1,4 milliárd € tökeigény keletkezik. A felülvizsgált csomagot 2022-től kezdődően, fokozatosan, 2027-ig tartó átmeneti időszakot biztosítva kell bevezetni.⁸⁵

A prudens szabályozás rendszere

Forrás: saját szerkesztés a 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról alapján

A bankszektor szereplői a pénzügyi közvetítő rendszer részei, és mint sajátos szabályozott ágazat (*regulated industry*) a jog számos formai és működési előírásokat, korlátozásokat és garanciákat állapít meg számukra. Az erre vonatkozó szabályok egy részét a **Hpt. prudens működésre vonatkozó részében**, a VI-VIII. fejezetben találjuk meg (amelyhez szorosan kapcsolódik az V. fejezet), míg a többit a hitelintézetek **belső szabályzatai** tartalmazzák.⁸⁶ Az európai uniós tagság következtében a magyar jogrendszerben is közvetlenül hatályos és közvetlenül alkalmazandó a prudens működéssel is kapcsolatban elsősorban a CRD IV és a CRR részletszabályai. A **hatályos hazai és uniós prudenciális szabályokat tág értelemben** célszerű tárgyalni, így a

⁸⁴ SOMOGYI Virág (2018): Bázis IV: 2022. január 1. Mennyiben végleges és mit tartalmaz az új szabályozás? Látjuk-e már az alagút végét? Bankárképző.

⁸⁵ YEOH, Peter (2018): Basel IV: International Bank Capital Regulation Solution or the Beginnings of a Solution? in Business Law Review Volume 39 (2018) / Issue 5

⁸⁶ Hpt. 98. § (1) A pénzügyi intézmény – ide nem értve a pénzügyi holding társaságot – a kihelyezések és kötelezettségvállalások megalapozottságát, áttekinthetőségét, a kockázatok felmérésének ellenőrzését és csökkentését lehetővé tevő – igazgatóság által elfogadott – belső szabályzatot dolgoz ki és alkalmaz.

szervezeti és működési szabályok is ide sorolandók, nem csak a szűk értelemben vett pénzügyi előírások.

5.1. Szervezeti és működési szabályok

A **szervezeti és működési szabályok** közé tartozik i) az engedélyezés, ii) a működési követelmények, iii) a tulajdonosokra és iv) a jogutód nélküli megszűnésre vonatkozó rendelkezések. A Hpt. nagyrészt a korábbi szabályozási koncepciót tartalmazza, néhány jelentősebb változással.

Az engedélyezési szabályok meghatározzák a pénzügyi intézmények **formakényszerét**, valamint a **jegyzett tőke** legkisebb mértékét. A **kettős engedélyezés** (alapítás és működés) a bankszektort érintő bizalmat valamint a felügyeletet és a verseny tisztaságát erősíti. A vezető állású személyre vonatkozó követelmény, hogy a megfelelő feladatkörellátás és a felelősség érdekében csak természetes személy lehet, és jó üzleti hírnévvel (*good business reputation*) kell rendelkeznie. Ez utóbbi egy összefoglaló kifejezés, amely irányításra és tulajdonlásra való alkalmasságot igazoló feltételek megléte. Kialakítása és fenntartása hangsúlyos, továbbá erősíti a piaci bizalmat.⁸⁷ A jó üzleti hírnevet a kérelmező bizonyítja. A jó üzleti hírnév igazolásának módját a kérelmező megválaszthatja, de a Felügyelet egyéb, pontosan meghatározott iratok (okmányok) benyújtását írhatja elő.

A Bázel III keretében bevezetett további jelentős változás a **javadalmazási politikára** (*remuneration policy*) vonatkozik: a teljesítményjavadalmazás egyetlen vezető állású személy vagy munkavállaló esetében sem haladhatja meg az alapjavadalmazás 100 %-át, kivételesen 200 %-át. A közép és hosszútávú felelős döntéshozatal érdekében a teljesítményjavadalmazás legalább 40 %-át halasztva 3-5 éves időszak alatt kell kifizetni. A prémiumra csak akkor jogosult a vezető állású személy vagy a munkavállaló, ha i) a hitelintézet pénzügyi helyzete fenntartható, és ii) a hitelintézet, az érintett szervezeti egység és a vezető állású személy vagy munkavállaló teljesítménye azt indokoltá teszi. A korlátozás azért szükséges, hogy visszaszorítsák az érintett bankárok túlzott mértékű kockázatvállalását. A banki közvetítők, ügynökök, alkuszok ugyanis személyes anyagi érdekeltségüktől vezérelve vettek részt a mindennapi hitelezésben, mert a bónuszrendszer a rövidtávú nyereségmaximalizálást és a minél nagyobb kockázat vállalását jutalmazta.⁸⁸

A **titoktartás** három fogalmat ölel fel: i) üzleti titok, ii) banktitok és iii) a belső információ. A 2018. évi LIV. törvény az üzleti titok védelméről egységesen szabályozza a témakört, így az kikerült a Hpt., a Tptv. és a Ptk. szövegéből is. Aki üzleti vagy banktitok birtokába jut, köteles azt időbeli korlátozás nélkül megtartani. Továbbá tilos a belső információ felhasználása, átadása illetéktelen személy számára, illetve az ennek felhasználásával kapcsolatos ügyletkötés (*insider dealing*). A korlátozás célja, hogy információk nem megfelelő felhasználása károkat, kedvezőtlen folyamatokat vagy indokolatlan előnyöket eredményez(het)nek, veszélyeztetve más intézmények prudens működését, valamint a makroprudenciát és a verseny tisztaságát.

5.2. Pénzügyi szabályok

A **pénzügyi előírások** – a Hpt. 79. §-a szerint – elsősorban csak a hitelintézetkerekre vonatkoznak és alapvetően négy csoportra oszthatók: i) fizetőképesség, ii) tőkekövetelmények, iii) tartalékok és iv) kockázatok és korlátozások. A főszabály szerint hitelintézet a **prudens működésre** vonatkozó előírások betartásával úgy köteles a rábízott idegen és saját forrásokkal gazdálkodni, hogy folyamatosan fenntartsa azonnali fizetőképességét (**likviditását**) és mindenkor fizetőképességét (**szolvenciáját**).

⁸⁷ ANDERSON, Gary (2016): How well are you managing your company's reputation risk? in Governance Directions Volume 68 Issue 5

⁸⁸ GAIZO, A. RISALITI, G. ROTILI, M. (2018): The New Rules on Bank Remuneration Policies Reception by the Three Major Italian Banking Groups. in European Scientific Journal, Vol 17. No. 7. és ZÉMAN, Z. TÓTH, J. KALMÁR, P. HAJÓS L. (2016) Bank manager compensation systems that materially impact the risk profile of large European banks. BIATEC 3/2016

A prudens működés nehézsége a **hitelintézeti pénzügyi trilemmában** keresendő: i) **jövedelmezőség** (rentabilitás) ii) **likviditás** (azonnali fizetőképesség) és iii) **fizetőképesség** (szolvencia). Ezek közül, az üzletszerűség fogalmából kiindulva, az elsődleges, rövid távú cél a jövedelmezőség, azonban ahhoz, hogy ez hosszú távon is fennmaradjon, másik kettőt is figyelembe kell venni. Tehát a **három cél közötti optimális egyensúlyt** kell megtalálni, kialakítani és fenntartani. A túlzott jövedelmezőség esetén a magas hozamok érdekében a bank egyre nagyobb kockázatokat vállal: kockázatosabb ügyleteket és ügyfelekkel kerül kapcsolatba, így idővel csökken a biztonság és egyre nagyobb veszélybe kerül a fizetőképesség. Ezzel némiképp összefügg, hogy a likviditás túlzott hangsúlyozása esetében túl sok (kész)pénz áll rendelkezésre, amelynek viszont alacsonyabb a profitabilitása, így a hitelkihelyezési képesség csökken, ami a jövedelmezőséget mérsékeli.⁸⁹ A túlzott fizetőképesség vagy szolvencia megteremtésekor a lejáratú összhang és mérsékelt kockázatvállalás köti guzsba a bankot, a kockázat minimalizálása miatt a jövedelmezőség csökken. Tehát a három elem egyszerre sohasem tud teljesülni, mert szétfeszítik egymás határait. Fontos megjegyezni, hogy a kockázat mindegyik esetében jelentkezik.

Likviditás és szolvencia

	Likvid	Illikvid
Szolvens	Prudens , egészséges, tőkeerős, jól működő, biztonságos intézmény; a kihelyezései megfelelő minőségűek, a likviditás ingadozásait megfelelően menedzselik. → Intézkedést nem igényel	Tőkeerős bank, azonban a likviditás menedzsment nem megfelelő ége, illetve átmeneti likviditáshiány következtében a bank pótlólagos források bevonására kényszerül. → Jegybanki kötelező tartalék felszabadítása vagy kényszerhitel igénybevétele
Inszolvens	A bank kihelyezései rossz minőségűek , saját tőke állománya alacsony szintű vagy már negatív; azonban a pénzpiaci források még fedezik az intézmény rövidtávon jelentkező kötelezettségeit. → Válságkezelés felügyeleti eszközökkel, szanalási eljárás megkezdése, felszámolás	A bank veszteséges , tőkéjét felemésztették rossz minőségű kihelyezései. A pénzhiányt átmenetileg sem képes kiküszöbölni, pótlólagos forrásokhoz nem jut. → Válságkezelés felügyeleti eszközökkel, szanalási eljárás megkezdése, felszámolás

Forrás: saját szerkesztés a NBK Rt. (1998): Bankszakmai alapismeretek (szürke dobozok) és GÁLFALVI – KOVÁCS – KIRSCHNER – SEREGDI (2016): Kommentár a hitelintézeti törvényhez. Wolters Kluwer 79. § alapján

A Bázeli III ajánlások központi témaköre a **tőke és tőkepufferek** meghatározása, amely a korábbi fogalmakat is részben kivezette, részben új tartalommal töltötte meg. A legfontosabb témakörök: i) tőketípusok (saját, jegyzett, dotációs); ii) tőkeszerkezet: szavatoló tőke és tőkepufferek, többlétszámú követelmények; iii) tőke megfelelés: a hitelkockázathoz, a működési kockázathoz, a piaci kockázathoz, az elszámolási kockázathoz és a nagy kockázat-vállaláshoz kapcsolódóan.⁹⁰ Megfigyelhető, hogy a nemzeti bankszektor intézményi jellemzői meggyőzően tükrözik a tőkeszabályok EU-tagállamok közötti preferenciáinak eltérését.⁹¹

A pénzügyi stabilitás szempontjából rendkívül fontosak a **tőkére vonatkozó prudenciális követelmények**.⁹² Ezek elsősorban találhatók meg a Hpt-ben és a CRR-ben, CRD IV-ben egyaránt, a következő témakörök szerint: szavatolótőke szerkezet, összetétel; és tőke követelmények. A szabályozás hosszú, túlzottan részletes, széttagolt, érdemes lett volna egyszerűbben és egy helyen megállapítani a rendelkezéseket.

⁸⁹ TRAN, V.T. LIN Ch-T. NGUYEN H. (2016): Liquidity creation, regulatory capital, and bank profitability. in International Review of Financial Analysis, Volume 48, December 2016

⁹⁰ RAMIREZ, Juan (2017): Handbook of Basel III Capital: Enhancing Bank Capital in Practice. John Wiley and Sons Ltd.

⁹¹ HOWARTH, David – QUAGLIA Lucia (2013): Banking on Stability: The Political Economy of New Capital Requirements in the European Union. in Journal of European Integration, Volume 35, 2013 - Issue 3: Redefining European Economic Governance

⁹² THAKOR, A. (2014): Bank capital and financial stability: an economic tradeoff or a Faustian bargain. in Annual Review of Financial Economics, vol. 6, pp. 185-223.

A pénzügyi intézmény (hitelintézet és pénzügyi vállalkozás is) **saját tőkéjének** összege nem lehet kevesebb az engedélyezés feltételeként előírt legkisebb jegyzett tőke összegénél. Tehát nem elegendő, hogy az alapításkor megfeleljenek a minimumnak, hanem a működés során is a hitelintézet tényleges vagyoni helyzete sem csökkenhet ez alá. Fontos megjegyezni, hogy a saját tőke elsősorban számviteli, a szavatoló tőke pedig prudenciális fogalom. Ez utóbbi a kockázatok fedezetére szolgál, és erre vonatkoznak a tőke megfelelési előírások is. A szabályozás szerint csak a hitelintézetre vonatkozik, hogy – a szolvencia fenntartása és a kötelezettségek teljesíthetősége érdekében – az általa végzett tevékenység kockázatának fedezetét mindenkor biztosító megfelelő nagyságú **szavatoló tőkével** (*own funds, regulatory capital*) rendelkezik, amely az **alapvető tőke és a járulékos tőke** összege. A szavatoló tőke értéke megmutatja, hogy egy esetleges csőd, vagy felszámolás esetén mekkora vagyon áll rendelkezésre a hitelezők, betétesek kifizetésére.⁹³

A hitelintézetek tőkeszerkezete a CRD IV, a CRR és a Hpt. szerint

Szavatoló tőke	Alapvető tőke	CET1 4,5 %	Common Equity Tier 1 capital - Elsődleges alapvető tőke CRR 26. cikk (a tőke legkönnyebben mobilizálható része, és a hitelintézet folyamatos működése mellett is feltétel nélkül felhasználható a veszteségek fedezésére) • CET1 feltételeknek megfelelő tőkeinstrumentumok (jegyzett tőke, tőketartalék) + ezekhez kapcsolódó ázsio (névértéken felüli befizetés) • eredménytartalék • halmozott egyéb átfogó jövedelem • egyéb tartalékok • általános banki kockázatok fedezetére képzett tartalékok	
		AT1 1,5 %	Additional Tier 1 capital - Kiegészítő alapvető tőke CRR 51. cikk • hibrid tőkeinstrumentumok, amennyiben a CRR 52. cikk feltételei teljesülnek + ezekhez kapcsolódó ázsio	
	Járulékos tőke	T2 2 %	Tier 2 capital - Járulékos tőke CRR 62. cikk (csak felszámolás esetén alkalmas a veszteségek fedezésére) • tőkeinstrumentumok és alárendelt kölcsönök, amennyiben a CRR 63. cikk feltételei teljesülnek + ezekhez kapcsolódó ázsio • értékvesztés többlet egy meghatározott limitig	
Tőke-pufferek		TFP 2,5 %	Capital Conservation Buffer - Tőkefenntartási puffer (CRD IV. 129. cikk)	Mértéküket a felügyeleti hatóság határozza meg és elsődleges alapvető tőkével kell teljesíteni
		SyRB 0-5%	Systemic Risk Buffer - Rendszerkockázati tőkepuffer (CRD IV. 133. cikk)	
		SII-B 0-5%	Systemic Important Institution (SII) Buffer G-SII - Globális rendszerszinten jelentős hitelintézetre vonatkozó tőkepuffer O-SII - Egyéb rendszerszinten jelentős hitelintézetre vonatkozó tőkepuffer (CRD IV. 131. cikk)	
		CCyB 0-2,5 %	Counter Cyclical Capital Buffer - Anticiklikus tőkepuffer (CRD IV. 135. cikk)	
Többlettőke-követelmény		SREP	Supervisory Review and Evaluation Process (additional own funds requirements) – felügyeleti felülvizsgálat keretében előírt többlettőke-követelmény	

Forrás saját szerkesztés European Commission (2019): CRD IV/CRR – Frequently Asked Questions. és BIHARI Patrícia: Szavatoló tőke. MNB 4-8. o. alapján

A **hitelintézetek tőkeszerkezete** az alábbi elemekre bontható i) alapvető tőke: elsődleges és kiegészítő alapvető tőke; ii) járulékos tőke; iii) tőkepufferek: tőkefenntartási puffer, rendszer-

⁹³ HUGONNIER, J. MORELLEC E. (2017): Bank capital, liquid reserves, and insolvency risk. in Journal of Financial Economics Volume 125, Issue 2, August 2017

kockázati tőkepuffer, globális vagy egyéb rendszerszinten jelentős hitelintézetre vonatkozó tőkepuffer, anticiklikus tőkepuffer; valamint iv) felügyeleti felülvizsgálat keretében előírt többlettőke-követelmény. Az egyre szigorodó tőkeszabályozás alacsonyabb tőkearányos jövedelmezőséget eredményez.

Az **alapvető tőke** (*Tier 1 capital*) a folyamatos működéshez szükséges tőkét jelenti, amely lehetővé teszi, hogy a bank végezze a tevékenységét és fizetőképessé maradjon. Ennek a legjobb minőségű, legmagasabb szintű része az **elsődleges alapvető tőke** (*common equity Tier 1 capital*), amely a tőke legkönnyebben mobilizálható része, és a hitelintézet folyamatos működése mellett is feltétel nélkül felhasználható a veszteségek fedezésére. A **kiegészítő alapvető tőke** (*additional Tier 1 capital*) megkülönböztetés azért szükséges, hogy megengedhető legyen hibrid tőkeelemek, valamint az ezekhez kapcsolódó árszínvonal figyelembe vétele a szavatoló tőkében.⁹⁴ Egységes definíció hiányában a további utalások, illetve feltételek előírják, hogy a hibrid tőke vagy határozatlan lejáratú, vagy eredeti lejáratú ideje legalább 30 év legyen. A **járadékos tőke** (*Tier 2 capital*) a felszámoláskor szükséges tőkét jelenti, tehát csak felszámolás esetén alkalmas a veszteségek fedezésére, de így lehetővé teszi, hogy a pénzügyi intézmény kifizesse a betéteseket és az elsőbbségi hitelezőket, ha a bank fizetéseképtelenné vált.

Magyarországon a hitelintézetek tőkéjének a túlnyomó része elsődleges alapvető tőkeelemekből áll, ami a teljes szavatoló tőke 82,1%-át teszi ki. Kiegészítő alapvető tőkével csak néhány hitelintézet rendelkezik, ezek mértéke összességében elhanyagolható (0,7%). Jelentősnek mondható ugyanakkor a járadékos tőke részaránya (17,2%). A hazai hitelintézetek átlagos tőkemegfelelése mindenképpen jónak mondható, az EU átlag feletti, és különösen pozitív az, hogy a szavatoló tőke túlnyomó részét az elsődleges alapvető tőkeelemek adják.⁹⁵

A szavatoló tőkére vonatkozóan a CRR. 92. cikke szerint az intézményeknek mindenkor teljesíteniük kell a következő **általános tőkekövetelményt**:

4,5 %-os elsődleges alapvető tőke megfelelési mutató	az intézmény elsődleges alapvető tőkéje, a teljes kockázati kitettségérték százalékaként kifejezve
6 %-os alapvető tőke megfelelési mutató	az intézmény elsődleges alapvető tőkéje, a teljes kockázati kitettségérték százalékaként kifejezve
8 %-os teljes tőkemegfelelési mutató	az intézmény szavatolótőkéje, a teljes kockázati kitettségérték százalékaként kifejezve

A bázeli ajánlások valóban újszerű intézkedése a **tőkepufferek** (*capital buffers*) bevezetése, amelyek olyan kötelező tőkeelemek, amelyeket a pénzügyi intézményeknek kell képezniük és fenntartaniuk minimális tőkekövetelmények mellett. Céljuk, hogy a bankok a konjunktúra alatt elegendő saját tőkét halmozzanak fel ahhoz, hogy viselni tudják egy esetleges válság esetén keletkező veszteségeket.⁹⁶ Mértéküket a makroprudenciális felügyeleti hatóság határozza meg és elsődleges alapvető tőkével kell teljesíteni. A tőkepufferek nem teljesítése esetén a CRD IV szerint alkalmazható szankció az osztalékfizetési és teljesítményjavaldalmazási korlátozás. Mindkettő elősegíti a belső tőkeképződést, vagyis, hogy a bank által megtermelt jövedelem nem kerül kifizetésre, hanem az eredménytartálékon keresztül növeli a rendelkezésre álló szavatoló tőkét.

Az **intézményspecifikus anticiklikus tőkepuffer** (*institution specific countercyclical capital buffer*, CCyB) célja, a hitelezés és a GDP közötti összefüggésre alapozva a hitelezési, és ezáltal a gazdasági ciklusok simítása oly módon, hogy azokban az időszakokban, amikor egy-egy ki-

⁹⁴ SAIRALLY, B.S. MUHAMMAD, M. MUSTAFA M.M. (2016): Additional Tier 1 Capital Instruments under Basel III. in Arab Law Quarterly, Volume 30: Issue 2

⁹⁵ SEREGDI László (2015): A szavatoló tőke szerepe a hitelintézetek prudenciális szabályozásában. MNB, 8-9. o.

⁹⁶ BUI, C. SCHEULE, H. WU E. (2017): The value of bank capital buffers in maintaining financial system resilience. in Journal of Financial Stability Volume 33, December 2017

tettség kategóriában a kockázatok növekedése rendszerkockázatot generál (túlzott hitelállomány-növekedés), a minimumkövetelményen felül tőketartalékot képeznek az intézmények, amely a stresszperiódusokban felhasználható a hitelezési veszteségek felszívására. Nevével ellentétben valójában egy prociklikus eszköz.⁹⁷ Mechanikus alkalmazása – különösen a hitel/GDP arány esetén – csökkentheti a tőkekövetelményeket, amikor a GDP növekedése magas; és növelheti azokat, amikor a GDP növekedése alacsony.⁹⁸ Elméleti megközelítésben a CCcyB alapvetően hasznos eszköz, azonban olykor a gyakorlatban **érdekkonfliktus** merülhet fel ezzel kapcsolatban a mikro- és makroprudenciális politika között. A feszültség azok eltérő céljaiban keresendő, mert például a tőkepufferráta csökkentése egy gazdasági visszaesés szakaszában megfelelően szolgálja a makroprudenciális politika érdekeit, de a mikroprudenciális szempontok továbbra sem érdekeltek abban, hogy egy gazdasági válság időszakában csökkenjen a bankok egyedi tőkekövetelménye. Ez érdekes helyzeteket eredményezhet, mert a bankunióban a jelentős bankok mikroprudenciális felügyeletét az EKB látja el, makroprudenciális felügyeletét viszont az egyes tagállamok erre kijelölt hatóságai.⁹⁹

A *too big to fail* és a *too interconnected to fail* jelenség miatt az Európai Unió és a tagállamok számára is fontos a globálisan rendszerszinten jelentős, illetve az egyéb rendszerszinten jelentős hitelintézetek azonosítása.¹⁰⁰ Az ezekben rejlő kockázatok kezelése érdekében vezették be a **rendszerszinten jelentős hitelintézetre vonatkozó tőkepuffert** (*systemically important institutions buffer*), amely célja egyfelől, hogy a plusz tőkekövetelmény emelje az ilyen bankok biztonságosságát, mivel a normál bankokhoz képest magasabb tőkekövetelmény mellett kötelesek működni; másfelől részben arra is ösztönzi a bankokat, hogy ne nőjenek túl nagyra, mert ebben az esetben kénytelenek lesznek teljesíteni a megemelt tőkekövetelményeket, ami a magasabb tőke költségek miatt versenyhátrányt jelent számukra. Az intézmények körét az EKB, az EBA és nemzeti szinten a tagállami hatóságok határozzák meg, nagyfokú heterogenitást mutatva.¹⁰¹ A **globálisan rendszerszinten jelentős hitelintézetre vonatkozó tőkepuffer** (*global systemically important institutions buffer*) célja, hogy a bank ezáltal kompenzálja a globális pénzügyi rendszerre jelentett nagyobb kockázatot, illetve csődje potenciális következményeit. Egy bank rendszerszintű jelentőségét a G20-ak által elfogadott, a globálisan rendszerszinten jelentős pénzügyi intézmények körét meghatározó kritériumok alapján kell értékelni. Magyarországon az MNB ilyen nem azonosított. A rendszerszinten jelentős hitelintézet egyedi, szubkonsolidált alapon (*sub-consolidated basis*) vagy konsolidált, összevont alapon (*consolidated basis*) **egyéb rendszerszinten jelentős hitelintézetre vonatkozó tőkepuffert** (*other systemically important institutions buffer*) tart fenn a minimum tőkekövetelményen, a tőkefenntartási pufferen, az anticiklikus tőkepufferen és a felügyeleti felülvizsgálat keretében előírt többlettőke-követelményen felül. Az MNB nyolc bankot¹⁰² sorolt ebbe kategóriába 0,5 % és 2 % közötti pufferrátát meghatározva számukra.

A felügyeleti felülvizsgálati és értékelési eljárás (*Supervisory Review and Evaluation Process, SREP*) eredményeként további **felügyeleti felülvizsgálati többlet-tőkekövetelmény** állapítható meg a hitelintézet részére. A felügyeleti felülvizsgálat után az MNB meghatározza az

⁹⁷ VALENCIA, O.C. BOLAÑOS. A.O. (2018): Bank capital buffers around the world: Cyclical patterns and the effect of market power. in *Journal of Financial Stability* Volume 38, October 2018

⁹⁸ REPULLO, Rafael – SALAS, Jesus Saurina (2011): The Countercyclical Capital Buffer of Basel III: A Critical Assessment. CEPR Discussion Paper No. DP8304

⁹⁹ GÁLFALVI – KOVÁCS – KIRSCHNER – SEREGDI (2016): Kommentár a hitelintézeti törvényhez. Wolters Kluwer 87-88. §

¹⁰⁰ HELLWIG, Martin F. (2009) : Systemic Risk in the Financial Sector: An Analysis of the Subprime-Mortgage Financial Crisis. in *De Economist* June 2009, Volume 157

¹⁰¹ SIGMUND, Michael (2019): The Capital Buffer Calibration for Other Systemically Important Institutions – Is There Too Much Country Heterogeneity in the EU? SSRN Electronic Journal

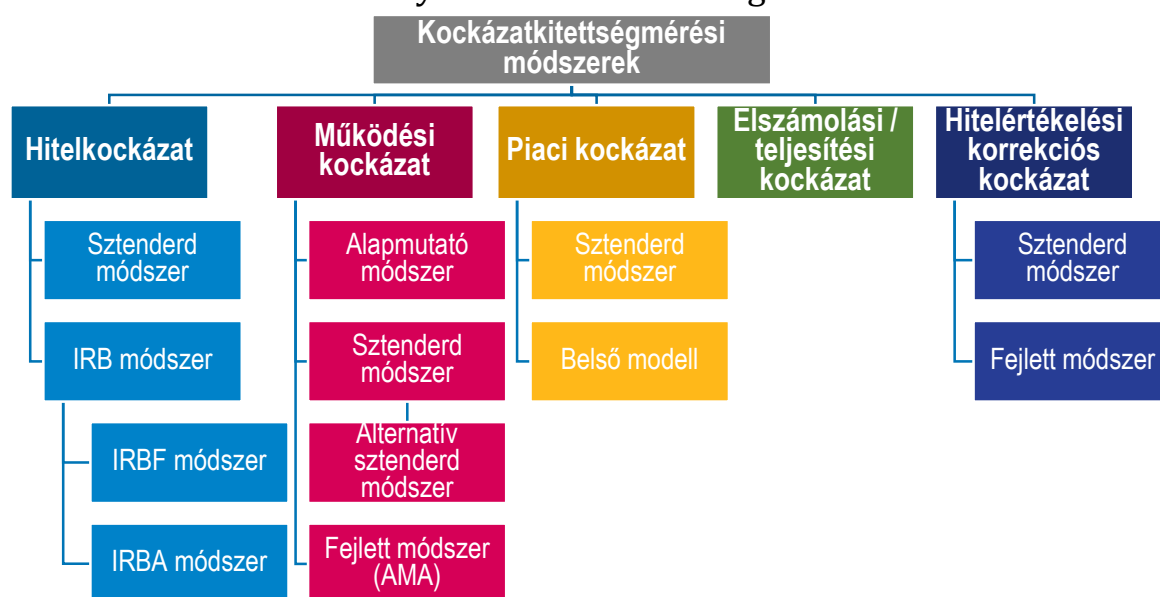
¹⁰² MNB (2019): Az egyéb rendszerszinten jelentős intézmények azonosítása (2018) Megjegyzés: Az azonosítás 2017. december 31-i, auditált konsolidált adatok alapján történt: OTP Bank Nyrt. UniCredit Bank Hungary Zrt. Kereskedelmi és Hitelbank Zrt. Erste Bank Hungary Zrt. Raiffeisen Bank Zrt. Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt. MKB Bank Zrt. CIB Bank Zrt.

intézmény tőkeszükségletét. Az MNB a többlet-tőkekövetelményeket kockázatonként határozza meg és ehhez a felügyeleti értékítélet mellett felhasználja az intézményi ICAAP kalkulációt, a felügyeleti benchmark számítások eredményét és a rendelkezésére álló további információkat.

Ezekon kívül a likviditási kockázathoz kapcsolódnak a **likviditási pufferek**, amelyek olyan rendelkezésre álló, illetőleg elérhető likviditást jelentenek az intézmények számára, amellyel a válsághelyzetben fellépő pótlólagos likviditási igényüket rövid távon képesek fedezni.

A CRR hat kategóriára osztja a – kockázatvállaláshoz részletekbe menően (már-már kazuisztikusan) megállapított – **tőkekövetelményeket**, illetve rendel hozzájuk sztenderd számításokat vagy teszi lehetővé a belső minősítésen alapuló módszerek alkalmazását:¹⁰³ i) a hitelkockázat, ii) a működési kockázat, iii) a piaci kockázat, iv) elszámolási kockázat, v) hitelértékelési korrekciós kockázat és vi) a nagykockázat-vállaláshoz kapcsolódó kockázat.

Tőkekövetelmény és kockázatkitettségmérési módszerek

Forrás: saját szerkesztés a CRR alapján. Sztenderd: a jogszabály által meghatározott általános, egységes módszer, IRB: belső minősítésen alapuló módszer (*internal rating based*), IRBF: IRB Foundation: jogszabályi besorolások alkalmazása, IRBA: IRB Advanced: saját LGD-beccslés és saját konverziós tényezők alkalmazása, LGD: *loss given default* (nemteljesítéskori veszteségráta). A további módszerek: alapmutató módszer (*Basic Indicator Approach*, BIA), sztenderd módszer (*Standardised Approach*, SA) és fejlett mérési módszer (*Advanced Measurement Approach* – AMA).

A kockázatok **számszerűsítése** és az ahhoz szükséges tőkekövetelmény meghatározása kétféleképpen lehetséges a hitelintézet választása szerint: sztenderd módszer vagy belső minősítésen alapuló módszer. A **sztenderd módszer** alkalmazása egyszerű(bb?), mert a Hpt. és a CRR szabályokat kell mechanikusan átültetni a gyakorlatba, hátránya, hogy nem veszi figyelembe a hitelintézet adottságait.

Röviden érdemes utalni a hitelkockázat **sztenderd módszerére**, amely szerint minden egyes kitettségi osztályhoz, és azon belül az egyes kategóriákhoz, a CRR-ben meghatározott kockázati súlyt (*risk weight*) kell rendelni.

A **hitelminőség** (*credit quality step*) meghatározható a külső hitelminősítő intézetek hitelminősítéseinek használatával, vagy az exporthitel ügynökségek hitelminősítéseinek használatával. A hitelkockázati súlyok alkalmazása a kitettségi osztályon és a hitelminőségen alapul.

¹⁰³ FERRETTI, Paola (2018): Capital Constraints by Regulation in Europe. in COLOMBINI, Fabiano ed. (2018): Raising Capital or Improving Risk Management and Efficiency? Springer

Hitelminőség és a CRR szerinti kitettségi osztályok

CQS	Hitelminősítő, kategória				CRR kategóriák				
	DBRS	Fitch	Moody's	S&P	Központi kormányzat	Köz-szektor	Intézmények	Vállalatok	Kötvény
1	AAA AA	AAA AA	Aaa Aa	AAA AA	0%	20%	20 %	20%	10%
2	A	A	A	A	20%	50%	50% v 20%	50%	20%
3	BBB	BBB	Baa	BBB	50%	100%	100% 50% 20%	100%	20%
4	BB	BB	Ba	BB	100%	100%	100% v 50%	100%	50%
5	B	B	B	B	100%	100%	100% v 50%	150%	50%
6	CCC CC C D	CCC CC C RD/D	Caa Ca C	CCC CC R SD/D	150%	150%	150%	150%	100%

Forrás: saját szerkesztés a Travers Smith (2016): ECAI credit mappings for banks and IFPRU investment firms. 6. o. alapján

A hitelminőség besorolása érdekében az EBH a honlapján közzéteszi a **külső hitelminősítő intézetek** (External Credit Assessment Institutions, ECAI) listáját. Az eljárás egyfelől érthető és objektív szempontrendszernek tűnik, azonban ugyanannyira aggályos is; különösen, hogy – visszaemlékezve – ezek közül számos felelőssége felmerült a pénzügyi válsággal kapcsolatban, ugyanis a hitelminősítők sok esetben a bankszektorral összejátszva, messze túlértékelték a jelzáloglevelek, derivatív termékek (ABS, CDO, CDO²) megbízhatóságát, megtévesztve ezzel a befektetőket.¹⁰⁴

A **belső módszer** a hitelkockázatok tőkekövetelményének a bankok saját, belső minősítés! rendszerére támaszkodó meghatározását jelenti. Célja a korábbi, és a sztenderd módszer kockázaterzékenységét számottevően meghaladó kockázaterzékenység kialakítása; a bankok magasabb kockázati tudatossági szintjének támogatása; a hitelkockázati modellek szabályozói elfogadásának előkészítése.¹⁰⁵ A magas kockázati tudatossági szinten álló, fejlett kockázatkezelési rendszerekkel bíró bankok számára megengedi, hogy a tőkekövetelmény meghatározásához saját belső minősítési rendszerüket, a saját minősítési kategóriákhoz tartozó nem teljesítési valószínűségeket használják fel kiindulópontként.¹⁰⁶

A **belső minősítésen alapuló** (Internal Rating Based, IRB) **módszer** alkalmazásához felügyeleti engedély szükséges. Megfigyelhető, hogy a nagyobb intézmények, amelyek egyúttal potenciálisan nagyobb veszteségkitettséggel rendelkeznek, bizonyára a kockázatkezelés fix költségeit is szem előtt tartva, hajlamosabbak a belső, ezen belül is a fejlettebb módszereket alkalmazni. Ez kedvező tendencia rendszerkockázati szempontból, ugyanakkor a statisztikai vizsgálatok nem bizonyítják, hogy a fejlett módszerek felé való elmozdulás intenzívebb lett volna 2008 és 2010 között, mint 2010–2013 közötti időszakban, még akkor sem, ha feltételezzük, hogy a gazdasági és pénzügyi válság következményeinek mérséklése és a jelentős szabályozási változások miatt a bankok figyelme más feladatok irányába tolódott.¹⁰⁷

¹⁰⁴ YANDLE, Bruce: Lost trust : the real cause of the financial meltdown. in Journal of political economy. Vol. 14.2009/10, 3, p. 341-361

¹⁰⁵ KINATEDER, Harald (2016): Basel II Versus III: A Comparative Assessment of Minimum Capital Requirements for Internal Model Approaches. in Journal of Risk, Vol. 18, No. 3, 2016

¹⁰⁶ GÁLFALVI – KOVÁCS – KIRSCHNER – SEREGDI (2016): Kommentár a hitelintézeti törvényhez. Wolters Kluwer 7. Belső módszer

¹⁰⁷ HOMOLYA Dániel: Kockázatkezelési módszerek és a bankméret viszonya. in Hitelintézeti Szemle, 15. évf. 2. szám, 2016. június, 114–128. o.

A CRR-ben szereplő belső módszerek

	Kockázat	Belső módszer	CRR
Hitel-kockázat	általános	belső minősítésen alapuló módszer	143. cikk
	nettósítási keretmegállapodások	belső modell módszer	221. cikk
	volatilitási korrekciók saját becslései	saját becslésen alapuló módszer	225. cikk
	értékpapírosítás	belső értékelési módszer	259. cikk
	partner kockázat	belső modell módszer	283. cikk
Működési kockázat		fejlett mérési módszer	312. cikk
Piaci kockázat		belső modell módszer	363. cikk

Forrás: saját szerkesztés a 575/2013/EU rendelet a hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről és a 648/2012/EU rendelet módosításáról alapján.

A bankszektorban a **tartalékok** (*reserves*) elsősorban a jól mérhető, várható és várt veszteségek fedezetére szolgálnak; a ritkábban elforduló, emiatt nehezen mérhető, nem várható veszteségekre pedig megfelelő tőkeképzés szükséges. A hitelintézet a tárgyévi adózott eredmény 10 %-át **általános tartalék**ba kell helyezni. Osztalékot és részesedést csak akkor lehet fizetni, ha a hitelintézet adott naptári évben általános tartalékot képzett, vagy ha a Felügyelet az általános tartalékképzés alól mentesítette. A hitelintézet az eszközökkel összefüggésben felmerülő hitelezési, befektetési és országhozkockázatokat az eszközök után elszámlolt értékvesztéssel (levonásokkal, *haircut*) és annak visszaírásával veszi figyelembe az eredményben, a felmerült kamat és árfolyamkockázat, valamint a mérlegen kívüli kötelezettségekhez kapcsolódó kockázat és minden egyéb kockázat fedezetére pedig **kockázati céltartalék**ot képez. Távolabbi összefüggésben a tartalékokhoz kapcsolódik, hogy a hitelintézetek kötelesek bizonyos mennyiségű pénzeszközt tartalékolni a központi banknál számukra vezetett folyószámlán.

A kockázatvállalás és a **korlátozások** közé tartozik i) nagykockázatok; ii) az eszközök minősítése; iii) tulajdonszerzés; iv) befektetések; v) ingatlan-befektetések, vi) belső hitel. Az ügyfél-diverzifikáció érdekében, az uniós előírások között szerepel, hogy egy pénzügyi intézmény kitétsége egy ügyféllel vagy az egymással kapcsolatban álló ügyfelek csoportjával szemben akkor tekinthető **nagykockázat-vállalásnak** (*large exposure*), ha értéke – a CRR szerint – eléri vagy meghaladja a szavatoló tőke 10 %-át. (Erről külön kell tájékoztatni az MNB-t.) A nagykockázat-vállalásokra vonatkozó **limitek** közé tartozik, hogy az egy ügyfél vagy ügyfélcsoporttal szembeni kitétség értékeinek összege, nem haladhatja meg a szavatolótőke 25 %-át vagy intézmények esetében a 150 millió €-t (kb. 48 milliárd Ft).¹⁰⁸ A **befektetésekre vonatkozó korlátozások** szabálya között szerepel, hogy a hitelintézet nem szerezhets részesedést és nem lehet tag olyan vállalkozásban, amelynek tartozásaiért a részesedés mértékére való tekintet nélkül a hitelintézetre tagként korlátlan felelősség hárulhat. Ez számszerűen azt jelenti, hogy – a nettó értéken számított – összes befektetése nem haladhatja meg szavatoló tőkéjének 25 %-át. A **kötvények** a befektetési limitek vonatkozásában nem minősülnek befektetésnek, mert alapvetően hitelezési jogviszonyt testesítenek meg és csak a nagykockázat vállalások között kerülnek számításba.¹⁰⁹ A befektetések **összetételét** korlátozza és a likviditást erősíti, hogy hitelintézet összes – a közvetlen banküzemi célt szolgáló,¹¹⁰ valamint a hatéves elidegenítési kötelezettségen kívüli – **ingatlan**ba történő befektetése nem haladhatja meg a szavatoló tőke 5 %-át.

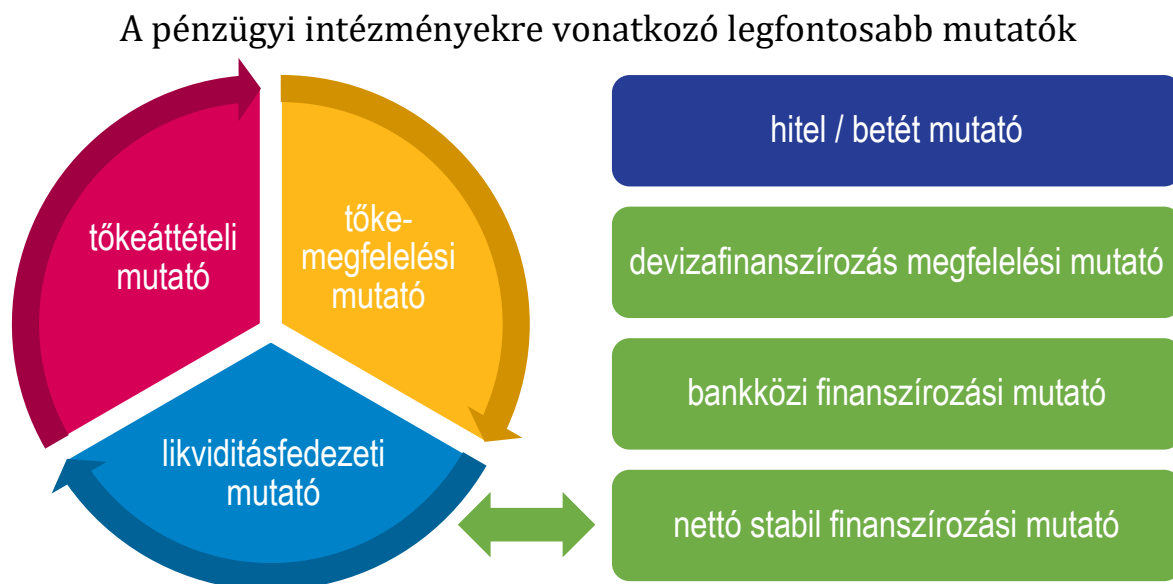
¹⁰⁸ COVI, G. KOK, C. MELLER, B. (2018): Using large exposure data to gauge the systemic importance of SSM significant institutions. in Macropprudential Bulletin, European Central Bank, vol. 5.

¹⁰⁹ Magyarázat és kapcsolódó anyagok a 2013. évi CCXXXVII. törvényhez a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról, Wolters Kluwer, 102. §

¹¹⁰ közvetlen banküzemi célt szolgál az az ingatlan vagy ingatlanrész, amely a hitelintézet saját üzletviteléhez, illetve zavartalan működéséhez nélkülözhetetlen, vagy alkalmazottainak jóléti szolgáltatásokkal való ellátásához szükséges, és amelyről a hitelintézet külön nyilvántartást vezet

5.3. A prudens működés mutatói

A prudens működésre vonatkozó legfontosabb mutatószámok i) hitel/betét mutató; ii) a tőke-megfelelési mutató; iii) a tőkeáttételi ráta; iv) a likviditásfedezeti mutató; v) a nettó stabil finanszírozási mutató; vi) devizafinanszírozás megfelelési mutató, valamint a vii) a bankközi finanszírozási mutató.

Forrás: saját szerkesztés

Az első három mutató között szoros kapcsolat figyelhető meg. A **tőkemegfelelési mutató** azt méri, hogy az intézmény rendelkezik-e a tevékenysége kockázatainak megfelelő tőkeszinttel. A **tőkeáttételi ráta** pedig azt mutatja meg, hogy a kitétségeket milyen mértékben finanszírozzák tőkével, amely a kihelyezések tőkéhez viszonyított abszolút értékét korlátozza, nem vonva kétségbe a kockázat alapú szabályozás szükségességét és alapvető célját.¹¹¹ A **likviditás fedezeti mutató** célja annak biztosítása, hogy rövid távon (30 nap) megfelelő mennyiségű és minőségű likvid eszköz álljon a bankok rendelkezésére egy esetleges likviditási sokk esetén. A két mutató nem feltétlenül mozog együtt, illetőleg egy irányba. Ha csak a tőkeáttételi mutatóra vonatkozó előírások korlátoznák a hitelintézetek tevékenységét, akkor az a magasabb kockázatú kitétségek vállalására ösztönözné. Az LCR mutatóra vonatkozó követelmény pedig a magas likviditású, alacsony kockázatú eszközök tartását preferálja, míg a tőkemegfelelési követelmény teljesítése érdekében a kockázati profil csak pótlólagos tőke rendelkezésre bocsátásával növelhető.¹¹²

A bankok alapvető funkciójának (a különféle transzformációk) elsődleges indikátora a **hitel/betét mutató**. Ez a legegyszerűbb számarány, a klasszikus kamatbevételekhez köthető, hagyományos pénzügyi tevékenységhez kötődik, és a bankok által nyújtott teljes hitelállományt veti össze az ügyfelek betétjeinek teljes összegével. A finanszírozási mutatók között szerepel a külföldi pénznemekben nyújtott szolgáltatásokhoz és tevékenységhez kötődően a **devizafinanszírozás megfelelési mutató**, a bankközi műveletekhez kapcsolódóan a **bankközi finanszírozási mutató** és végül a **nettó stabil finanszírozási mutató**, amely utóbbi – mintegy a párjaként – szoros kapcsolatban áll a likviditás fedezeti mutatóval.

A mutatók és az azokhoz kapcsolódó **korlátozások**, minimum követelmények összefüggésben állnak a hitelintézetek **számlapénzteremtésével**. A likviditási mutatók kevésbé jelentenek tényleges korlátot a számlapénzteremtésre nézve: a bankok számos eszköze likvid kategóriába

¹¹¹ NARMEEN S. SABA I. KOUSSER R. KHURRAM H. (2018): Why Banks need adequate Capital Adequacy Ratio? A Study of Lending & Deposit Behaviors of Banking Sector. in Journal of Accounting and Finance in Emerging Economies Vol 4 No 1 (2018):

¹¹² SZAKÁL Gyöngyvér (2014): A tőkeáttétel korlátozása a hitelintézeteknél. MNB, 3-4. o.

sorolható, szükség esetén pedig a kevésbé likvid eszközök elcserélhetők (elrepózhatók) jegybankpénzre, és a bankok magasabb kamattal ösztönözhetik a hosszabb lejáratú lekötéseket. A tőkemegfelelési mutatók azonban inkább bizonyulhatnak korlátozó tényezőnek, de a múltbeli átlagos profitabilitást feltételezve, a bankok többsége jellemzően elég nyereséget termel ahhoz, hogy a nyereség egy részének visszatartásával folyamatosan, viszonylag gyors ütemben tudjon számlapénzt teremteni anélkül, hogy pótlólagos tőkét kellene bevonnia.¹¹³

A mutatók köre tovább bővíthető. A **devizaegyensúly mutató** (DEM) mérlegen belüli devizális eltérést korlátozza a mérlegfőösszeg 15 %-ban, ezzel mérsékelve a bankok swappiacra való túlzott ráutaltságát. A **jelzáloghitel-finanszírozás megfelelési mutató** (JMM) előírásai szerint a forint lakossági jelzáloghitel-állományokat legalább 15 %-ban hosszú lejáratú, stabil, jelzálogfedezetű forint forrásokkal szükséges finanszírozni (a forint eszközök és források közötti lejáratirés korlátozása érdekében). A bankok megbízhatósága további olyan mutatók segítségével mérhető fel, mint a nemteljesítő hitelek teljes hitelállományhoz viszonyított aránya (*non-performing loan*, NPL ráta), valamint az átlagos tőkearányos jövedelmezőség (*return on equity*, RoE). A **NPL-ráta** a nemteljesítő hitelek névértékét veti össze a teljes hitelállománnyal. Az uniós fogalom meghatározás szerint nemteljesítő hitelnek minősül az a hitel, amelynek törlesztőrészeit több mint 90 napja nem fizetik. Minél magasabb ez az arány, annál rosszabb az eszközök minősége, ebből következően pedig annál nagyobb a várható veszteség. A **RoE-mutató** a bankok nettó bevételét (adózott eredményét) veti össze az összes tőkével. A bankok teljes jövedelmezőségének mutatója. A magas jövedelmezőség azt jelzi, hogy a bankok kedvező helyzetben vannak ahhoz, hogy a közeli jövőben – a visszatartott nyereség segítségével – növeljék a tőkepufferüket.¹¹⁴ A banki tőkével kapcsolatos tudományos kutatások jelentős része megmutatta, hogy a legmagasabb tőkével rendelkező bankok jobban ellenállnak a sokkoknak, hatékonyabbak, több piaci részesedést szereznek és a legmagasabb értékeket irányítják a tőzsdén. Az empirikus bizonyítékok azonban azt is mutatják, hogy a RoE ösztönzi a bankok nagyobb kockázatvállalását.¹¹⁵

A hazai bankszektor fontosabb mutatói 2008-2018

	2008	2012	2018
Devizahitelek aránya - vállalatok	58%	55%	45%
Devizahitelek aránya – háztartások	67%	56%	1%
Vállalati hitelek kamatfelára	2,7 százalékpont	3,3 százalékpont	3,0 százalékpont
Háztartási lakáshitelek kamatfelára	5,7 százalékpont	4,0 százalékpont	2,7 százalékpont
Vállalati hiteldinamika	6,5%	-4,7%	12,3%
Lakossági hiteldinamika	19,1%	-9,8%	4,1%
Sajáttőke-arányos jövedelmezőség - ROE	11,3%	-5,7%	15,0%
Eszközarányos működési költségek	2,4%	2,2%	2,1%
90 napon túl késedelmes hitelek aránya	4,6%	19,5%	4,1%
Nettó NPL / szavatoló tőke	16%	40%	3,7%
Bankrendszeri tőkemegfelelési mutató (zárójelben konszolidált)	11,2% (12,9%)	15,8% (16,3%)	20,4% (17,2%)
Hitel/betét mutató	152%	114%	73%
Likvid eszköz / összes eszköz	10%	17,4%	33,3%

Forrás: NAGY Tamás (2018): Pénzügyi Stabilitási jelentés, MNB 2018. november

A **magyar bankrendszer** sokkellenálló-képessége mind a likviditási helyzet, mind a veszteségtűrő képesség szempontjából erős. A nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő jövedelmezőség erősíti a bankok tőkehelyzetét, de a profit szerkezetének fenntarthatatlan jellege a banki

¹¹³ SZABÓ Gergely (2018): Mennyire korlátozzák a megfelelési mutatók az egyes bankokat a számlapénz-teremtésben? in Pénzüriport

¹¹⁴ Európai Bizottság (2017): Bankszektor és pénzügyi stabilitás. Európai szemeszter – tematikus tájékoztató

¹¹⁵ MOUSSU, Christophe (2018): Bank capital and RoE: erroneous beliefs and financial instability. in Réalités Industrielles, August 2018

eredmény csökkenését vetíti előre. A bankrendszer mérlegének növekedése és a támogató gazdasági környezet a hitelezés további bővülésén, valamint a hatékonyság növekedésén keresztül elősegíti a bankok eredményességének szerves és fenntartható javulását. A 90 napon túli késedelmes hitelek aránya 5 % alatti, értékvesztéssel való fedezettségük megfelelő. A természetes fedezettel nem rendelkező devizahitelek tartozása forintosításra került. Hitelbőség: már mind a vállalati, mind a háztartási hitelállomány növekszik. A hitelezés szerkezete is javult: az újonnan szerződött lakáscélú hitelek felára csökkent, a hosszabb távra rögzített kamatozású hitelek teret nyertek az állami beavatkozás okán.¹¹⁶

6. FELÜGYELET ÉS SZANÁLÁS

A **felügyelet** (*supervision*) – kizárólag – a tevékenységre irányadó jogszabályok megfelelő, általános alkalmazásának vizsgálata. A vizsgálat tárgya a tevékenység összeredménye, az eljárások szabályszerűsége és a döntések jogszerűsége, a normativitás, legalitás minősítése.¹¹⁷ A bankszektor feletti állami kontroll **hatósági felügyelet**, azaz az ezt ellátó szerv kifelé irányuló, közhatalmi tevékenysége, amely során azt vizsgálja, hogy a természetes és jogi személyek, más jogalanyok tevékenysége során a jogi normák és az egyedi jogalkalmazói aktusokban (döntés: határozat, végzés) előírtak érvényesülnek-e; amennyiben nem, akkor beavatkozik.¹¹⁸ A jogkövetkezmények közé tartozik a tevékenység korlátozása vagy megtiltása, hibák megszüntetésére való felhívás, felelősségre vonás kezdeményezése és egyes esetekben bírságolás. A felügyelet feladata ezen túlmenően, hogy erősítsék a piaci fegyelmet, egyúttal folyamatosan igyekezzenek megoldást találni a bajba jutott bankok és a bankrendszer problémáira.¹¹⁹

A **szanálás** (*resolution*) a fizetéseképtelenné vált, vagy várhatóan fizetéseképtelenné váló hitelintézet, illetve befektetési vállalkozás, vagy azok csoportjának szerkezetátalakítására irányuló eljárás, amely az intézmény alapvető funkciói folyamatosságának biztosítására, a pénzügyi közvetítőrendszer stabilitásának megőrzésére és az intézmény vagy csoport egésze vagy egy része életképességének helyreállítására irányul. A szanálási típusú intézményi válságkezelés a felügyeletnél erősebb jogosítványokat ad a hatóság kezébe: nemcsak a menedzsment jogok gyakorlását vonhatja el, hanem a tulajdonosok rendelkezési jogát is felfüggeszti a szanálás idejére. A szanálás alatt a tulajdonosi döntéseket a szanálási hatóság hozza meg. A szanálás **előnyeit** érdemes röviden összevetni a kimentés hátrányaival. A legfőbb érv mellette, hogy a pénzügyi mentőakciók általában túlságosan is költségesek ahhoz, hogy folytatni lehessen, továbbá a szükséges fedezetet az államháztartás biztosítja, valójában az adófizetők pénzéből. A kimentés további hátrányai közé sorolható, hogy a pénzügyi mentőakciók i) ösztönzik a túlzott kockázatvállalást, ezzel összefüggésben ii) a mögöttes vagy burkolt kormányzati támogatás javítja az általános minősítést; iii) gyengítik az államháztartás helyzetét, illetve iv) növelik az ország és szuverénkockázatot;¹²⁰ valamint v) torzítják a versenyt a piaci szereplők között.

A világon **számos felügyeleti modell** létezik, a gyakorlatban azonban általában keveredve jelennek meg, tehát több modell ismérveit is tartalmazhatja egy adott modell típus. A legismertebb pénzügyi felügyeleti csoportosítás itt is az **angolszász vagy kontinentális** megkülönböztetés:¹²¹ az angolszász rendszerben a bankfelügyeletet és a monetáris hatósági funkciókat egy szervezet látja el (alapintézménye a Bank of England); kontinentális/német: ezek a funkciók több

¹¹⁶ MNB (2018): Pénzügyi Stabilitási jelentés (2018. november) 5-6. o.

¹¹⁷ TAMÁS András (2001): A közigazgatási jog elmélete. Szent István Társulat, 357. o.

¹¹⁸ TEMESI István (2013) -szerk.: A közigazgatás funkciói és működése. Nemzeti Közzolgálati Egyetem. 212-213. o.

¹¹⁹ LIGETI Sándor: A pénzügyi felügyelet függetlensége és beszámoltathatósága. A határokon átnyúló pénzügyi tevékenység felügyelete, Külgazdaság LIII. évf., 2009. jan.–febr., 70. o.

¹²⁰ TUCKER, P. (2012): Resolution: A progress report. Bank of England

¹²¹ NAGY Zoltán - CSISZÁR Anett (2016): A hazai pénzügyi felügyeleti szabályozás a változások tükrében. in Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXIV (2016), pp. 157–173. FEHÉR Júlia–VERES Zoltán (2014): Gondolatok a hazai

szerv között oszlanak meg (alapintézménye a svéd biztosításfelügyelet). Az uniós mikroprudenciális felügyeletet a hatóságok többrétegű rendszere jellemzi, amelynek rétegei megkülönböztethetők ágazati terület (banki, biztosítói ágazatok, illetve az értékpapírpia), valamint a felügyelet és szabályozás szintje szerint (európai uniós és tagállami). Az **EU-tagországok döntő többségében a jegybankok már eleve rendelkeztek mikroprudenciális felügyeleti funkcióval**, ám ehhez a körhöz a válság hatására további tagállamok is csatlakoztak.

Mikroprudenciális felügyelet az EU tagországokban

Önálló felügyelet(ek)	Dánia, Észtország, Finnország, Lengyelország, Lettország, Málta, Svédország, Luxemburg
Jegybanknál van felügyeleti mandátum is	Ausztria, Spanyolország, Olaszország, Portugália, Ciprus, Németország, Románia, Szlovénia, Bulgária, Görögország, Franciaország
Twin Peaks	Hollandia, Egyesült Királyság, Belgium
Teljes integráció a jegybankban	Szlovákia, Csehország, Írország, Litvánia, Magyarország

Forrás: MNB (2013): Az MNB pénzügyi felügyeleti funkcióinak megerősítése. MNB, 18. o. Twin Peaks: prudenciális felügyelet jegybankban, fogyasztóvédelem és piacfelügyelet önállóan.

Az **Európai Unióban az Európai Központi Bank** 2014-ben kezdte meg bankfelügyeleti tevékenységét. A bankfelügyelet céljai közé tartozik i) a pénzügyi integráció és stabilitás; ii) a biztonságos és szilárd bankrendszer; valamint iii) a következetes bankfelügyelet. Az európai bankfelügyelet arra törekszik, hogy újjáépítse az európai bankszektorba vetett bizalmat, és növelje a bankok alkalmazkodóképességét. Az EKB a részt vevő országokban a 119 jelentősnek minősített bankot felügyeli közvetlenül,¹²² amelyek az euróövezet banki eszközállományának csaknem 82%-át birtokolják. A **függetlenség** megőrzése rendkívül fontos,¹²³ ezért a **kiváltságos hozzáférés tilalmának** megfelelően, tilos minden olyan intézkedés, amely nem prudenciális megfontoláson alapul, és amely az Unió intézményeinek, szerveinek vagy hivatalainak, a tagállamok központi kormányzatának, regionális vagy helyi közigazgatási szerveinek, közjogi testületeinek, egyéb közintézményeinek vagy közvállalkozásainak kiváltságos hozzáférést biztosít a pénzügyi szervezetekhez.¹²⁴

A bankunió második pillére az **egységes felügyeleti mechanizmus** (Single Supervisory Mechanism, SSM), amely keretében a Pénzügyi Felügyelet Európai Rendszere i) felügyeli, hogy a hitelintézetek megfeleljenek a prudenciális követelményeknek, ii) a korai szakaszban feltárja a hiányosságokat, és iii) biztosítja e hiányosságok orvoslását annak érdekében, hogy ne válhasson az általános pénzügyi stabilitást fenyegető kockázattá. Ezzel kapcsolatban indokolt a túlszabályozás elkerülése érdekében a szabályozás egységesítése egy European Banking Act keretében, amely egyik eleme a különleges követelményeket tartalmazó, a kis- és közepes méretű bankokra vonatkozó CRR-light.¹²⁵

pénzügyi felügyeleti integráció margójára – különös tekintettel a fogyasztóvédelemmel összefüggő igazgatási szempontokra, Pázmány Law Working Papers 2014/8, 7–8. alapján

¹²² FIORDELISI F. RICCI O. STENTELLA LOPES F.S. (2017): The Unintended Consequences of the Launch of the Single Supervisory Mechanism in Europe. in Journal of Financial and Quantitative Analysis, Volume 52, Issue 6 December 2017

¹²³ PAYNE, Jennifer (2017): Institutional Design for the EU Economic and Monetary Union: Financial Supervision and Financial Stability. in The Oxford Handbook on the EU law of Economic and Monetary Union, Oxford Legal Studies Research Paper No. 26/2017

¹²⁴ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata 124. cikk

¹²⁵ LEHMANN Matthias (2017): Single Supervisory Mechanism Without Regulatory Harmonisation? Introducing a European Banking Act and a 'CRR Light' for Smaller Institutions. in European Banking Institute Working Paper Series 2017 - no. 3

Pénzügyi Felügyelet Európai Rendszere

Forrás: saját szerkesztés

A **Pénzügyi Felügyelet Európai Rendszere** (PFER, European System of Financial Supervision, ESFS) a három európai felügyeleti hatóság (European Supervisory Authorities, ESAs), az Európai Rendszerkockázati Testület és az országos felügyeletek köré szerveződött hálózat. Fő célja annak biztosítása, hogy a pénzügyi ágazatra alkalmazandó szabályokat minden tagállamban megfelelően végrehajtsák a pénzügyi stabilitás megőrzése, a bizalom elősegítése és a fogyasztók védelme érdekében, továbbá ide sorolandó a közös felügyeleti kultúra kialakítása és az egységesen működő európai pénzpiac ösztönzése is.¹²⁶

Az **Európai Rendszerkockázati Testület** (European Systemic Risk Board, ESRB) az Európai Unió pénzügyi rendszerének **makroprudenciális** felügyeletéért felelős. Szervezetileg elkülönül az EKB-től, elsősorban a rendszerkockázatokra, mint határokon átnyúló externáliákra összpontosít. Átlagosan a bankok rendszerkockázathoz való hozzájárulása hasonló a nemzeti és az uniós szinten, így a bankok rangsorolása is. A nagyobb bankok és a kisebb hitelállományú bankok szisztematikusan fontosabbak, de ezeknek a változóknak a hatásai csak minőségileg és nem mennyiségileg áll közel az európai szinthez.¹²⁷ A **mikroprudenciális** felügyelet ellátó Európai Felügyeleti Hatóságok: **Európai Bankhatóság** (European Banking Authority, EBA), Európai Biztosítás- és Foglalkoztatási nyugdíj-hatóság (European Insurance and Occupational Pensions Authority, EIOPA), Európai Értékpapírpiaci Hatóság (European Securities and Markets Authority ESMA). A rendszerbe beletartozik az európai felügyeleti hatóságok vegyes bizottsága és a nemzeti felügyeleti hatóságok is. A 2010-ben alapított **Európai Bankhatóság** (EBH, European Banking Authority, EBA) egy független uniós hatóság, amely az európai bankszektor egészében biztosítja a prudenciális szabályozás és felügyelet hatékony és következetes szintjét.¹²⁸ Míg az egyes pénzügyi intézmények felügyeletéért továbbra is a nemzeti hatóságok felelnek (illetve a későbbiekben az új egységes felügyeleti mechanizmusban – a bankunió egyik fő pillérében

¹²⁶ KOLOVOU E. GIKAS G. KYRITSIS K (2018): The Economic Crisis of 2008 and the Financial System Supervision: Towards an European Banking Union. in Central European Review of Economics & Finance 24/2018 Issue No: 2

¹²⁷ BUCH C. M. KRAUSE T. TONZER L. (2019): Drivers of systemic risk: Do national and European perspectives differ. in Journal of International Money and Finance Volume 91, March 2019

¹²⁸ 1093/2010/EU rendelet az európai felügyeleti hatóság (Európai Bankhatóság) létrehozásáról, a 716/2009/EK határozat módosításáról és a 2009/78/EK bizottsági határozat hatályon kívül helyezéséről

– részt vevő országok esetében az Európai Központi Bank), az EBH szerepe a megfelelő, hatékony és harmonizált európai felügyelet és szabályozás biztosításával a belső piac működésének javítása.

A felügyelethez szorosan kapcsolódik az Európai Bankunió második pillére az **egységes szanálási mechanizmus** (Single Resolution Mechanism, SRM), amelynek uniós jogszabályi alapja a BRRD (Bank Recovery and Resolution Directive): 2014/59/EU irányelv a hitelintézetek és befektetési vállalkozások helyreállítását és szanálását célzó keretrendszer létrehozásáról és az SRMR (Single Resolution Mechanism Regulation): 806/2014/EU rendelet a hitelintézeteknek és bizonyos befektetési vállalkozásoknak az Egységes Szanálási Mechanizmus keretében történő szanálására vonatkozó egységes szabályok és egységes eljárás kialakításáról, valamint az Egységes Szanálási Alap létrehozásáról.

A mechanizmus két fő intézménye az Egységes Szanálási Testület, vagyis az uniós szintű szanálási hatóság (Single Resolution Board, SRB) és az Egységes Szanálási Alap, amelyet a bankszektor finanszíroz (Single Resolution Fund, SRF). Az **Egységes Szanálási Testületet** 2015-ben alapították, küldetése, hogy biztosítsa a támogatásra szoruló bankok pénzügyi helyzetének rendezését úgy, hogy az a részt vevő uniós és egyéb országok reálgazdaságára és államháztartására a lehető legkisebb hatást gyakorolja. Az **Egységes Szanálási Alapot** azzal a céllal hozták létre, hogy szükség esetén a megfelelő finanszírozási háttérrel biztosítsa a szanálási eszközök hatékony alkalmazásához, és az SRB-re ruházott szanálási hatáskörök gyakorlásához. Az Alap forrásait – egyelőre – a bankunióban résztvevő 19 tagállam hitelintézetei és befektetési vállalkozásai biztosítják, tehát a pénzügyi ágazat egésze finanszírozza a pénzügyi rendszer stabilizálását.¹²⁹ A tőkésítés fokozatosan valósul meg, így az első nyolc éves időszak (2016-2023) végére az összeg eléri az összes hitelintézet fedezett betétállományának legalább 1%-át. Az SRF nem használható arra, hogy elnyelje egy intézmény veszteségeit vagy forrást biztosítson egy intézmény újratőkésítéséhez.

A szabályozás kulcsfontosságú **elve**, hogy a válságkezelés költségeit a piaci szereplők befizetéseiből feltöltendő szanálást finanszírozó rendszereknek, szanálási alapoknak kell viselniük, az adófizetői pénzek ilyen célú felhasználásának minimalizálása érdekében.¹³⁰ A szanálási hatóság annak biztosítására is törekszik, hogy a hitelezők egyike se járjon rosszabbul a szanálás során, mint a rendes fizetéseketelenségi eljárásban („a hitelezők nem járhatnak rosszabbul” teszt). Az uniós jog négy **szanálási eszközt (tool)** nevesít:

vagyonértékesítés (sale of business)	lehetővé teszi a szervezet eszközeinek, kötelezettségeinek és/vagy részvényeinek magánszektor-vásárló részére történő teljes vagy részleges értékesítését;
áthidaló bank (bridge bank)	az eszközök, kötelezettségek és/vagy részvények részben vagy egészben átruházásra kerülnek egy ellenőrzött, ideiglenes szervezet részére;
eszközelkülönítés (asset separation)	az eszközök átruházhatók egy vagyonkezelő szervezetre;
hitelezői feltőkésítés (bail-in)	a tőke és az adósság leírható és átalakítható, a terhet a lakosság helyett a bank részvényeseire és hitelezőire hárítva.

Forrás: saját szerkesztés a Single Resolution Board (2018): Szanálás – kérdések és válaszok. 3. o. alapján

Az eredményes szanálás csak akkor valósítható meg, és akkor lehet hiteles, ha az intézmények a veszteségek fedezésére és a feltőkésítésre megfelelő belső pénzügyi forrásokkal rendelkeznek, melyek nem tartalmazznak egyes, különösen a hitelezői feltőkésítésből kizárt kötelezettségeket. Ennek számszerűsítésére vezettek be két mutatót, az egyik az MREL, a másik pedig a TLAC. Ez utóbbit 2019. január 1-jével 2022-ig kell fokozatosan bevezetni.

¹²⁹ BUSCH D. RIJN M. LOUISSE M. (2019): How Single is the Single Resolution Mechanism? European Banking Institute Working Paper Series 2019 – no. 30.

¹³⁰ BOCCUZZI G. (2016): The Second Pillar of the Banking Union: From the National Resolution Authorities to the Single Resolution Mechanism. in The European Banking Union. Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions. Palgrave Macmillan

Az MREL és a TLAC összehasonlítása

	MREL	TLAC
	szavatoló tőkére és leírható vagy átalakítható kötelezettségekre vonatkozó minimumkövetelmény	teljes veszteségviselő képesség
alanyi kör	szanálási hatóság által meghatározott intézmények	globálisan rendszerszinten jelentős intézmények
mértéke	szanálási hatóságok határozzák meg	egységes összehangolt minimumszint
tartalma	hitelviszonyt megtestesítő instrumentumok alárendelését a szanálási hatóságok eseti alapon írhatják elő	hitelviszonyt megtestesítő alárendelt instrumentumok

Forrás: saját szerkesztés a Javaslat a 806/2014/EU rendeletnek a hitelintézetek és befektetési vállalkozások veszteségviselő és feltőkésítési képessége tekintetében történő módosításáról 3-4. o. alapján

A **Magyar Nemzeti Bank** – 2013-at követően – az angolszász típusú felügyeleti intézménynek felel meg, emellett ellátja a szanálási és felvigyázási feladatokat is, megőrizve függetlenségét.¹³¹ Az **integrált felügyeleti modellt** Magyarország Alaptörvényének ötödik módosítása vezette be. Ez részben összhangban állt a nemzetközi trendekkel, ugyanis erre példaként szolgált a brit, az ír, a belga, vagy akár a francia felügyeleti reform.¹³² A közös integrálás hátterében a hazai pénzügyi helyzet és a 2008-ban kezdődő válság hatásai játszanak számottevő szerepet. Mindezek rámutattak arra, hogy a korábbi keretek között működő háromszereplős pénzügyi stabilitási struktúra (PSZÁF, MNB, NGM) hiányosságokkal rendelkezett. Az együttműködés intézményesített formája, a Pénzügyi Stabilitási Tanács (PST) ellenére nem volt egyértelmű felelőse a rendszerkockázatok kezelésének, nem volt biztosított a kulcsfontosságú információk átadása és a koordináció sem volt minden esetben megfelelő. Az integráció előnye, hogy i) mind a makro- és mikroprudenciális felügyelet, mind pedig a monetáris politika tágabb információs bázishoz jutott; ii) javultak az egyes döntések előkészítésének feltételei; iii) konzisztensebbé vált a pénzügyi közvetítőrendszer felé történő hatósági fellépés; és iv) tágabb eszköztár áll a jegybank közvetlen befolyása alatt a pénzügyi válságok megelőzésére vagy azok gyors és eredményes megoldására. A pénzügyi intézmények felügyelete számos eszközt és jogosítványt jelent: adatszolgáltatás, a hitelintézetek összevont alapú felügyelete, összevont alapú felügyeleti ellenőrzés, felügyeleti felülvizsgálat és értékelés, csoportszintű felügyeleti felülvizsgálat, intézkedések és a kivételes intézkedések, felügyeleti díj, adatkezelés és nyilvántartás.

Az MNB jogkörébe tartozik a felügyelet mellett a **szanálási** tervezés is, az anyagi és eljárásjogi szabályokat tartalmazó legfontosabb hazai **joganyag**: a 2014. évi XXXVII. törvény a pénzügyi közvetítőrendszer egyes szereplőinek biztonságát erősítő intézményrendszer továbbfejlesztéséről. A szanálás pénzügyi fedezete a **Szanálási Alap**, amely elsősorban az intézmények befizetéséből képzett és fenntartott, a szanáláshoz közvetlenül kapcsolódó finanszírozási igények fedezésére szolgáló vagyontömeg. A **fiskális semlegesség** (*fiscal neutrality*) elve szerint az állam által szanálási célra rendelkezésre bocsátott forrásokat az Alapból vissza kell fizetni az állam általi rendelkezésre bocsátást követő tíz éven belül. A Szanálási Alap erejét tekintve, a 2017 decemberi mérlegfőösszege 87,52 milliárd forint volt.

Az MNB további, a bankrendszerhez is kapcsolódó feladata a **felvigyázás** (*oversight*), amely a fizetési rendszerek, az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerek, a résztvevő intézmények, valamint az elszámolást és teljesítést biztosító infrastruktúra rendszerkockázati megközelítésű felügyeletét jelenti. A jogszabályi háttér alapja a 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról, továbbá az 2009. évi LXXXV. törvény a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról és a 35/2017. (XII. 14.) MNB rendelet a pénzforgalom lebonyolításáról.

¹³¹ DOUMPOS, M. GAGANIS C. PASIOURAS F. (2015): Central bank independence, financial supervision structure and bank soundness: An empirical analysis around the crisis. in Journal of Banking & Finance Volume 61, Supplement 1, December 2015

¹³² NAGY Zoltán (2011): A pénzügyi felügyeleti tevékenység reformja az Európai Unióban és Magyarországon. in In: BIKFALVI Péter -szerk. (2011): MicroCAD 2011, O. Szekció: Állam- és jogtudomány

7. FÓKUSZBAN A FOGYASZTÓ – PÉNZÜGYI FOGYASZTÓVÉDELEM

A **fogyasztóvédelem** egyre hangsúlyosabb területe a pénzügyi ágazatoknak és így a bankszektornak is. A terület jellemzően nemzeti hatáskörben szabályozott, azonban egyre több nemzetközi elem is megjelenik, mivel a globalizáció és a liberalizáció által nyújtott pénzügyi szolgáltatások miatt, egy pénzügyi intézmény által okozott rendszerkockázat az egyik országból áterjedhet a másikba is és befolyásolhatja azok fogyasztóit is.¹³³

A **pénzügyi fogyasztóvédelmi politikák** hatása a bankok nyereségességére egyszerre függ az ország általános fejlettségi szintjétől, intézményi minőségétől és a pénzügyi szabadságtól.¹³⁴ A jog és pénzügyek – a vállalkozások és a lakosság kapcsolatából kiindulva – a fogyasztóvédelmi politikát két szélsőséges nézőpontból vizsgálja, és így az állami beavatkozás lehet megkívánt (intervenciós felfogás) vagy elfogadhatatlan (liberális modell), illetve a kettő között megengedett (szituáció-függő elmélet). Az Európai Unió tagállamaikban alapvetően három eltérő szabályozási minta alakult ki a fogyasztóvédelem területén: i) szétszórt szabályozás (Németország, Anglia, Magyarország), ahol az egyes irányelveket külön-külön jogszabályokban veszik át a hazai jogba; ii) önálló fogyasztóvédelmi kódex (Ausztria, Franciaország), ahol az újabb jogharmonizációs kötelezettségek szerint módosítják a törvénykönyvet; iii) a magánjogi törvénykönyv része a fogyasztóvédelmi jog (Hollandia).¹³⁵

Ismét érdemes felhívni a figyelmet, hogy a fogyasztó, **ember** nem *homo oeconomicus*, hanem *homo sapiens*. Az utóbbi évtizedekben azonban egyre inkább érzékelhető az industrializálódás és ezzel együtt az elszemélytelenedés a pénzügyi területen. Maga a pénzügyi ágazatok angol fordítása is ezt tükrözi: **financial industries**. Ebből következően, mint ilyen a pénzügyi szolgáltatások helyett, inkább – az általános szerződési feltételek használatával, standardizált, „futószalagon” tömeges mértékben előállított – banki terméket értékesít, amelyekkel szemben az egyetlen elvárás, hogy megfelelő marketing technikákkal – a profit érdekében – minél többet vegyenek igénybe a piacon. Ebben a relációban már nem is érzékelhető, hogy ezek valójában szerződéses jogviszonyok, ahol lényeges i) a felek közötti mellérendeltség és egyenjogúság elve; ii) az együttműködési kötelezettség; iii) a jóhiszeműség és a tisztesség; valamint a kölcsönösségen és a viszonyos kötőerőn alapuló iv) szerződési szabadság; vi) a jogok és kötelezettségek, a szolgáltatások közötti egyenlő kétoldalúság: a συναλλαγμα (szinallagma, megegyezés, szerződés). A **viselkedési közgazdaságtan** (*behavioural economics*) is részletesen foglalkozik a fogyasztóvédelemmel, ahol a vizsgálat központi területe a fogyasztói döntések és az állami szabályozás kapcsolata.¹³⁶

A fogyasztóvédelmi tevékenység és a **pénzügyi kultúra** növelése egymást kölcsönösen kiegészítő eszközrendszer, ahol az **oktatás** szerepe rendkívül hangsúlyos, mert a kínálati oldal regulázása önmagában nem elegendő, a keresleti oldal alanyainak is megfelelő, alapvető tudással kell rendelkezniük. Az ilyen jellegű kezdeményezéseke közül érdemes kiemelni a nemzetközi szintű pénzügyi kultúra fejlesztési hálózatot: International Gateway for Financial Education és a 2014-ben alapított – távol keleti kötődésű – Nemzetközi Pénzügyi Fogyasztói Akadémiát (International Academy of Financial Consumers, IAFICO). Magyarországon a Magyar Nemzeti Bank

¹³³ CHEN, Tsai-Jyh (2018): An International Comparison of Financial Consumer Protection. Springer Nature Singapore Pte Ltd. és NAGY Zoltán (2017): Problémafelvetések a pénzügyi fogyasztóvédelem területén. in Miskolci Jogi Szemle 12/2. szám

¹³⁴ PASIOURAS F. GAGANIS C. GALARIOTIS E. STAIKOURAS C. (2018): Bank Profit Efficiency and Financial Consumer Protection Policies. in SSRN Publications

¹³⁵ ZOLTÁN Ödön (2001): A fogyasztóvédelemről és gyakorlatáról. in Magyar Jog 2001/11. szám, GARAI I. – RITTER T. (1998): Fogyasztóvédelem az Európai Unió tagállamaiban. Collega 1998/7. szám és VÉKÁS Lajos (2000): Fogyasztóvédelmi magánjog és az új Polgári Törvénykönyv. in Bérzi Imre Jubileumi Emlékkönyv. 2000. 554. o.

¹³⁶ VIALE, R. MOUSAVI, S. ALEMANNI, B. FILOTTO, U. (2018): The Behavioural Finance Revolution: A New Approach to Financial Policies and Regulations. Edward Elgar Publishing. és LEFEVRE, Anne-Francoise, CHAPMAN, Michael (2017): Behavioural economics and financial consumer protection. OECD Working Papers

működteti a Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Központot és a pénzügyi tanácsadó irodákat, a két legjelentősebb **civil szervezet** pedig a Banki Hitel Károsultjainak Egyesülete és a Banki és Végrehajtási Károsultak Fogyasztóvédelmi Egyesület.

A **pénzpiacot érintő hazai fogyasztóvédelem** alapja, az Alaptörvény M) cikk (2) mondata értelmében Magyarország fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és védi a fogyasztók jogait. Ezt a tömör rendelkezést bontják ki a vonatkozó jogszabályok. Tág értelemben ide tartoznak i) az általános és az egyes szerződésekre vonatkozó (olykor vitatható) szabályok, valamint ii) a Pénzügyi Bekértető Testület, iii) a KHR, iv) az állami és önkéntes védelmi alapok: OBA, önkéntes alapok, BEVA.

A hazai pénzpiaci fogyasztóvédelmi jogi szabályozás széleskörű, ennek egy külön nagy szerepe (volt) az **elszámolással és forintosítással kapcsolatos jogszabályok**. Sajátos **jogtörténeti és jogalkotási kuriózum** a precedensjog beépítése a joganyagba, a 2014. évi XXXVIII. törvény a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről, amelyet a Kúria 2/2014. számú PJE határozatából származó egyes követelmények érvényre juttatása, valamint a további intézkedések előkészítése érdekében fogadott el az Országgyűlés. A Kúria Polgári Kollégiuma a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződések egyes rendelkezéseinek tisztességtelensége tárgyában – jogegységi tanácsként eljárva – a joggyakorlat továbbfejlesztése érdekében hozta meg a 2/2014. Polgári jogegységi határozatot. A törvényi inkorporációra azért volt szükség, mert a jogegységi határozat csak a bírósági eljárásokban kötelező, míg a jogszabályok mindenkire vonatkoznak.

A fogyasztóvédelem központi fogalma a **fogyasztó**, amely a **Hpt.** szerint az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró **természetes személy**. Ebből következik, hogy nem minősül fogyasztónak az egyéni vállalkozó, az egyéni cég, a gazdasági társaság, a jogi személy, a jogi személyiség nélküli szervezet és a társasház. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a Hpt. XIII. fejezetének tárgya az ügyfelek védelme, tehát nemcsak a fogyasztóké. A pénzügyi életben mindenképp szükséges lenne a fogyasztót kör tágabb meghatározása, mivel az egyéni vállalkozók, mikrovállalkozások, de a kisebb KKV-k esetében sem várható el az ilyen fokú jártasság, általános, átlagos ismeret. A bankszektor is egyébként jellemzően a retail bankingbe sorolja, és hasonlóságuk miatt a lakossági ügyfelekkel együtt kezeli őket. A szabályozást tovább bonyolítja, hogy versenyjogi védelem kiterjed mind a fogyasztóra (az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy), mind a fogyasztónak nem minősülő, de a törvényben üzletfélként meghatározott személyre. A 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról (Fttv.) szerint olyan **átlagfogyasztói** magatartást kell alapul venni, aki ésszerűen tájékozottan, az adott helyzetben általában elvárható figyelmességgel és körültekintéssel jár el, figyelembe véve az adott kereskedelmi gyakorlat, illetve áru nyelvi, kulturális és szociális vonatkozásait is. Ha a kereskedelmi gyakorlat a fogyasztók egy meghatározott csoportjára irányul, az adott csoport tagjaira általánosan jellemző magatartást kell figyelembe venni. A **kiszolgáltatót fogyasztók** elhatárolási alapja az áru vonatkozásában a kor, hiszékenység, szellemi vagy fizikai fogatkozás; és az érintett csoport tagjaira általánosan jellemző magatartás.

A **szétszórt, széttagolt szabályozásban** az egyes rendelkezések a Ptk-ban, a Hpt.-ben, a Tpv-tben, az Fhtv-ben és az Fttv-ben szerepelnek.¹³⁷ A felsorolásban azért nem található az 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről (Fgytv.), mert a hatálya nem terjed ki az MNB által felügyelt pénzügyi szolgáltatásokra.

¹³⁷ Fhtv.: 2009. évi CLXII. törvény a fogyasztónak nyújtott hitelről; Fttv.: 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról; Ptk.: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

A pénzügyi fogyasztóvédelmi ágazati szabályozás főbb területei

Ptk.	kötelmi jog általános rész: i) általános szerződési feltételek ii) kamat
egyes szerződések:	i) fogyasztói zálogszerződés; ii) fiduciárius hitelbiztosítékok semmissége; iii) pénztartozás idő előtti teljesítését kizáró kikötés; iv) fogyasztó által vállalt kezesség, garanciavállaló nyilatkozat
Hpt.	tájékoztatás és kommunikáció: i) kereskedelmi kommunikációra vonatkozó különös rendelkezések; ii) ügyfelek tájékoztatása, a betétesek tájékoztatása és az időszakos tájékoztatás; iii) üzletszabályzat
pénzügyi szolgáltatások:	i) az egyes szerződésekre vonatkozó különös rendelkezések; ii) pénzügyi szolgáltatásokhoz történő egyenlő esélyű hozzáférés előmozdítása; iii) szociális számla és alapszámla; iv) elektronikus pénz kibocsátása és visszaváltása; v) bankszünnapok
jogvédelem:	i) az eljárás a fogyasztókkal szembeni kereskedelmi gyakorlatra vonatkozó rendelkezések megsértése esetén és ii) a panaszkezelés
Tpvt.	tisztességtelen verseny tilalma: generálklauzula; i) jóhírnév megsértése; ii) bojkott felhívás közzétételének tilalma; iii) jellegbitorlás (szolgai utánzás); iv) megtévesztő és összehasonlító reklám; v) versenyeztetés tisztaságának megsértése
	i) üzleti döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalma; ii) gazdasági versenyt korlátozó megállapodás tilalma; iii) gazdasági erőfölénnyel való visszaélés; iv) vállalkozások összefonódása
Fhtv.	tájékoztatás és szerződéskötésre vonatkozó szabályok: i) tájékoztatás a pénzügyi teljesítőképesség felméréséhez ii) megelőző szerződésáttekintés és ajánlatelfogadás; iii) nyilvánosság
	ellenérték és más felsőhatárok, korlátozások és azok módosítása: i) maximált hiteldíjak; ii) előre meghatározott és maximált költségek; iii) maximált előtörlesztési díj; iv) a maximált késedelmi kamat v) díjemelések mértéke és gyakorisága; vi) kamat és kamatfelár emelések; vii) futamidő; viii) devizaalapú hitelek
	szerződéses nyilatkozatok és a felelősség szabályai: i) egyoldalú szerződésmódosítás; ii) ingyenes szerződés felmondási jog; iii) a hitelező kártérítési felelőssége

Forrás: saját szerkesztés

A **tisztességes pénzügyi verseny** szabályozásának a célja, hogy védje egyidejűleg i) a gazdasági versenyhez fűződő közérdeket, ii) a versenytársak és iii) a fogyasztók versenyjog által közérdekké emelt magánérdekeit is. Az egyéni, átlagfogyasztó szempontjából ez mindenképp érthető, ugyanis a bankokkal szemben információs hátrányban van. A hitelintézetek is érdekelték abban, hogy ügyfeleik fizetőképeseek legyenek, maradjanak; ugyanis a túlzott erőfölény, a magas díjak eredményeként idővel a fogyasztók más pénzügyi szereplőket (árnyék bankrendszer) választanak a finanszírozás vagy a megtakarítás érdekében. A közérdek szintjén jelentkezik pedig az, hogy minél inkább eltávolodik a piac az egyensúlyi ponttól, annál nagyobb lesz annak társadalmi vesztesége (lásd hiteladagolás következtében kialakuló holtteherveszteség), illetve válságok esetén az állami segítségnyújtás, kimentés finanszírozása is drága a társadalom számára.

A 2009. évi CLXII. törvény a fogyasztónak nyújtott hitelről (Fhtv.), illetve azt és egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2014. évi LXXVIII. törvény, amely tisztességes, etikus, **fair banktörvény** néven vált ismertté. Célja, hogy átláthatóvá és ezáltal követhetővé tegye a fogyasztói hitelszerződések feltételeit és a kamatok alakulását. Ezeket a rendelkezéseket is érdemes lenne egy jogforrásba helyezni.

A devizaalapú hitelekkel kapcsolatban a magyar jogtörténetből egy **rövid epizód**, hogy 2010-ben a 1997. évi CXLI. törvény az ingatlan-nyilvántartásról a következő 16/A. §-al egészült ki: az ingatlan-nyilvántartásba nem jegyezhető be természetes személy tulajdonában álló ingatlanra, vagy ingatlannak természetes személyt megillető tulajdoni hányadára olyan jelzálogjog, amelyet természetes személy devizában nyilvántartott vagy nyújtott (deviza alapú) kölcsönszerződéséből keletkező hitelezői követelés biztosítására alapítottak. A rendelkezést végül hamarosan hatályon kívül helyezte a 2011. évi LXXV. törvény 17. § c) pontja.

A megfontolt fogyasztói döntéseket támogatják azok az **egységesített mutatók**, amelyek megkönnyítik a különböző pénzügyi termékek és szolgáltatások közötti választást. A mutatók hátránya, hogy elnevezésük részben megtévesztő, ugyanis egyes gyakran előforduló tételt nem

tartalmaznak (lásd közjegyzői díj vagy átváltási költség). A megtakarítások hozamára vonatkozó mutatók az egységesített betéti kamatláb mutató (EBKM) és az egységesített értékpapír hozam mutató (EHM); a hitelezéshez és ezzel összefüggésben a túlzott eladósodottság megelőzéséhez kapcsolódik pedig a teljes hiteldíj mutató (THM) és a jövedelemarányos törlesztőrészlet mutató (JTM), hitelfedezeti mutató (HFM). A THM az ügyfeleket abban segíti, hogy a bankok egyes hiteltermékeit teszi összehasonlíthatóvá egy egységes elvek szerint számítandó belső kamatláb formájában. Korábban ugyanis a hitelintézetek csak a kamatszázalékokat tüntették fel a hirdetésekben, így a fogyasztók elől el lehetett rejteni az egyéb költségeket, mint például a kezelési díjat. A 0 %-os kamatú áruhitelnek tipikusan ennek megfelelően lettek kialakítva. A THM alkalmazása a fogyasztói lízingszerződéseknél is kötelező. A fogyasztókat védő, de a pénzügyi intézményeket érintő korlátozás, hogy magyar bankrendszerben jelenleg a fogyasztói hitel- és pénzügyi lízing termékek esetén három törvényileg meghatározott teljes hiteldíj mutató (THM) maximum található 24 és 39 százalékpontos értékben, amely egyfajta kamatmaximumként viselkedik. Ezek a **maximumok** (THM, JTM és HFM) jelentős mértékben korlátozzák a szerződési szabadságot, továbbá szükségességük/arányosságuk vagy eredményességük is vitatható, ugyanis olykor ezek a szigorú előírások rendkívüli mértékben megkötik és leszűkítik a hitelfelvevők lehetőségeit.

A **fogyasztói jogvédelem** és igényérvényesítés legegyszerűbb formája, hogy a pénzügyi intézmény és a független közvetítő biztosítja, hogy az ügyfél a pénzügyi intézmény és a független közvetítő magatartására, tevékenységére vagy mulasztására vonatkozó **panaszát** szóban vagy írásban közölhesse. A pénzügyi szolgáltató által teljes körűen kivizsgált panaszára adott, **indokolással ellátott választ** a közlést követő 30 napon belül kell az ügyfél részére megküldeni. A panasz kivizsgálásáért külön **díjat nem lehet felszámítani**.

A **pénzügyi békéltetés** célja elsősorban egyezség létrehozása a felek között, ennek eredménytelensége esetén az ügyben döntést hoz a fogyasztói jogok egyszerű, gyors, hatékony és költségkímélő érvényesítésének biztosítása érdekében. A panaszok kezelésére szolgáló belső mechanizmusok, a tisztességes bánásmód követelményei, a fogyasztóvédelemmel kapcsolatos felügyeleti jog és a különböző közzétételi követelmények csökkentik a fejlett országok pénzügyi közvetítésének költségeit. Az eredmények eltérőek a fejlődő országok esetében, ugyanis megfigyelhető, hogy a legtöbb pénzügyi fogyasztóvédelmi politika növeli a közvetítés költségeit. A bankok tehát a szabályozási terheket átadják ügyfeleiknek.¹³⁸ Jelenleg az MNB, a **Pénzügyi Békéltető Testület** (PBT) útján ellátja a fogyasztó és a pénzügyi szolgáltató közötti jogviszony létrejöttével és teljesítésével kapcsolatos **pénzügyi fogyasztói jogvita** bírósági eljárásen kívüli rendezését.¹³⁹ A pénzügyi szolgáltató írásban, visszavonásig érvényes általános **alávetési nyilatkozatot** tehet, amelyben vállalja, hogy a békéltető testületi eljárásnak és egyezség hiányában az ilyen eljárásban hozott határozatnak aláveti magát. 2017. január 1-től az 1.000.000 Ft-ot meg nem haladó fogyasztó igény érvényesítése esetén bevezették a **kötelező jogszabályi alávetés** intézményét, amely a békéltetés területén eddig egyedülálló,¹⁴⁰ és azt a célt szolgálja, hogy erősödjön a pénzügyi szolgáltatók megegyezési hajlandósága.

A **pénzügyi alternatív vitarendezési fórumok európai hálózata** (*financial dispute resolution network*, FIN-Net) az Európai Gazdasági Térség¹⁴¹ területén működő olyan rendszer, amely a fogyasztók és a pénzügyi szolgáltatók között kialakult határon átnyúló pénzügyi jogviták alternatív vitarendezésére létrejött hálózata. Jelenleg 27 ország összesen 60 testülete alkotja. Egy testületei csak akkor csatlakozhat a FIN-Net-hez, ha pénzügyi viták peren kívüli rendezésével

¹³⁸ PASIOURAS Fotios (2016): Financial Consumer Protection and the Cost of Financial Intermediation: Evidence from Advanced and Developing Economies. in Management Science Vol. 64, No. 2

¹³⁹ 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról VIII. Fejezet A Pénzügyi Békéltető Testület

¹⁴⁰ <https://www.mnb.hu/bekeltetes/bemutakozas/a-pbt-tortenete> (letöltés: 2019. január 4.)

¹⁴¹ az Európai Unió tagállamai, valamint Izland, Liechtenstein és Norvégia (Svájc csak az EFTA tagja)

foglalkozik, és megfelel a 2013/11/EU irányelvben lefektetett alapelveknek: i) szervezeti keretek; ii) szakértelem, függetlenség és pártatlanság; iii) átláthatóság; iv) hatékonyság; v) méltányosság; vi) szabadság; vii) jogszerűség; és viii) elévülési idő. 2011-től a PBT a FIN-NET tagja.

8. NYILVÁNTARTÁSOK ÉS GARANCIÁK

A nyilvántartások és a garanciák egyfelől a fogyasztóvédelmet, de a forgalom biztonságát is erősítik. Emellett mindkettő esetében a prevenció is megfigyelhető. Az **adósnyilvántartások** célja a hitelképesség megalapozottabb megítélése, a túlzott mértékű lakossági eladósodás csökkentése, valamint a felelős hitelezés feltételei teljesítésének és a hitelezési kockázat csökkentésének előmozdítása, összességében pedig a társadalom egésze gazdasági és pénzügyi stabilitásának elősegítése. A **garanciák**, a pénzügyi piacok elkülönített alapjai, jellemzően a betét- és intézménybiztosítás és a befektetővédelem lényegében a pénzügyi biztonsági védőháló utolsó eleme, amely kártalanítja az ügyfelet, ha a bank nem tud fizetni, egyben lényeges eleme az adott ország pénzügyi stabilitásának.¹⁴² Céljuk előmozdítani a bankok stabilitását és a bankrendszer fejlődését, valamint bankcsődök esetén a (kis)betétesek (100.000 €-ig ...) védelmével elősegíteni a társadalmi igazságosság érvényesülését. Emellett a pénzügyi közvetítő rendszerbe vetett általános bizalmat is erősítik, így a betétek befagyása vagy a befektetések csődje nem vagy kevésbé fertőzi meg az egész bankrendszert, a „fizetőképesség” rendszerszinten továbbra is fennmarad.¹⁴³

A **Központi Hitelinformációs Rendszer (KHR)** célja i) a hitelképesség megalapozottabb megítélése, ii) a túlzott mértékű lakossági eladósodás csökkentése, valamint a iii) felelős hitelezés feltételei teljesítésének és a hitelezési kockázat csökkentésének előmozdítása, összességében pedig a társadalom egésze gazdasági és pénzügyi stabilitásának elősegítése. Magyarországon a KHR mellett – Európa legtöbb országához hasonlóan¹⁴⁴ – ún. magán credit bíró is működik, a GIRinfo. A KHR két alrendszere a lakossági és a vállalati ügyleteket tartja nyilván. A **listárakérüléssel** kapcsolatban a tartozásokhoz kapcsolódó limitek részben javultak, a lakossági alrendszerben ugyanis a folyamatosan, több mint 90 napon keresztül fennálló tartozásának összege a minimálbérhez igazodik,¹⁴⁵ az azonban az utóbbi években jelentősen emelkedett. Vállalatoknál továbbra is 1.000.000 forint. A kép teljességéhez hozzátartozik, hogy a Diákhitel Központ KHR-hez történt csatlakozása automatikusan rengeteg – főiskolát, egyetemet kezdő és diákhitelt felvevő – fiatal listára kerülését jelentette.

Az **adósnyilvántartásokat** a hitelélet résztvevői mára – az adósok fizetési hajlandósága alapján – már **két értelemben**, két jelzővel is használják: negatív vagy pozitív, attól függően, hogy csak a nem-fizetőket tartják nyilván, vagy mindenkit, akinek adóssága van. A 2000-es évek végén lezajlott viták és a pénzügyi válság eredményeként mind a lakossági, mind a vállalati referencia adatokat tartalmazó alrendszer egyszerre **pozitív és negatív lista**. A két megoldás együttalkalmazása indokolt, a központi kérdés mindegyik esetben az adatkezelés jogszerűsége és indokoltsága, összhangban az adatminimalizálás elvével. A csak önmagában álló **negatív listának** az a hátránya a pozitívhoz képest, hogy az előbbi csak problémás ügyleteket, ügyfeleket tartja

¹⁴² TANEGA, Joseph (2014): Money Market Funds in the EU and the US : Regulation and Practice. Oxford

¹⁴³ FUNGÁČOVÁ, Z. WEILL, L. ZHOU, M. (2017): Bank Capital, Liquidity Creation and Deposit Insurance. in Journal of Financial Services Research February 2017, Volume 51, Issue 1

¹⁴⁴ Németországban ilyen a Bundes-SCHUFA és a Creditreform Experian GmbH; Nagy-Britanniában az Equifax és Experian. A világ legjelentősebb hitelinformációs cége a CRIF Group, amelyet 1989-ben alapítottak Olaszországban és mára számos országban jelen van (Anglia, USA, Németország, Ausztria, Csehország, Mexikó, Kanada, Hollandia, Dánia).

¹⁴⁵ 324/2018. (XII. 30.) Korm. rendelet A kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) és a garantált bérminimum 2019. évi megállapításáról 2. § (1) A teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállaló részére megállapított alapbér kötelező legkisebb összege (minimálbér) a teljes munkaidő teljesítése esetén 2019. január 1-jétől havibér alkalmazása esetén 149 000 forint.

nyilván,¹⁴⁶ így magasabb vissza nem fizetési arányt eredményez, emiatt a listán szereplők hitelkérelmének elfogadási aránya is alacsonyabb. A **pozitív lista** előnye ezért azon alapul, hogy ha egy személy teljes hiteltörténetét ismerjük, akkor az is kiderül, hogy általában milyen pénzügyi habitussal rendelkezik, vagyoni viszonyaihoz képest mennyire adósodott el, illetve még mekkora terhet képes vállalni. A fizetőképességgel kapcsolatban megállapítható, hogy az, aki mindig határidőben teljesít és nincs nagy adósságállománya, az kisebb vissza nem fizetési kockázatot jelent, tehát érdemes kedvező(bb)en elbírálni a hitelkérelmet.¹⁴⁷ A természetes személyek esetében a teljes hiteltörténet ismerete azért lehet fontos, mert a magánszemélyeknek eladósodottságukról nem kell hivatalos nyilvántartást, beszámolót készíteniük.¹⁴⁸

A **vita valójában parttalan**, a gazdasági szakemberek egy része úgy gondolja, hogy a pozitív lista az ügyfeleknek kedvezne, mert a jól informáltság eredményként erősödne a bankok közötti verseny és sokkal adóscentrikusabb, adósbarátibb szerződési feltételeket dolgoznának ki.¹⁴⁹ A pozitív listán való szereplésre és elért index pontra hivatkozni előnyös lehet az üzleti életben. Mások a becsület és jó hírnév védelmét emelik ki. Elég szomorú ugyanakkor, hogy manapság a hazai gazdaságban a tisztesség védelme nem úgy merül fel, mint amit óvni kellene a támadástól, hanem bizonygatni, hogy egyáltalán van.

A **betét- és intézménybiztosítás, valamint a befektetővédelem** célja, hogy ha mégis sor kerülne egy pénzügyi szereplő csődjére, akkor az ügyfelek a betétek befagyása vagy a befektetés csődje esetén lehető legkisebb veszteséget szenvedjék el, valamint a betétbiztosítónak (rajta keresztül a bankoknak) is a lehető legkevesebb pénzbe kerüljön a kártalanítás.¹⁵⁰ A kutatások azt mutatják, hogy a betétbiztosítás a globális pénzügyi válság óta egyre szélesebb körű és kiterjedtebb, ami a nem betétek és a banki eszközök kormányzati védelmének átmeneti növekedését is kiváltotta. A betétbiztosítások lefedettsége általában a válság előtti szint feletti, ami aggályokat vet fel az implicit lefedettséggel és az erkölcsi kockázattal kapcsolatban.¹⁵¹ A rendszerrel szembeni legfőbb kritika a *moral hazard*, ugyanis a pénzügyi intézmények visszaélhetnek az állami kártalanítás nyújtotta biztonsággal. Pozitívuma viszont, hogy a finanszírozás a pénzügyi rendszer szereplőit terheli, bár az alacsony fedezettségi mutatók miatt az állami mögöttes szerepvállalás is hangsúlyos.

Nemzetközi kitekintésben az Európai Bankunió harmadik pillére az egységes betétbiztosítási rendszer (*deposit guarantee schemes*).¹⁵² A 2014/49/EU irányelv a betétbiztosítási rendszerekről eredményeként tagállamok egységesen garantálják, hogy az egyes betétesek összevont betétei 100.000 € kártalanítási összegig biztosítva legyenek arra az esetre, ha a betétek befagytak (*deposits being unavailable*). A nemzeti betétbiztosítók vagyonának 10 éven belül el kell érnie a biztosított betétállomány 0,8%-át. A betétbiztosítási rendszerek kötelesek gondoskodni arról, hogy 2024-től a kártalanítási összeget az attól a naptól számított 7 munkanapon belül rendelkezésre bocsássák.

¹⁴⁶ A negatív listán a nem-fizetések szerepelnek és olyan események is, mint például amikor az ügyfél a hitelbírálat során volt rosszhiszemű, csalárd, és ezért nem kötött vele szerződést a bank.

¹⁴⁷ Erről a témáról számos tanulmány született, a legjelentősebb az USA-beli BARRON J. és STATEN M. (2001): The Value of Comprehensive Credit Reports: Lessons from the U. S. Experience. Szerintük az ott működő és felelősen kezelt teljeskörű credit bíró rendszer kimagasló szerepet játszik – az elmúlt évtizedben tapasztalható – pénzügyi szolgáltatások jelentékeny mértékű fejlődésében.

¹⁴⁸ BLASCAK, Nathan - HUNT, Robert M. et al. (2019): Financial Consequences of Identity Theft: Evidence from Consumer Credit Bureau Records. Federal Reserve Bank of Philadelphia Working Paper No. 19-2

¹⁴⁹ DEVILLE, Joe (2015): Debtor publics: tracking the participatory politics of consumer credit. in Consumption Markets & Culture Volume 19, 2016 - Issue 1: Ageing Markets

¹⁵⁰ Országos Betétbiztosítási Alap (2003): Az első tíz év (1993–2003).

¹⁵¹ KANE, Edward - LAEVEN, Luc (2015): Deposit insurance around the world: A comprehensive analysis and database in Journal of Financial Stability Volume 20, October 2015

¹⁵² PATAKI László – KENESEY Zsófia (2015): A betétbiztosítás növekvő szerepe Európában és hazánkban Gazdaság & Társadalom 2015/1-2. szám

A **betétbiztosításnak két rendszere** alakult ki: i) az implicit betétbiztosítási rendszerben a betéttulajdonosok állami védelméről a kormány szabadon, saját belátása szerint dönt és a kártalanítást általában az állami költségvetésből vagy a jegybankon keresztül finanszírozzák; ii) az intézményesített betétbiztosítási rendszert pedig jogszabállyal hoznak létre erre a célra egy önálló jogi személyt, tipikusan elkülönített pénzalapot. A másik felosztásban megkülönböztethető a kötelező és az önkéntes csatlakozás a betét- és intézménybiztosításhoz. Kelet-Közép-Európa első betétbiztosítási intézményeként a magyar **Országos Betétbiztosítási Alap** 1993-ban kezdte meg működését.¹⁵³ A takarékszövetkezeti integráció során létrejött ún. integrációs szervezet mint közös intézményvédelmi szerv magába integrálta a korábban működő intézményvédelmi alapokat: Országos Takarékszövetkezeti Intézményvédelmi Alap, Hitelszövetkezetek Első Hazai Önkéntes Intézményvédelmi és Betétbiztosítási Alapja, Regionális Pénzintézetek Intézményvédelmi Alapja és a Takarékszövetkezeti Intézményvédelmi Alap.

Az univerzális bankrendszerben, mivel a hitelintézetek is foglalkozhatnak befektetésekkel: Tpt. szerinti értékpapír-kölcsönzés, részvényesi meghatalmazotti (*nominee*) tevékenység, valamint a Bszt. szerinti befektetési szolgáltatási tevékenység, befektetési szolgáltatási tevékenységet kiegészítő szolgáltatás, közvetítői tevékenység és árutőzsdei szolgáltató által végezhető tevékenység; ezért a **befektetővédelem** a bankszektorban is szerepet játszik.¹⁵⁴ Az Alap a kártalanításra jogosult befektető részére követelését – személyenként és Alap tagonként összevontan – legfeljebb 100.000 € összeghatárig fizeti ki **kártalanításként**. Az Alap által fizetett kártalanítás mértéke 1.000.000 Ft összeghatárig 100 %; afelett pedig 90 % (a szakzsargon szerint, tehát 10 % „önerőt” követelnek meg).

A BEVA és az OBA által nyújtott kártalanítás összehasonlítása

	OBA	BEVA
Értékhatar	100.000 €	100.000 €
Esemény	Ha a hitelintézet fizetéseképtelenné válik (csődbe megy).	Ha a befektetési szolgáltató nyilvántartott vagyont nem tudja kiadni (például bűncselekmény miatt).
Tárgya	A névre szóló banki betétekre és folyószámlákra.	A BEVA kártalanítása nem a befektetett pénzre vonatkozik, hanem a letétben lévő vagyona.
Önrész	Nincs	10 %-os önrész 1.000.000 Ft feletti kártalanítási összeg esetén.
A kifizetés határideje	A hitelintézet fizetéseképtelensége esetén 20 munkanapon belül.	A BEVA a kártalanítási kérelem benyújtástól számított 90 napon belül köteles elbírálni azt és az elbírálástól számított újabb 90 napon belül fizeti ki a kártalanítási összeget

Forrás: BEVA (2016): Iránytű a befektetések védelméhez. BEVA, 11. o.

¹⁵³ Az OBA működésének megkezdése előtt elhelyezett betétekre – felvételükig – továbbra is az állami garancia vonatkozik.

¹⁵⁴ GONZÁLEZ, Carlos J. Moreiro (2018): Book Review on Nico BASENER (2017): Investment Protection in the European Union, Baden-Baden: Nomos. in Common Market Law Review, Issue 3, 972–973. o.

ZÁRÓGONDOLATOK

A legutóbbi, bő egy-másfél évtizeden át tartó jogalkotási és implementálási folyamat eredményeként a pénzügyi szektor rendkívül bonyolult és (túl)szabályozott rendszere alakult ki. A fejlődés azonban napjainkkal sem tekinthető lezártnak, mert már készül a Bázeli IV programcsomag.

Hogy a szigorúbb előírások mennyire lesznek hatékonyak, az a csak következő recesszió vagy válság során derül ki. Ugyanis a gazdasági ciklusok különféle elméletei alapján (KITCHIN, JUGLAR, KUZNETZ ÉS KONDRATYEV stb.) az ingadozásokat nem lehet kizárni, mindössze a hatások mérsékelhetők. A konjunkturális pozitív trendek azonban – a növekedés érdekében – általában lazítást követlenek (és indokolnak), szabadabb piacot. Így a jogrendszerre is átgyűrűzik a szabályozói ciklikusság, amely még a posztkodifikációs lemaradás ellenére is megfigyelhető.

Emellett más külső körülmények is hangsúlyosak a globális gazdaságban. A geoökonómiai változások egyszerre mutatják a regionális és a szektoriális átrendeződést. Mindkettő esetében egymással szorosan összefüggő egyértelmű trendek figyelhetők meg: a világ távolkeleti pólusa egyre erősödik, a termelésben, illetve az innovációban pedig az Ipar 4.0 zászlóshajói a digitális technikát elállító országok. Ennek következtében Európa jelentősége csökken, az érdemi felkészülés azonban – sajnálatosan – várat magára. Ez alapvetően érinti a pénzügyi rendszert, ugyanis nem mindegy, hogy kik lesznek a fejlődés finanszírozói és a megtakarítások, befektetések letéteményesei.

A pénzügyi jogalkotás szempontjából tehát a globálisan is versenyképes európai pénzpiacok kialakítása és fenntartása az elsődleges cél, megőrizve a bázeli alapelveket, úgy mint biztonságosság, óvatosság, körültekintés és hozzáértés; egyszóval prudencia.

Tendencia továbbá, hogy a gazdaság jogilag legjobban behatárolt része s egyben legszabályozottabb területe a pénzügyi szféra, különös tekintettel a biztonság növelésére. Erősödni fog az állami szerepvállalás, a nemzetközi szervezetek nyomást fognak gyakorolni az eladósodottság csökkentésére, a tartalékok növelésére, a költségvetések szigorítására. A készpénzforgalom visszaszorulása általános jelenség, amely az új típusú banki szolgáltatásokkal jelent meg. Ez, a szabályozás új területeit hozza magával.

A HABILITÁCIÓ TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ MEGJELENT ÉS MEGJELENÉS ALATTI
PUBLIKÁCIÓK (KIVONAT)

- *The Hungarian Debtor List and Its Problems.* in *Studia Iuridica Caroliensia* 2., KRE-ÁJK 2007.
- *The Place and Theory of Banking Law – or Arising of a New Branch of Law: Law of Financial Industries* – in *Collega* XI. évfolyam 2007/2. szám
- *Some Aspects on the Education of the Law of Financial Industries.* in *Stoltpin-Volga University Press* 2008.
- *Man's registered debts.* in *Pénzügyi Szemle* 2008/2. szám
- *Insurance in Hungary.* in *Studia Iuridica Caroliensia* 6., KRE-ÁJK 2010.
- *Monetary Policy - Central Banks and Financial Crises.* egyetemi jegyzet, Nemzeti Közszołgálati Egyetem, 2014.
- *Financial Industries.* egyetemi jegyzet, Nemzeti Közszołgálati Egyetem, 2015.
- *Economics and Public Finance.* Nemzeti Közszołgálati Egyetem, 2016.
- *Constitutional Bases of Public Finances in the Central and Eastern European Countries.* NISPAcee, 2017.
- *The State Intervention on Municipal Debts in the EU countries.* in *De Iurisprudencia et Iure Publico*, 2018/1-2. szám
- *Macroeconomic trends in the EU11 countries* in *Public Governance, Administration and Finances Law Review*, 2018/I, Volume 3.
- *Debt Management of Local Governments in the EU countries* (megjelenés alatt EGPA)
- *The free movement of capital – towards the Capital Markets Union - legal and regulative aspects* - (megjelenés alatt)
- *Business Law.* egyetemi jegyzet, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, (előkészületben)

- *A magyar bankrendszer a 20. században.* in *20. századi magyar gazdaság és társadalom – a Széchenyi István Egyetem Konferencia utókiadványa* 2007.
- *Egyes banki felelősségi kérdések.* in *Gazdaság és Társadalom* 2007/1. szám
- *A pénzügyi intézmények finanszírozási tevékenységének jogi szabályozása Magyarországon* PhD értekezés, 2008.
- *Magyar banktörténet a reformkortól az államosításig.* in *Jogtörténeti Szemle* 2007/4. szám
- *Az ember nyilvántartott adóssága.* in *Pénzügyi Szemle* 2008/2. szám
- *A hitel-kölcsönszerződés terheinek rendszere.* in *Jogelméleti Szemle* 2008/2. szám; http://jesz.ajk.elte.hu/2008_2.html; <http://jesz.ajk.elte.hu/vertesy34.mht>
- *Jogi tendenciák a nemzetközi hitelezési gyakorlatban.* in *Corvinus Pénzügyi Konferencia utókiadványa* 2008.
- *A pénzügyi finanszírozás helye a jogrendszerben.* in *Jogelméleti Szemle* 2008/3. szám;
- *A finanszírozási szerződések kötetmi jellege.* in *Jogelméleti Szemle* 2009/1. szám;
- *A hitel-kölcsön, a lízing és a faktoring ügyletek nemzetközi szabályai.* in *Jogtudományi Közölgny* 2009/4. szám
- *A biztosítás és jogi környezete az elmúlt években* in *Jogelméleti Szemle* 2010/4. szám

- *Az Alaptörvény egyes rendelkezései a pénzügyi szektor tekintetében.* in Borbély-Virányi – szerk.: Az új Alaptörvényről – elfogadás előtt. Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága 2011.
- *A biztosítás szerepe a vállalkozások finanszírozási ügyleteiben.* PhD értekezés, 2011.
- *Jogi és adósságkezelési ismeretek – Közösségi felzárkóztatás a mélyszegénységben élők integrációjáért az Ózdi Kistérségben.* TÁMOP – 5.1.3-09/02 Gazdaságelemző Intézet, Responsum-Vanin, 2012
- *Bankok vs. Alaptörvény.* in Jogelméleti Szemle 2013/3. szám
- *Kockázatkezelés és biztosítás.* in Gazdaság és Társadalom 2013/1. szám
- *Makrogazdaság.* in Nemzeti Érdek 2014. 7-8. sz.
- *Az állami beavatkozás joga és hatékonysága.* Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2014.
- *Bankszabályozás.* egyetemi jegyzet, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2015.
- *A kultúra finanszírozása a nemzeti számlák tükrében.* Gazdaságelemző Intézet, 2016.
- *A kis- és középvállalati szektor Magyarországon.* Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2018.
- *A multinacionális vállalatok szerepe a gazdaságban és a munkaerőpiacon.* Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2018.
- *Bankügyletek.* egyetemi jegyzet, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2019
- *Jog és pénzügyek a bankszektorban.* Akadémiai Kiadó (megjelenés alatt)